

Vergaderjaar 2014–2015

30 196

Duurzame ontwikkeling en beleid

29 023

Voorzienings- en leveringszekerheid energie

Nr. 315

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 27 mei 2015

De vaste commissie voor Economische Zaken heeft op 9 april 2015 overleg gevoerd met Minister Kamp van Economische Zaken over **energie**.

(De volledige agenda is opgenomen aan het einde van het verslag.)

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Vermeij

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken,
Franke

Voorzitter: De Liefde

Griffier: Peen

Aanwezig zijn tien leden der Kamer, te weten: Bosman, Dik-Faber, Houwers, Klever, De Liefde, Agnes Mulder, Smaling, Van Tongeren, Van Veldhoven en Jan Vos,

en Minister Kamp van Economische Zaken, die vergezeld is van enkele ambtenaren van zijn ministerie.

De **voorzitter**: Van harte welkom. Wij zijn hier bijeen voor een algemeen overleg over een zeer uitgebreide lijst van energieonderwerpen. Ik heet als eerste collega Houwers welkom in deze commissie. Hij is formeel geen lid van deze commissie, dus ik kijk even naar de collega's of er bezwaren zijn tegen zijn deelname. Dat is niet het geval, dus kan de heer Houwers deelnemen aan dit overleg.

Wij hanteren een spreektijd van acht minuten per fractie. Er is een tweetal interrupties in eerste termijn toegestaan, dus kies uw interrupties zorgvuldig, zeg ik tegen mijn collega's. Een warm welkom aan de Minister en zijn ondersteuning. Wij gaan van start. Ik geef graag het woord aan de heer Bosman voor zijn inbreng in eerste termijn.

De heer **Bosman** (VVD): Voorzitter. Er staat nogal wat op de agenda van dit verzamel-AO. In de verschillende stukken wordt doorverwezen naar het nog te behandelen wetsvoorstel STROOM. Dat zal een nogal groot wetsvoorstel worden, met alle toevoegingen die ook nu weer te lezen zijn. Dat wetsvoorstel is volgens mij ook van groot belang om tijdig de beslissingen te nemen die nodig zijn om het energieakkoord op tijd te kunnen implementeren. Het wetsvoorstel zou in het eerste kwartaal van 2015 naar de Kamer komen, maar het is er nog niet. Kan de Minister aangeven op welke termijn het wel naar de Kamer komt en op welk moment hij uiteindelijk een antwoord wenst van deze Kamer om alle afspraken op tijd ingevuld te krijgen? Met andere woorden: hoeveel tijd gaat de Kamer krijgen om dit grote wetsvoorstel te behandelen? Is het een optie om dit wetsvoorstel in delen te behandelen? Dan zouden we eerst de delen kunnen doen waar tijdsdruk op zit en de andere delen later. Of moet het in één geheel?

In de warmtevisie van de Minister wordt uitgebreid ingegaan op het belang van het gebruik van warmte en restwarmte en de mogelijkheden die er zijn om het gebruik hiervan te vergroten. Het gaat dan om het gebruik van warm water in het huishouden, voor verwarming en industrie, en om het gebruik van water en stoom voor industriële processen. Samen zijn deze gebruiksvormen goed voor 55% van ons totale energieverbruik. Door meer gebruik van restwarmte, geothermie en dergelijke te maken, kunnen we dit deel van ons energieverbruik verduurzamen.

Daarnaast richt de warmtevisie zich op besparing. Wat mij betreft heeft de Minister een goede inzet, want hierdoor kunnen wij minder afhankelijk worden van de productie en import van gas. De Minister koppelt aan zijn visie een uitvoeringsagenda met knelpunten en oplossingsrichtingen. Dat zijn vooral kleine maatregelen. De sector vraagt om meer maatregelen. Ik wil graag van de Minister weten welke mogelijkheden hij nog meer overweegt en waarom hij op een aantal wensen van de sector niet ingaat in zijn warmtevisie.

De beperking van gas is een heel groot issue. Ik heb met mijn collega Helma Lodders gesproken over de productie van kunstmest; dat is een van de grootste gasverbruikers. Nu is een heel mooie mogelijkheid om gewoon de mest die we zelf hebben, te gebruiken in plaats van kunstmest. Daartoe moet je die mest verwerken. Alleen is er één probleem en dat

heet Europa. Is de Minister bereid om te kijken of hij het mogelijk kan maken om in plaats van kunstmest toch mest te gaan gebruiken? Daarnaast is er bij leveranciers, producenten ook bij consumenten een groot enthousiasme om met warmte aan de slag te gaan, maar het tussenliggende deel is het grijze gebied. Daarmee doel ik op het net zelf. Hoe gaat de Minister dat aanpakken? Zeker als de warmtevoorziening regiogebonden uitgerold gaat worden, krijgen maar beperkte groepen mensen het voordeel van de warmte. Daarnaast zal er gebruikgemaakt worden van restwarmte van bijvoorbeeld productiebedrijven. Deze bedrijven zullen dus naast hun reguliere productie ook warmte gaan leveren. Wat als de originele productie van het bedrijf terugloopt? Wat als het bedrijf zelfs failliet gaat? Dan blijft er namelijk nog wel de taak over om warmte te leveren. Wat gaat er dan met de prijs gebeuren en wie gaat dat betalen? Het gaat dan immers weer om regionale projecten. Hoe voorkomen we afhankelijkheid van een beperkte groep aanbieders, die het leveren van warmte als secundaire activiteit hebben?

De Minister heeft informatie naar de Kamer gezonden over de groot-schalige stroomuitval die onlangs plaatsvond in de regio Noord-Holland en Flevoland. De beheerder van het hoogspanningsnet, TenneT, heeft aangegeven dat deze uitzonderlijk grote storing een technische oorzaak had, die zich mede voordeed vanwege onderhoudswerkzaamheden in een hoogspanningsstation in Diemen. De Nederlandse elektriciteitsnetten behoren tot de betrouwbaarste van Europa en de zekerheid dat burgers en bedrijven stroom krijgen, is bijna 100%. Wel onderstreept deze stroomstoring nog maar eens hoe belangrijk een betrouwbare elektriciteitsvoorziening is en hoe groot de ellende is als deze wegvalt. In dat kader wil ik van de Minister weten in hoeverre de grote hoeveelheid windmolens en andere bronnen van duurzame energie die we in de komende jaren in gebruik zullen nemen, leidt tot moeilijkheden in de betrouwbaarheid van het net. Wie draait er op voor de kosten als we vaker stroomstoringen zouden krijgen? Ook wil ik van de Minister weten wat hij de komende jaren wil ondernemen om zeker te stellen dat er voldoende back-upcapaciteit overblijft.

In het rondetafelgesprek over de taken van netbeheerders gaf de ACM aan dat kruissubsidiëring aantonen lastig is. Soms kan de ACM niets doen aan financiële bevoordeling, zoals het aanbieden van producten onder de marktprijs, omdat de publieke aandeelhouder geld toekent aan extra taken van de netbeheerder. Is de Minister het eens met mijn stelling dat het onwenselijk is dat de publieke aandeelhouder extra taken van de netbeheerder in het commerciële domein met publiek geld financiert? In hoeverre vindt hij dat daarmee een goede marktwerking en een gelijk speelveld verstoord zouden worden? De ACM zou onderzoek gaan doen naar mogelijk marktverstoringen. Is dit onderzoek al gestart? Wanneer kunnen we de eindconclusie tegemoet zien? Deze aantijgingen mogen niet boven de markt blijven hangen.

De **voorzitter**: Ik onderbreek u even omdat mevrouw Van Veldhoven en mevrouw Van Tongeren u een vraag willen stellen. Mevrouw Van Veldhoven als eerste.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik hoor de heer Bosman zeggen dat de netbeheerders zich alleen bij de kabels moeten houden en verder niets moeten doen. Ik zie hem nee schudden en ben blij dat het niet zo is, want dan kunnen we meteen door naar de volgende stap. Wat als het aanleggen van een stuk opslagcapaciteit betekent dat een extra kabel niet hoeft te worden getrokken? Is de heer Bosman dan van mening dat de netbeheerder dat soort activiteiten moet kunnen ontplooiën, als hij kan aantonen dat hij dat doet in het maatschappelijk belang van de stabiliteit van de netten?

De heer **Bosman** (VVD): Jazeker. In het maatschappelijk belang van de stabiliteit van het net moet je stappen ondernemen. Dat is de verantwoordelijkheid van de netbeheerder. Alleen kom je dan in een grijs gebied. Er zijn aantijgingen geweest dat er sprake zou zijn van kruissubsidiëring. Ik vind dat de ACM daar snel onderzoek naar moet doen. Dan weten we ook gelijk wat mogelijk grijze gebieden zijn.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ook D66 vindt dat de markt het moet oppakken waar de markt dat kan doen. Ik ben heel blij dat de heer Bosman zegt: waar het de stabiliteit van de netten betreft, moeten we niet alleen kijken naar de kabels, maar naar alles wat daarvoor nodig is in de veranderende energieomgeving. De Minister heeft eerder aangegeven daar wat minder ruimte te zien. Ik ben blij dat ook de VVD zegt: opslagcapaciteit die in het belang is van de stabiliteit van het net en waardoor je geen kabels hoeft aan te leggen, kan ook door de netbeheerders worden verzorgd.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Het was een GroenLinks/VVD-motie die de regering ooit aangezet heeft tot het stellen van ambitieuze doelen voor elektrische auto's: 200.000 in 2020 – ik hoor de heer Bosman al enthousiast lachen, want hij is hier positief over – en 1 miljoen in 2025. Wij weten allemaal dat een goede infrastructuur ook gebruik uitlokt. De VVD is toch altijd een groot voorstander van gelijke kansen geven aan ondernemers? Hoe kan het dat er zo'n ongelijke markt is voor elektrische laadstations en benzinestations? De laatste mogen wc's en wat te drinken aanbieden. Je kunt er wat kopen. Dat mag niet bij de e-laadstations. En de mensen die vergunninghouder zijn van zo'n station, weten niet wanneer er ook een laadpaal geplaatst mag worden op een benzinestation. Vindt de heer Bosman niet met GroenLinks dat de situatie voor aanbieders van beide typen voorzieningen voor auto's minimaal gelijk zou moeten zijn?

De heer **Bosman** (VVD): Een gelijk speelveld is altijd belangrijk, maar uiteindelijk bepalen ondernemers zelf wat ze doen. Als er een mogelijkheid is om in te schrijven op een product of om je ergens te vestigen, dan is dat gereguleerd door de randvoorwaarden waaronder je kunt intekenen. Er zijn dus mogelijkheden geweest. Er zijn misschien ook mogelijkheden voorbijgegaan aan ondernemers, waardoor die nu teleurgesteld zijn, maar we moeten ook oppassen dat we niet achteraf proberen zaken recht te trekken die in het begin opgepakt hadden kunnen worden door bedrijven.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Dat was niet de situatie. Ondernemers hebben ingetekend op vergunningen voor e-laadstations, en op dat moment was het plaatsen van wc's of het aanbieden van iets te eten of een kopje koffie een van de mogelijkheden. Dat is pas veranderd nadat de vergunningen door de ondernemers verkregen waren. Dan zijn wij het blijkbaar eens, de VVD en GroenLinks, dat dat een onwenselijke situatie is, want de ondernemers die daarop ingetekend hebben, wisten op dat moment nog niet dat ze pas later een ongelofelijk ongelijk concurrentieveld zouden krijgen. Ik ben benieuwd of de heer Bosman inderdaad vindt dat die ondernemers een gelijk speelveld moeten hebben als ze dit van tevoren niet wisten.

De heer **Bosman** (VVD): Ik moet voor mezelf even zekerstellen hoe de situatie precies was, want dat heb ik niet direct op het netvlies. Ik zal daar zeker even naar kijken. Ik ben natuurlijk voor een gelijk speelveld, maar we moeten ook oppassen. Als er randvoorwaarden bekend zijn en je tekent daarop in, dan zijn dat de randvoorwaarden waarmee je werkt. Als je dan achteraf bedenkt dat je graag iets meer had willen hebben, kan de keuze niet per se zijn dat er dan maar een aanpassing moet komen. Ik zal er

zeker naar kijken. Een gelijk speelveld is van belang, maar maak ook afspraken met elkaar! Ondernemers zijn slim genoeg om daarop in te spelen. Als zaken later veranderen, moet je daar als ondernemer mee omgaan.

Ik vervolg mijn betoog. De elektrische auto's waar Nederland subsidie op geeft, verdwijnen vaak naar het buitenland. Hierdoor ziet de Nederlandse overheid weinig terug van alle groene regelingen voor schone auto's. Volgens Het Financieele Dagblad zijn er vorig jaar 922 elektrische auto's geëxporteerd, 12% van het volledig elektrische wagenpark. Het FD stelt ook dat de helft van die auto's nog niet eens een jaar oud was. Veel auto's zouden naar Noorwegen gaan, waar bezitters van elektrische auto's diverse voordelen hebben. Ze hoeven bijvoorbeeld geen tol te betalen, kunnen direct een parkeervergunning krijgen en mogen over de busbaan rijden. Volgens het Ministerie van Financiën is er geen sprake van misbruik van subsidie. Ondernemers mogen direct na aanschaf hun elektrische auto verkopen, maar wie dat doet, moet wel subsidie terugbetalen. Graag wil ik van de Minister weten wat de reden is van deze grote export en of hij er zeker van is dat er hier niets misgaat. Ook wil ik weten of al die subsidies wel netjes worden terugbetaald en wat dit betekent voor het streven van die 200.000 elektrische auto's in 2020. Wat mij betreft is het in ieder geval absoluut niet aan de orde om nog meer geld uit te geven om elektrische auto's in Nederland te houden. Dan maar de doelstelling omlaag.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. Er staan inderdaad veel punten op deze agenda, als laatste werd nog de warmtevisie toegevoegd. Ik zal eerst ingaan op het energieakkoord en dan op de warmtevisie. Als ik tijd overhoud, ga ik nog in op een paar andere punten. Bij de uitvoering van het energieakkoord heeft het CDA altijd gezegd dat wij het akkoord zullen toetsen op draagvlak, op innovatie en op werkgelegenheid. In de uitvoeringsagenda staat dat de voortgang op het gebied van de werkgelegenheid nog op gang moet komen. Veel werkgelegenheid zit in de energiebesparing en daar moet dit jaar nog meer duidelijkheid over komen. Kan de Minister ingaan op de stand van zaken over het raamwerk voor bedrijfsspecifieke afspraken voor energiebesparing met MEE-bedrijven? Het CDA ziet hierin veel potentie voor energiebesparing en om de concurrentiekracht van het Nederlandse bedrijfsleven te versterken. Graag een reactie van de Minister. Als wij de rapportage lezen, valt ons op dat onder het kopje nog te vaak «loopt» staat. Dan vraag ik mij af: loopt het goed? Loopt het niet goed? Of loopt het zelfs verkeerd af? Kan de Minister hierover meer duidelijkheid verschaffen? Naast de werkgelegenheid kijkt onze fractie ook...

Minister **Kamp**: Sorry, waarover moet ik meer duidelijkheid verschaffen?

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Wij hebben een rapport gekregen van de SER. Daarin staat van een heel aantal maatregelen hoe ver het ermee is. Soms staat daar heel concreet in: het eerste kwartaal van 2015 of van 2016, maar heel vaak staat er ook alleen het woordje «loopt». Dan weet ik eigenlijk niet hoe ver zo'n project gevorderd is. Misschien dat de Minister daar wel meer over weet, dus ik vraag hem of hij daar iets over zou kunnen zeggen. Ik kan hem straks het document even geven, maar ik zie dat hij het zelf ook heeft.

Naast de werkgelegenheid kijkt onze fractie ook naar draagvlak. Laat ik dan ook beginnen met het draagvlak voor wind op land. De Minister heeft afgelopen vrijdag aangegeven, door te willen gaan met het plan van een groot windpark in het midden van het IJsselmeer; een windpark waar geen draagvlak voor is. De meerderheid van de provinciale staten van Friesland en de gemeente Súdwest-Fryslân hebben een voorkeur voor een lijnopstelling op en langs de Afsluitdijk. Voor deze locatie is wel draagvlak

in Friesland. Sterker nog, naar aanleiding van de beslissing van de Minister in januari om de provincie tijd te geven om nog te kijken of de opstelling op en langs de Afsluitdijk zou passen in het energieakkoord, heeft de gemeente Súdwest-Fryslân opdracht gegeven voor een onderzoek. De resultaten van dat onderzoek zijn er volgende week woensdag. Had de Minister niet kunnen wachten op de uitkomsten van dat onderzoek? Was het de Minister bekend dat dit onderzoek gedaan werd? Ik kan mij haast niet voorstellen dat de Minister tien dagen voor het uitkomen van het onderzoek opeens met een beslissing komt. Nog in januari is er ruimte gegeven voor dit onderzoek en sinds die tijd is daar hard aan gewerkt.

Het CDA vindt de beslissing van de Minister om alles op het IJsselmeer in te zetten, prematuur en geen recht doen aan de inspanningen van de gemeente en de keuze van de provincie. In zijn brief onderbouwt de Minister zijn beslissing dat de lijnopstelling op en langs het IJsselmeer niet mogelijk zou zijn, nauwelijks. De commissie heeft gisteren nog stukken ontvangen waaruit blijkt dat een windpark op en langs de Afsluitdijk wel degelijk mogelijk is voor 2020. Kan de Minister daadwerkelijk onderbouwen dat het niet zo is? Het CDA zou graag zien dat de Minister het onderzoek naar de lijnopstelling op en langs de Afsluitdijk afwacht en de resultaten ervan meeneemt in de definitieve besluitvorming. Als je kunt kiezen voor een plan met lokaal draagvlak en als het mogelijk is om daarmee je doelstellingen voor 2020 te realiseren, dan kiest het kabinet daar toch ook gewoon voor? Met het doorzetten van de huidige plannen zal het park er, gezien alle weerstand, zeker niet op tijd komen.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Dit verhaal ken ik inmiddels van de CDA-fractie. Aan de ene kant steunt ze het energieakkoord en wil ze dat de doelstellingen op tijd worden gehaald, maar aan de andere kant wijst ze op het lokale draagvlak als er een lastig besluit ligt, waar de provinciale bestuurders lang de tijd voor hebben gekregen, maar uiteindelijk te elfder ure iets anders besluiten, waardoor de hele MER-procedure opnieuw zou moeten en de doelstellingen dus in gevaar komen. Ik wil ook aan de Minister vragen om de brief af te wachten over het onderzoek dat nu gedaan wordt, want ook ik wil graag dat de uitkomst meegenomen wordt. Ik vind echter ook dat de provincie Friesland, inclusief het CDA daar, er een rommeltje van heeft gemaakt, waardoor de doelstellingen in gevaar komen die ook mevrouw Mulder onderschrijft. Het is van tweeën één. Of u onderschrijft het energieakkoord, of u gaat voor het draagvlak en u zegt: die doelstellingen, die afspraken met Europa, onze eigen doelstellingen, ons verkiezingsprogramma, die laten we nu even voor wat ze zijn. Helderheid graag.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): De PvdA-fractie creëert zelf onduidelijkheid. Monasch loopt nog te tweeten over Friesland en Konst loopt van alles te zeggen in de krant over wat hij wel of niet wil. Dus de onduidelijkheid wordt door de PvdA geschapen en niet door het CDA. Wij zijn absoluut, volstrekt helder. We hebben van begin af aan gezegd dat wij het energieakkoord zullen controleren op innovatie, werkgelegenheid en draagvlak. Als het dan niet goed gaat op het gebied van draagvlak, moet de PvdA niet zo lopen te mauwen dat je daar opeens niet meer naar kunt kijken. Dat is toch te belachelijk voor woorden! Daarmee loopt de PvdA totaal weg van de eigen bevolking. Het is toch onvoorstelbaar wat de PvdA hier vandaag aan het doen is, alweer! Ook met deze plannen, zeg ik tegen de PvdA-fractie, kun je gewoon voor 2020 je doelstellingen bereiken. Die valse tegenstelling die hier wordt gecreëerd door de PvdA-fractie is volstrekt overbodig en nutteloos.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Als we nu alsnog besluiten om het langs de Afsluitdijk te doen, zoals mevrouw Mulder ons voorlegt, dan moeten we opnieuw een MER-procedure starten en dan halen we niet de doelstelling van 2020. Dat weet mevrouw Mulder ook en dat doet ze niet alleen hier, maar op allerlei plekken in Nederland. Waar het CDA in het verleden een betrouwbare bestuurderspartij was, die aan de ene kant draagvlak zocht en aan de andere kant bestuurlijke verantwoordelijkheid nam, constateer ik nu dat in de oppositie van twee walletjes wordt gegeten en dat mevrouw Mulder geen antwoord geeft op mijn vragen. Onderschrijft u het energieakkoord en zorgt u ervoor dat we de doelstelling halen, mevrouw Mulder, of gaat u voor het optimale lokale draagvlak, ondanks de wisselende meningen van de bestuurders in de provincie Friesland?

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): De woordvoerder van de Partij van de Arbeid kletst uit zijn nek. Hij zou ook gewoon kunnen luisteren naar wat hier wordt gezegd.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter, excuus, maar dat is toch niet de manier waarop wij hier met elkaar omgaan! Wij gebruiken argumenten en niet dit soort statements.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Nou ja, voorzitter. De PvdA luistert op geen enkele mogelijke manier naar wat ik hier aan het zeggen ben en verdraait het iedere keer. Dat mag hoor, als dat is wat de PvdA graag wil.

De **voorzitter**: Laten we met elkaar afspreken dat we elkaar bejegenen op een manier waarop we zelf ook bejegend zouden willen worden. Het is weliswaar een AO Energie en de temperatuur loopt op, maar laten we netjes en zorgvuldig met elkaar omgaan en scherp zijn op de inhoud. Mevrouw Mulder vervolgt haar betoog.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Dan kom ik op Drenthe. Er is in Aa en Hunze en Borger-Odoorn bijzonder weinig draagvlak voor grootschalige windparken. In zijn brief van afgelopen vrijdag schrijft de Minister dat hij positief is over het draagvlak en dat de initiatiefnemers gaan werken aan dat draagvlak, met de gedragscode van de sector. Dat stelt mij niet gerust, want die code is volstrekt onvoldoende en gaat zeker niet leiden tot het gewenste draagvlak. Weet de Minister dat twee ondernemersorganisaties die in het gebied De Drentse Monden 250 ondernemingen vertegenwoordigen, vanuit grote betrokkenheid een alternatief hebben gepresenteerd voor die windparken? Wil hij daar ook serieus de ruimte aan geven? Ziet de Minister mogelijkheden om in dat windluwe gebied een solarpark op een rechtvaardige manier te laten concurreren met de wind-op-landplannen?

Onze derde belangrijke randvoorwaarde bij het energieakkoord is innovatie. Het CDA pleit ervoor dat er meer ingezet wordt op onderzoek en innovatie op energiegebied. We moeten blijven doorontwikkelen in de richting van betere en betaalbare energiebronnen. Onlangs heb ik een heel mooi initiatief gezien: EMPEX POWER maakt zweefvliegtuigen die energie opwekken. Zij zullen mogelijk in de toekomst net zo veel energie opwekken als een grote windmolen. Ook spraken we met een mkb-bedrijf dat een product heeft ontwikkeld waardoor bedrijven en instellingen tot 70% gas kunnen besparen. Onze vraag aan Minister Kamp is of de overheid door middel van het inkoopbeleid een proeftuin zou kunnen creëren waarmee projecten van relatief kleine innovatieve bedrijven ook een kans krijgen. Wij vinden het erg belangrijk dat dat gebeurt. In de uitvoeringsagenda lees ik dat de kwartiermaker van de topsector energie een eindrapport heeft uitgebracht. Wat waren de uitkomsten van dit eindrapport? Wordt dat rapport gedeeld met de Kamer?

Dan kom ik op de warmtevisie. Het is goed dat die er eindelijk is en dat de Minister ervoor kiest om de zaak grondig aan te pakken. Tegelijkertijd vindt onze fractie het wel vreemd dat het zo lang heeft moeten duren, want er staan eigenlijk weinig concrete doelstellingen en maatregelen in de visie, waarmee warmtegebruik nu al gestimuleerd kan worden. Het is eigenlijk meer een onderzoeksagenda dan een uitvoeringsagenda. Het CDA ziet in warmte veel potentieel in sommige regio's en regionale clusters, zoals de Minister het ook noemt. Het is een duurzaam alternatief voor aardgas. Warmtebesparing en restwarmtebenutting bieden ook grote kansen voor het terugdringen van CO₂.

Het grote probleem is op dit moment dat de klanten van warmtevoorzieningen niet tevreden zijn over het doorberekenen van kosten en het functioneren van het «niet meer dan anders»-principe (NMDA). Zo was er tijdens de hoorzitting over de Warmtewet van alle kanten kritiek op het functioneren van deze wet. Tegelijkertijd is het een feit dat de huidige warmtenetten weinig rendabel zijn. De vraag moet zijn hoe we het voor afnemers toch aantrekkelijk maken om een aansluiting op een warmtenet te hebben. Tijdens de hoorzitting hebben partijen aangedrongen op het uitvoeren van een praktijkonderzoek, zodat er werkelijk meer zicht komt op de meerkosten waar huishoudens met warmtelevering mee te maken krijgen. Dit zien wij niet terug in de warmtevisie. Is de Minister bereid om diepgravend onderzoek te doen naar de meerkosten voor de afnemers van warmte ten opzichte van de afnemers van gas? Tijdens de hoorzitting gaf de ACM namelijk ook aan dat niet alle kostenposten worden meegenomen. Als we daadwerkelijk de slag willen maken naar die Warmtewet, dan zullen we ook deze problemen moeten oplossen. Het CDA wil dat het «niet meer dan anders»-principe waar wordt gemaakt en dat warmte dus aantrekkelijker wordt. Daarbij is ook de vraag van belang hoe we ervoor zorgen dat er meerdere leveranciers van warmte op het net aangesloten kunnen worden. In hoeverre ziet de Minister dan ook socialisatie van het net als een optie? Ook de VVD heeft hier al meerdere vragen over gesteld, waar ik mij bij aansluit. In hoeverre zou de Minister ook daadwerkelijk ruimte willen geven aan coöperaties om een rol te spelen in de warmtevoorziening?

Ook dynamische tarieven voor warmtepompen zouden eventueel kunnen werken ter bevordering van de opslag van duurzame energie. Er zouden in 2014 experimenten gedaan worden door energieleveranciers en netbeheerders met dynamische tarieven.

De voorzitter: U bent bijna aan het einde van uw tijd.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik vermoedde het al, voorzitter. Dan kom ik op mijn laatste punt. Wij verwachten van de Minister risicoanalyses van de aardgaswinning in Groningen. Die komen er in mei. Is de Minister bereid, die risicoanalyses niet alleen voor Groningen te doen, maar voor alle velden in ons land, zodat we een goed overzicht hebben van de risico's die de inwoners lopen? Wij krijgen daar namelijk heel veel vragen over en als wij iedere keer per gebiedje een hele discussie moeten voeren hier in de Tweede Kamer, zijn we niet heel erg effectief bezig en kunnen we ook de zorgen niet wegnemen van de mensen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Voorzitter. Wij hoorden de Minister van Financiën zeggen dat de hoge salarissen bij ABN AMRO – het debat daarover vindt in de plenaire zaal plaats vandaag – wettelijk wel mochten, maar niet wenselijk zijn. Het zou zo verfrissend zijn als deze Minister op een enkel onderwerp ook zou zeggen: ja, van de wet zou het wel mogen, maar ik vind het niet wenselijk. Ik denk dan aan de gaswinning op Terschelling. Meerdere Kamerleden hebben daar vragen over gesteld, ik ook. We kregen van de Minister een keurig procedureel

antwoord hoe dat loopt en dat hij onder de rijkscoördinatie­regeling van alles en nog wat gaat doen. Van deze Minister zou ik willen weten: wat is er het nationale belang van om op zo'n eiland 2 tot 4 miljard kuub gas te gaan winnen? Zou deze Minister niet over een enkel deel van Nederland kunnen uitspreken: misschien kan het wettelijk wel, maar ik vind het niet wenselijk?

De Minister zegt dat de Waddeneilanden van Nederland niet bij het werelderfgoed horen. Mij is verteld dat delen van die eilanden wel degelijk werelderfgoed zijn, onder andere de Boschplaat, en dat Duitsland en Denemarken al hun Waddeneilanden wel als werelderfgoed hebben laten erkennen. Hoe zit dat? Waarom hebben wij onze eilanden uitgezonderd? Is dat wellicht vanwege de gaswinning?

Mijn volgende vraag betreft eveneens de gaswinning. Er is een studie, Zachte landing, verlengde vlucht, gedaan door de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB), waarin eigenlijk werd gepleit voor het langer in stand houden van de gaswinning in Nederland. Daarbij zeggen ze dat er aan twee dingen gedacht moet worden: gaswinning in kwetsbaar gebied – ik neem aan dat dit onder andere Terschelling is – en meer onconventioneel gas. Ik wil van de Minister weten of hij dit advies nog steeds betreft bij zijn besluitvorming, of dat we inmiddels verder zijn in de gedachtevorming. Korthedshalve sluit ik mij aan bij de vragen van het CDA over die risicoanalyses. Dat vond ik een sterk punt.

Ik dank de Minister voor de warmtebrief. GroenLinks heeft ook al eerder gevraagd om eens te kijken naar nieuwbouwwijken zonder verplichte gasaansluiting. Ik ga ervan uit dat de Minister daar nu wel voor open staat. Er zit op dit moment nog een groot belastingvoordeel op gas. Dat is zes keer zo goedkoop. Moet je dat niet stapsgewijs gaan rechtzetten, als je langzamerhand af wilt van het gas en inziet dat we daar zuiniger mee om moeten gaan? Het is immers fossiel, er is maar een eindige voorraad van en we willen toch steeds meer overgaan op duurzaam. Andere partijen, maar ook GroenLinks, hebben daar al eerder een voorstel voor gedaan. GroenLinks zou dan zeggen: zonder het gebruik van een gewoon gezin uit. Dat maakt duurzame warmtebronnen, maar ook isoleren, voor midden- en grootverbruikers veel aantrekkelijker.

Er zijn al vragen gesteld over het hoogspanningsnet. Daar sluit ik mij korthedshalve bij aan. Wie zou in het geval van zo'n warmtenet de rol van netbeheerder op zich gaan nemen? En hoe verdelen we de kosten? Dat is namelijk ook een hele discussie bij het elektriciteitsnet. Hoe zou de Minister dat willen doen bij een warmtenet? Ziet de Minister de noodzaak om ook de lozing van restwarmte onaantrekkelijk te maken? Deelt hij het voorstel van GroenLinks om daarbij een langzaam oplopende belasting te overwegen?

Elektrische auto's heb ik al even genoemd in een interruptiedebatje met de VVD. Ik zou graag een reactie van de Minister willen. Ik heb namelijk gehoord dat de ondernemers die zich ingeschreven hebben, pas daarna te horen hebben gekregen dat zij geen koffie, thee of wc's mogen aanbieden en dat er nu ook benzinestations zijn die een vergunning aanvragen voor elektrisch laden, maar dat dit via een geheime procedure gaat, zodat de houders van vergunningen voor e-laadstations daar niet tegen kunnen protesteren. Dat lijkt mij vreemd, dus ik wil graag weten hoe dat zit. Als het klopt wat ik heb gehoord, dan wil ik weten wat de Minister gaat doen om toch een gelijk speelveld te creëren.

Over de voortgang van het energieakkoord sluit ik mij aan bij wat mijn collega van het CDA zei. Er worden veel punten genoemd, maar weinig concreets. Bijvoorbeeld op het gebied van energiebesparing in de bebouwde omgeving zijn veel acties aangekondigd, maar gaan wij het halen? 300.000 gebouwen moeten twee labelstappen verbeteren. Gaat dat lukken? Hoe weet de Minister dat? Kan hij ons verzekeren dat het lukt? In welke fase is de monitoring van de energiebesparing door de VNG, gemeenten, Rijkswaterstaat en de RVO nu? Is er een nulmeting gedaan?

Hoe loopt dat? Met de bedrijven speelt precies hetzelfde. Er staat veel tekst die mij enorm aanspreekt, maar de vaagheid, onzekerheid, vrijblijvendheid blijft. Heeft de Minister een stok achter de deur? Per geïnvesteerde euro is de opbrengst bij de bedrijven het hoogst. Dat moeten we echt willen. Hoe kan de Minister daar meer druk op zetten? Wat gaat hij doen?

De monitor met betrekking tot wind op land was duidelijk. Een grotere waarschuwing kun je niet krijgen. 1.300 MW is nog niet in procedure. Dat is een derde. Graag wil ik expliciet van de Minister weten of hij denkt dat hij die volledige 1.300 MW voor elkaar gaat krijgen en wat hij gaat doen als dat niet lukt.

Friesland is net aan de orde geweest. Het voelt als heel lang geleden, maar volgens mij was er nog maar vier jaar geleden een motie van onder andere GroenLinks om inderdaad windmolens te plaatsen langs de Afsluitdijk. Dat is toen eindelijk uitgesteld en ik hoor graag van de Minister of dat nu echt niet meer aan de orde is. Een eerdere vraag betrof de eventuele meerkosten van wind op land toch in het IJsselmeer. Hoe wordt daarmee omgegaan? Is daar niet direct een reden waarom het niet gaat lukken dat het niet in de SDE+ past?

GroenLinks heeft al eerder een lans gebroken voor geschikte locaties langs rijkswegen als we er niet komen met die 1.300 MW. Ziet de Minister er wat in om versneld te kijken wat er mogelijk is langs snelwegen? Een gedeelte van de grond is dan in elk geval alvast in bezit van het Rijk. Dat betekent dat er geen grondspeculatie komt en er al een verstoring zit. Er is ook enorm draagvlak, zeg ik tegen het CDA, voor windmolens langs rijkswegen.

Dan heb ik nog een vraag over de biomassa. Hoeveel SDE+-gelden krijgen de kolencentrales nu? Kan de Minister ons daar wat over vertellen? Komt er inderdaad pas na 2026...

Minister **Kamp**: Sorry, die laatste vraag heb ik niet meegekregen. Kunt u die herhalen?

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Maar natuurlijk, Minister. Hoeveel SDE+-gelden krijgen de kolencentrales in de komende jaren? Hoe zit dat precies? Hoeveel geld van de SDE+-regeling gaat er naartoe om gratis cacaodoppen in kolencentrales op te stoken? Komt er inderdaad pas in 2026 een duurzaamheidseis voor biomassa in de chemische industrie? Is dat niet merkwaardig? Zouden elementen als landgebruik en sociale criteria niet moeten worden meegenomen in het keurmerk voor biomassa? Hoe kijkt de Minister daartegenaan?

Over decentrale energie heeft mijn partij eigenlijk vanaf het begin gezegd: dit gaat niet werken. Is de Minister inmiddels ook zover dat hij toegeeft dat het met de huidige regels inderdaad niet lukt? Welke mogelijkheden ziet deze Minister om die regeling wel levensvatbaar te maken? Mijn partij heeft zo'n beetje de hele scala aan mogelijkheden geopperd om het werkbaar te krijgen. Hoe kijkt de Minister daartegenaan? Ik begrijp dat we nu ongeveer negen werkende coöperaties hebben. Het idee was, dacht ik, om er dit jaar honderd te hebben. Daar is ook voor begroot. Hoe gaat de Minister dat doel bereiken? Vele collega's hebben die mensen waarschijnlijk ook gesproken. Je moet toch wel een ongelofelijk robuuste inslag hebben om een corporatie op dit moment met deze regels tot een goed einde te brengen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Voorzitter. Het energieakkoord moest de motor zijn om de energietransitie in Nederland echt op gang te krijgen. Daarvoor is het heel erg van belang om te weten hoe het ermee gaat. Op basis van de stukken die er vandaag liggen, moeten we constateren dat we eigenlijk geen idee hebben. De uitvoeringsagenda geeft nauwelijks inzicht in de voortgang. Bijna niets is concreet, het verdrinkt in vaagheid.

Het opstarten van een proces wordt al als een succes neergezet. Wanneer je ergens mee bent begonnen, is het dus blijkbaar al rond. Wij weten niet welk effect het heeft gehad en de enige cijfers in het hele document zijn de streefcijfers. Wat zijn de grote behaalde resultaten? Ik geef een paar voorbeelden. Het Ministerie van EZ en de duurzame energiekoepel zetten het overleg voort. Groene partijen en ED Centraal communiceren op constructieve toon met de eigen achterban. Het uitvoeringsoverleg stelt een rollende agenda op, die past bij het langjarige proces. De kwartiermaker van het expertisecentrum komt met een uitwerking van een concept en het Ministerie van EZ finaliseert het conceptraamwerk. Na twee jaar energieakkoord zijn dat de resultaten die wij krijgen. Het zijn vast allemaal nuttige vergaderingen geweest, maar dit zijn niet de resultaten waar D66 op had gehoopt. Hoe is het mogelijk om op deze manier te zien of we op schema liggen? Wat is er nu daadwerkelijk gerealiseerd? Hoeveel huizen zijn energieneutraal gemaakt? Hoeveel scholen zijn aangepakt? Hoeveel besparing is er gerealiseerd? Hoeveel banen heeft dat opgeleverd? Kan de Minister toezeggen dat de volgende uitvoeringsagenda wel smart wordt geformuleerd?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Interessante toonzetting van de fractie van D66, die ook wel vernieuwend is. Het energieakkoord gaat onder andere over de realisatie van 6.000 MW wind op land. Kan de fractie van D66 aangeven hoeveel provincies in Nederland op schema liggen met de afspraken die gemaakt zijn tussen het interprovinciaal overleg en het Rijk om de windparken planologisch vast te leggen in de provinciale structuurvisies?

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik had graag in deze uitvoeringsagenda exact gelezen hoe ver we zijn. Een van mijn punten van kritiek is nu juist dat er weinig concrete cijfers ten aanzien van de voortgang in staan. Volgens mij is dat nog in een of misschien twee provincies niet rond.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Dan concluderen we dus dat we in heel Nederland op schema liggen, behalve in Friesland, want dat heeft zich niet aan de afspraken gehouden, zoals we ook al eerder met elkaar hebben geconcludeerd. Dan is het verhaal dat hier net werd verteld, dus een beetje voor de bühne. Dat is niet hoe wij mevrouw Van Veldhoven kennen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik ben blij dat de heer Vos zegt dat dit zijn eigen conclusie is. Als hij het hele energieakkoord samenvat tot datgene wat de provincies aan het realiseren zijn, dan schrappt hij daarmee al het andere naast wind op land voor het gemak en laat hij totaal liggen wat er zou moeten gebeuren op de gebieden van energiebesparing, transport en innovatie. Dat is blijkbaar allemaal niet meer relevant. De meeste provincies hebben hun huiswerk gemaakt. Complimenten daarvoor, want dat zijn moeilijke processen geweest. Wat de Minister en alle andere partijen aan huiswerk hadden moeten doen en waarvan nul concrete resultaten in deze uitvoeringsagenda staan, dat deert niet, want de Partij van de Arbeid vindt het blijkbaar allemaal fantastisch. Nou, D66 niet! Wij denken dat we haast hebben en wij denken dat we echt aan de slag moeten met het uitvoeren van de afspraken die zijn gemaakt. Die zouden van ons nog versterkt mogen worden, maar dat is een reeds bekend geluid.

In de Nationale Energieverkenning (NEV) van 2015 zullen we eindelijk zien hoeveel we achterlopen op het gebied van energiebesparing, hernieuwbare energie en werkgelegenheid. Op basis daarvan gaan we dan verkenningen doen naar waar intensiveringen wenselijk zijn. Volgens mij hadden we die verkenning al bij de doorrekening van het energieakkoord. Toen bleek namelijk duidelijk dat er onvoldoende maatregelen in het energieakkoord zaten om de doelen te halen. Voordat die verken-

ningen vertaald zijn naar concrete maatregelen, zijn we weer een jaar verder. Straks zijn we vier jaar aan de gang met het energieakkoord voordat we concrete maatregelen hebben die voldoen aan de afspraken waaraan we al vier jaar lang hadden moeten werken. D66 wil dat de opties die we nu al kennen, ook vanaf nu benut gaan worden. Dan denk ik aan de steden die beperkt worden door het Bouwbesluit. Sommige steden willen verdergaan en willen eerder dan 2020 nul-op-de-meterwoningen realiseren, maar worden nu beperkt door het Bouwbesluit. Geef die steden de ruimte om dat te doen! Ik denk hier bijvoorbeeld aan Utrecht. Ook aan het renoveren van woningen in de bebouwde omgeving legt het Bouwbesluit beperkingen op. Geef steden de ruimte om dat te doen! Bied netwerkbedrijven de kans om te investeren in het isoleren van woningen, waar de woningeigenaren dat in de huidige context zelf niet durven. Geef ze de ruimte! Stimuleer het innovatieve mkb, dat nu te vaak in een soort valley of death terechtkomt. Sta gemeenten die verder willen gaan met windmolens dan wat er in de provinciale plannen is afgesproken voor onder de 6.000 MW toe om dat te doen. Benut rijksgronden die er zijn! Ga verder waar dat kan! Ga niet nog een jaar wachten op verkenningen en dan pas kijken hoe je dingen kunt realiseren. Mijn oproep aan de Minister is om nu te gaan doen wat nu kan. In 2016 zal ook de evaluatie van het energieakkoord plaatsvinden. Hoe hangt die dan weer samen met de NEV 2015 wat de inzet op aanvullende maatregelen betreft? Betekent dat niet dat de Minister, als we straks de inventarisatie hebben, gaat zeggen: laat ons, voordat we de concrete maatregelen vaststellen, even wachten op de evaluatie, zodat we die erbij kunnen betrekken? Dan schuift het namelijk allemaal weer een jaartje op. Hoe gaat de Minister ervoor zorgen dat de evaluatie van het energieakkoord ook echt concrete resultaten geeft en dus meer is dan een uitgebreide versie van deze uitvoeringsagenda? Dan kom ik op de warmtevisie. Wij waren heel erg blij dat de Minister vorige week eindelijk zijn lang verwachte warmtevisie stuurde. Hij wilde daar eerst een gasvisie van maken, maar D66 heeft allang gezegd: mensen willen helemaal geen gas in huis, zij willen hun huis kunnen verwarmen. Als je op het knopje drukt, wil je dat het licht aan gaat. Dat is wat mensen willen. Bied hun de mogelijkheid om dat via verschillende bronnen voor elkaar te krijgen. Dat ziet de Minister in en dat staat ook duidelijk in de warmtevisie en daar ben ik heel blij mee. We moeten echt minder gas gaan gebruiken. Dat is nu voor het eerst helder doorgedrongen bij ons allemaal en ook bij het kabinet. Dat spreekt duidelijk uit de warmtevisie. Tomaten in het Westland laten groeien en huizen verwarmen met restwarmte van de industrie schept een win-winsituatie. Het maakt ons ook minder afhankelijk van landen als Rusland en van extra boringen in Groningen.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik hoor mevrouw Van Veldhoven heel enthousiast spreken over warmte. Nu komt er ook veel warmte vrij in de petrochemie. Die zouden we ook kunnen gebruiken. Vindt D66 dat we die warmte moeten gebruiken of houdt D66 vast aan haar agenda: de grenzen dicht van Europa voor olie en gas uit het buitenland? Dat betekent dan namelijk ook dat er zonder olie geen petrochemie meer is in Nederland.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik weet niet waar mevrouw Klever dat standpunt van D66 vandaan haalt. D66 zegt wel: de EU importeert nu jaarlijks voor 500 miljard aan fossiele brandstoffen en als je in ieder geval een deel van dat geld in Europa investeert in het creëren van hernieuwbare energie, creëer je hier banen in plaats van dat je daar een bankrekening aan het spekken bent, bijvoorbeeld van IS. Ik kan me zomaar voorstellen dat ook de partij van mevrouw Klever het interessant zou vinden om islamitische terroristen niet langer te subsidiëren. Als je blijft inzetten op per se olie importeren, dan doe je dat wel. Wij zijn voor

een transitie. Wij vinden dat je alle warmtebronnen die er zijn en die je zou kunnen benutten, moet benutten. Ik ben heel erg blij dat de Minister in zijn visie heeft gezegd: laten we kijken of we op warmtenetten meer dan één bron kunnen aansluiten. Dan ben je ook niet meer afhankelijk van die ene petrochemische industrie en kan die op enig moment overgaan in iets anders. Die dingen zijn belangrijk. Je moet wel oppassen met de lock-ineffecten die je creëert.

Mevrouw **Klever** (PVV): Mevrouw Van Veldhoven zegt niet te weten waar ik het vandaan haal, terwijl haar eigen partijleider, de heer Pechtold, in een debat met de heer Wilders heeft gezegd: we geven als Nederland 50 miljoen per dag uit aan de import van olie. Die 50 miljoen per dag is inclusief wat de petrochemie gebruikt. Als D66 daarvan af wil – en dat zegt D66 te willen, want D66 wil dat we zelfvoorzienend worden – dan betekent dat stoppen met de import, en ook het einde van de petrochemie in Rotterdam. Dan komen die 500.000 banen in gevaar waar Deloitte het over gehad heeft. Mijn vraag aan D66 is: wat wilt u nu? Wilt u warmte? Dan wilt u dus ook de petrochemie en de import van olie. Of wilt u onafhankelijk worden? Dan wilt u de petrochemie niet meer in Nederland.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): De partij van mevrouw Klever neemt het klimaatprobleem niet serieus; dat doet D66 wel. Wij zien in dat wij van onze volledige afhankelijkheid van fossiele brandstoffen toch echt naar een ander systeem zullen moeten. Dat zal betekenen dat op termijn de rol van de petrochemie kleiner zal worden. Het is erg belangrijk dat we kijken naar welk deel van de petrochemie het betreft. Een deel heeft niet te maken met brandstoffen, maar met chemie. We moeten kijken hoe we naar een goede transitie kunnen komen. Er zijn alternatieven. Je kunt op basis van biomassa een hoop van de chemie een heel goede toekomst geven. Ik begrijp van de sector zelf dat men dat ook graag wil. Men wil graag een innovatieagenda afspreken met de politiek, omdat men daar ook wel inziet dat zeker in Europa een deel van de toekomst van de chemie niet ligt in het blijven importeren van fossiele brandstoffen, maar in het overgaan op een nieuwe feedstock die ook in Europa haalbaar is. Men wil dat graag. D66 wil dat ook graag. Daarmee dragen we bij aan de verbetering van het klimaat, we dragen bij aan de vermindering van onze geopolitieke afhankelijkheid en we creëren een heleboel banen. Dat is een visie die echt toekomst heeft, terwijl het afhankelijk blijven en het niet willen veranderen, niet goed is voor het klimaat en op termijn ook gewoon niet goed voor de concurrentiekracht van Nederland. Ik vervolg mijn betoog. Het stelt wel teleur dat de Minister jarenlang bezig is geweest met deze warmtevisie. We zijn blij dat die er nu is, maar als je kijkt wat de Minister concreet gaat doen, dan zien we dat hij toch weer twee jaar rapporten gaat schrijven voordat hij daadwerkelijk actie gaat ondernemen, bijvoorbeeld door de Warmtewet aan te passen. Dat duurt allemaal ontzettend lang. Dan kan het nuttig zijn om nu alvast met de Kamer de principiële discussies te gaan voeren over waar we heen willen. We moeten dat niet pas doen op het moment dat de Minister met zijn visie en zijn plannen naar de Kamer komt. Laten we dat goed voorbereiden, dan kan het daarna waarschijnlijk sneller. We moeten er ook voor zorgen dat de regio's door dit langzame tempo niet afgeremd worden in de omslag. Ik heb het net ook al gezegd bij het energieakkoord, en ik zeg het op dit punt weer: geef wethouders die verder willen gaan, meer ruimte. D66-wethouders in Rotterdam, Den Haag, Amsterdam, maar ook een GroenLinks-wethouder in Utrecht willen graag verder, willen nu graag aan de gang. Laten we die mensen niet afremmen. Heel concreet betekent dit dat we die wethouders nu al de ruimte moeten geven om bij nieuwbouw of bij de vervanging van gasleidingen een afweging maken tussen het aanleggen van een nieuwe gasleiding en het aanleggen van een warmtenet of een andere manier om de mensen te voorzien van

warmte. Als je namelijk nu weer investeert in een gasleiding, dan ligt die er weer voor 60 jaar. Dus ja, het nadenken over een warmtenet betekent misschien een lock-in, maar het investeren in een nieuwe gasleiding betekent dat net zo goed. Laten we niet nog jaren wachten daar waar die investeringen nu voorzien zijn. Alle netwerkbedrijven hebben er prima zicht op waar vervanging aan de orde is. Geef wethouders vanaf vandaag de keuze om met de netwerkbedrijven en de Minister te overleggen of we vandaag iets anders kunnen doen. Is de Minister bereid om dat mogelijk te maken? Is hij bereid om het aansluitrecht op gas om te zetten in een aansluitrecht op warmte? Dat is waar mensen behoefte aan hebben. Ze willen niet per se gas, ze willen warmte.

De omslag naar warmte als energiebron gebeurt niet zomaar. Als gas via de fiscaliteit aantrekkelijker wordt gehouden, krijgt warmte geen kans. De kosten van gasnetten worden gesocialiseerd oftewel door ons allemaal gezamenlijk betaald. Dat is een cruciaal onderscheid, waardoor gas op dit moment altijd in het voordeel is. Dat onderscheid is daarom dus ook aan verandering toe, maar de Minister is hier vaag over. Aan de ene kant wil hij naar meerdere aanbieders, waar dat mogelijk is. D66 steunt hem daar van harte in. Aan de andere kant zegt hij dat de infrastructuur socialiseren en door ons allemaal laten betalen, niet kan, omdat er maar één aanbieder is. Volgens mij spreekt de Minister zichzelf op dat punt in zijn brief tegen.

De **voorzitter**: Wilt u afronden?

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik ga snel afronden. Er zitten scheve prikkels in het systeem, ook in de fiscaliteit. Ik heb nog een paar korte puntjes. Boren in de Waddenzee...

De **voorzitter**: Ik zou zeggen: nog één punt.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Boren in de Waddenzee: pas daar heel erg mee op. Laat economische winbaarheid niet het toetscriterium zijn. Windmolens: de rijkscoördinatie-regeling – dit is echt mijn laatste punt, voorzitter – mag geen «ik wals over u heen»-regeling zijn. Heel concreet: kan de Minister toezeggen dat de gebiedscoördinator die hij heeft omarmd, op grond van een motie van D66, ook zal worden aangesteld in Friesland en Drenthe? Ik geloof dat de provincie Friesland nog één weekje uitstel vraagt om een rapport af te ronden. Zo erg kan dat ene weekje toch niet zijn? Kan de Minister toezeggen dat hij Friesland dat weekje in ieder geval gunt?

De heer **Smaling** (SP): Voorzitter. Ik zal spreken over de stroomstoring van eind maart, over de warmtevisie, wind op land en dan nog over wat varia, waarbij ik waarschijnlijk zal worden afgefloten door deze internationaal gerenommeerde scheidsrechter als ik te lang praat. Dus ik begin maar snel.

De stroomuitval eind maart was er nogal één. Ik moet zeggen dat ze zo niet vaak voorkomen. Dat duidt op leveringszekerheid, waar wij terecht allemaal wel trots op zijn. Ik heb terugkijkend op die dag toch nog een paar vragen aan de Minister. De eerste betreft de schadekwestie. Het was een defect bij TenneT en dan zou er geen schadeverhaal mogelijk zijn. Dat zou wel het geval zijn als het bij Liander aan de orde was geweest. Is dat wel terecht? Door het feit dat het zich afspeelde bij TenneT had het onderliggende net daar direct last van. Is het dan terecht dat geen schadeverhaal mogelijk is? Ten tweede: vroeger viel de stroom uit in Weesp of in Alkmaar of in een deel van Leiden. Nu ligt de halve Randstad plat. Waar duidt dat op? Is dat voorval geen signaal dat we naar kleinschaliger en decentraler toe zouden moeten? Immers, als het eens misgaat, dan heeft het ook meteen deze schaal. Dat brengt mij tot mijn derde vraag. Wat heeft het voor consequenties voor de veiligheid? Ik wil mensen

niet op ideeën brengen, maar ik denk weleens dat Schiphol vitale infrastructuur is, evenals het Centraal Station van Amsterdam. Blijkbaar is een onooglijk stukje Diemen nog vitaler dan al deze meer voor de hand liggende punten. Graag hoor ik van de Minister hoe hij dit duidt en hoe zijn collega van Veiligheid en Justitie hier ook mee aan de gang wil. We zijn blij dat de warmtevisie er is. In grote lijnen zijn we tevreden over de teksten die we hebben mogen lezen, maar een aantal zaken wil ik hier toch aan de orde stellen. Het eerste is een vrij fundamenteel punt. De warmtevisie suggereert wel erg dat we met de warmte die we creëren, de gebouwde omgeving willen bedienen. Als je de omslag wilt maken naar een duurzame samenleving en als je dus echt een energietransitie wilt, zou voor die gebouwde omgeving de insteek volgens ons moeten zijn: isolatie, decentrale opwekking en besparing. Dan zou je de restwarmte in eerste instantie in de industrie moeten hergebruiken en dus omzetten naar proceswarmte. Dat gebeurt hier en daar ook. Er zijn wat voorbeelden in Roermond, waarbij het mkb een heel nuttige bijdrage heeft geleverd. Ik wil pleiten voor een soort cascadering, waarbij je eerst probeert om van de restwarmte weer proceswarmte voor de industrie te maken en daar ook de glastuinbouw bij te betrekken, en pas daarna kijkt naar de gebouwde omgeving, en dan met name de gebouwde omgeving die dicht bij de plekken zit waar de restwarmte wordt opgewekt. Rijnmond ligt dan voor de hand. De Warmterotonde Zuid-Holland dragen wij een warm hart toe. Kijk echter naar Eemshaven, bijvoorbeeld naar zo'n stoomgrid bij Delfzijl. Dat is heel zinvol, want daar kunnen allerlei bedrijven voor opteren, maar daar is vrij weinig gebouwde omgeving, dus in die zin zou ik een nuancering in de fundamentele kwesties van de warmtebrief willen aanbrengen.

Het tweede punt, dat ook erg belangrijk is, is dat de brief erg is geschreven vanuit de producent en de leverancier en wat minder vanuit de consument. De Minister schrijft ook: ik heb met de bijdrage van vele stakeholders deze brief geschreven. Heeft hij dan aan de consumentenkant ook wel voldoende zijn licht opgestoken? Ik denk aan de Woonbond, de Consumentenbond en Vereniging Eigen Huis, die toch allemaal een aantal zinvolle punten in te brengen hebben. Is het de intentie van de Minister om af te stappen van het «niet meer dan anders»-principe, omdat dit zo moeilijk rendabel te krijgen is? Wat zou je daar dan aan moeten doen? Er ligt dus een bepaalde meerwaarde in warmtenetten voor de maatschappij als geheel. Moet je daar dan permanent in gaan subsidiëren? Moet je de ACM dan naar de kosten laten kijken? Hoe zou je dat moeten doen? We moeten toch iets doen aan de plussen en minnen die men thans ondervindt als gevolg van de verplichte winkelnering in de warmtelevering, want ik draag de stadsverwarming een warm hart toe, maar er zijn toch wel erg veel negatieve signalen. Krijgt bodemenergie genoeg kansen? Ik lees tot mijn vreugde dat die op termijn zonder subsidie rendabel moet kunnen zijn. Nou, graag! Met mestvergisting is het ook zoiets. Er is een overschot aan dierlijke mest. Dat is onwenselijk, dus als je over de energie gaat praten die je uit mestvergisting weghaalt en je zegt: dan maar geen cosubstraat erbij, dan gaat het in de eerste plaats heel erg traag, want je hebt covergistingsmateriaal nodig om dat processnel op gang te brengen. Echter, Slibwerking Noord-Brabant is praktisch energieneutraal, en dat is zuiveringsslib, wat onvermijdbaar is. Daar word ik dan weer heel enthousiast van. Ik zoek dus naar een balans van wat wel en niet goed werkt in deze hele transitie.

Over de wkk's is de Minister wat somber. Is het dus aju, paraplu voor de wkk's of zit daar toch nog een toekomst in? De Minister wil innovatie laten sturen door de topsector energie. Ik zou hem toch ook willen vragen om kleine gideonsbendeachtige bedrijfjes daarbij te betrekken. In de topsectoren zitten ook partijen die geen belang hebben bij verandering.

Die gaan op de rem staan. Daarom zou ik het niet alleen tot de topsector willen beperken.

Dan de warmteplannen. Moeten die verplicht in de Omgevingswet opgenomen worden? Dan kun je met name in provinciale omgevingsvisies provincies uitnodigen om met warmteplannen te komen. Paragraaf 4.3.2 over kleine hernieuwbare warmteopties vind ik een heel fijn paragraaf. Daarmee kom je ook meteen aan het punt wat de rijksoverheid doet. Stuur je op dit dossier of faciliteert zij slechts? Dat zijn twee verschillende punten. Als je even door de regionale pers heengaat, komen er in Veenendaal wat nul-op-de-metermodelwoningen, die overgewaaid zijn uit Ede-Wageningen. Daar is heel veel belangstelling voor. De Energy Valley doet in opdracht van de gemeente Assen onderzoek naar het verdelen van de restwarmte voor bedrijven. Dat is onderdeel van de duurzaamheidsmaatregelen in Assen. De Parkstadgemeenten hebben een plan liggen om in 2040 energieneutraal te zijn. Er is een Brabants energieakkoord gepresenteerd, dat 5.000 banen moet kunnen opleveren in 2020. De gemeente Brummen wil in 2030 energieneutraal zijn. De corporaties Woongood en Clavis in Zeeuws-Vlaanderen steken de komende jaren miljoenen euro's in energiebesparende maatregelen. Met andere woorden: het bruist en het borrelt, decentraal. Het lijkt mij goed dat de Minister beseft dat hij een sturende taak heeft, maar dat hij ook heel erg een faciliterende taak heeft. Dan zou je een soort Crisis- en herstelwet kunnen krijgen, maar dan andersom, zodat je het decentrale niveau waar nodig faciliteert en niet met een rijkscoördinatie-regeling er van alles doorheen drukt.

Ten slotte de fiscale doorwerking van veel maatregelen. Ik zie door de duurzame houtsnippers het bos niet meer en ben waarschijnlijk niet de enige. Er zit nu een straf op het overstappen van gas naar elektriciteit als je naar de belasting kijkt, want het aandeel belasting op elektriciteit ligt veel hoger. Het vervangen van restwarmte uit een gascentrale door duurzame warmte uit een biomassacentrale leidt ook tot belastingverschuivingen binnen het totale systeem. Verder heeft de warmte echt wel een startinvestering nodig en moeten overstappers naar warmte ook gelokt worden met een wortel, op het niveau van ketelvervanging, maar ook op het niveau van labelstappen. Ze zouden bijvoorbeeld beloond kunnen worden met meer labelstappen. De energie-infrastructuur voor warmte moet ook...

De **voorzitter**: Mijnheer Smaling, u bent aan het einde van uw tijd, dus als u kunt afronden, heel graag.

De heer **Smaling** (SP): Heb ik nog een minuutje, voorzitter?

De **voorzitter**: Neen.

De heer **Smaling** (SP): Dan ben ik toch veel te enthousiast aan de gang gegaan met die warmtebrief. Dan nog een zin over wind op land. Ik word toch een beetje somber, want ik vind niet dat het goed gaat. Die 14% en die 6.000 MW komen keer op keer in elke brief terug. Ik vind dat het in de noordelijke provincies en in de Kop van Noord-Holland niet goed gaat. Ik vind dat we pas op de plaats moeten maken, want dit gaat leiden tot een enorme ondermijning van het enthousiasme dat mensen over het algemeen toch wel hebben in de transitie op energiegebied. Ik maak me heel grote zorgen dat dit fout gaat. Dat gun ik de mensen daar niet, dat gun ik de Minister niet en ik gun het onszelf ook niet.

Mevrouw **Klever** (PVV): Voorzitter. Wederom spreek ik vandaag mijn afkeuring uit over het huidige energiebeleid. De Minister zet in op zwaar gesubsidieerde energie, die onze energievoorziening onnodig fors duurder maakt. De PVV streeft naar betrouwbare en betaalbare energie,

waarbij we vertrouwen op de kracht van innovatie. Dat is het beste voor onze economie, het beste voor onze werkgelegenheid en het beste voor de schatkist. Het feit dat de Minister geen 40% kostenreductie realiseert voor wind op zee, maar slechts maximaal 17%, is wat de PVV betreft het zoveelste bewijs dat het beleid simpelweg niet werkt. Ook de visie van de Minister dat wind op zee geen 18 miljard maar 12 miljard subsidie gaat kosten, lijkt ons te optimistisch, omdat de lagere schatting uitgaat van een forse stijging van de energieprijzen. In Amsterdam dacht men ook dat de energieprijzen fors zouden stijgen. Daarom bouwden ze een afvalenergiecentrale. Vorige week konden we in de krant lezen dat deze visie van alsmaar stijgende energieprijzen de stad Amsterdam een strop oplevert van minimaal 143 miljoen euro. De PvdA had een visie en de burger krijgt de rekening gepresenteerd. Zo gaat dat helaas wel vaker.

De duurzame-energieplannen van dit kabinet vereisen ook aanpassingen in ons netwerk. Dat zorgt niet alleen voor een hoop overlast voor omwonenden, zoals afgelopen dinsdag bleek in het AO over de 380 kV-verbinding in Brabant, maar ook voor een forse kostenpost van zo'n 70 miljard euro, zo lezen we in de beleidsbrief stroom. Dik tweeëneenhalf jaar na ondertekening van het energieakkoord is nog steeds onduidelijk hoe deze rekening betaald gaat worden. Dat baart de PVV zorgen. De transportkosten voor de burger zijn sinds 2000 al met 400% gestegen en die rekening wordt onder steeds minder huishoudens verdeeld. Steeds meer huishoudens met zonnepanelen en energie-neutrale woningen betalen hier namelijk niet of nauwelijks aan mee. Heeft de Minister hier wel oog voor? Hoe gaat hij ervoor zorgen dat deze rekening eerlijker verdeeld wordt?

De PVV zou graag in de volgende Nationale Energieverkenning de verwachte ontwikkeling van de energierekening zien, uitgesplitst naar verschillende typen huishoudens, namelijk huishoudens die wel en huishoudens die niet investeren in zonnepanelen en energiebesparing, inclusief alle voorgenomen belastingstijgingen, de gehanteerde stroomprijsverwachtingen en een nieuwe verdeling van de netwerkkosten. Ook zien we dit graag voor verschillende typen bedrijven, van de bakker tot aan de grootverbruiker. Om een tweede foutenfestival te voorkomen, zouden wij graag zien dat de rekenmethodes en data openbaar gemaakt worden. Kan de Minister dit toezeggen?

Met betrekking tot de warmtevisie van de Minister heeft de PVV een vijftal aandachtspunten. Ten eerste zijn wij teleurgesteld dat de herziening van de Warmtewet met twee jaar wordt uitgesteld. De twintig knelpunten die consumentenorganisaties hebben benoemd, komen in het geheel niet voor in de warmtevisie. De problemen met de hoge rekeningen, het niet functioneren van het NMDA-principe, onveiligheid, lekkages, verminderde isolatie en noem maar op blijven voor huishoudens tot die tijd bestaan. Is de Minister bereid, deze knelpunten los te koppelen van zijn warmtevisie en de herziening van de warmtewet op deze punten te versnellen? Geen enkele wet is perfect, maar twintig knelpunten is wel heel veel. Daar kunnen we geen twee jaar mee wachten.

Het tweede punt is dat eindgebruikers van een warmtenet nu geen energiebelasting betalen. Dit deel vloeit in de zakken van de warmteleverancier. Naarmate meer huishoudens worden aangesloten op een warmtenet zal de energierekening voor de overige huishoudens stijgen als de overheid de totale inkomsten uit de energiebelasting gelijk wil houden. Wat is de visie van de Minister op dit probleem? Gaat de energiebelasting voor de overige huishoudens omhoog of is een vermindering van de totale inkomsten uit energiebelasting ook een optie? Dit probleem speelt nu natuurlijk ook al als het gaat om huishoudens met zonnepanelen. Op dit punt zouden wij graag van de Minister duidelijkheid hebben.

Een derde aandachtspunt is dat de aanleg van een warmtenet kostbaar is. 1 miljoen huishoudens aansluiten op een warmtenet zal al snel enkele

miljarden euro's kosten. Worden die kosten gedragen door de exploitant van het warmtenet of worden die kosten gesocialiseerd? Daarnaast moet de bestaande apparatuur in woningen met een gasaansluiting omgebouwd worden. Wie gaat dat betalen? Worden deze kosten ook gesocialiseerd? Kunnen woningbezitters een dergelijke ombouw ook weigeren? Tot op heden heeft de overheid al 3,4 miljard euro SDE+-subsidie gestoken in warmtenetten en betalen de eindgebruikers geen energiebelasting. Warmte wordt dus in feite dubbel gesubsidieerd. Er komt natuurlijk een moment dat het socialiseren van kosten asociale vormen aanneemt. Wat de PVV betreft is dat moment nu wel bereikt. Een vierde punt is dat de Minister in een AMvB bij het wetsvoorstel STROOM regels wil opnemen over de afweging tussen de aanleg van een gasnet of een warmtenet. De aanwijzing van warmtegebieden heeft in potentie forse consequenties voor de bewoners. Zij hebben geen vrije keuze meer tussen gas en warmte. Is de Minister bereid, deze AMvB naar de Kamer te sturen, zodat we deze ten minste apart van het wetsvoorstel STROOM kunnen behandelen?

De Minister presenteert de warmtevisie in de media als een manier om minder afhankelijk te worden van Gronings gas. Dat is een goede zaak, maar wij begrijpen niet dat de Minister enkele maanden geleden nog het PVV-plan om meer lng (liquid natural gas) te importeren vanuit de heup afschoot als «te duur», om vervolgens met een visie te komen die nog veel duurder is. Vanuit kostenoptiek en ook om de gaswinning in Groningen te verminderen, willen wij daarom nog een keer pleiten voor ons plan, namelijk in plaats van geheel nieuwe peperdure warmtenetten aan te leggen, meer gebruik te maken van lng. Graag een reactie. Ik rond af. De PVV keurt het energiebeleid van deze Minister af. Het met miljarden euro's subsidiëren van de opwekking van energie, zonder oog te hebben voor innovatie en technologische ontwikkelingen in de wereld maakt energie voor de gewone burger onbetaalbaar. Ook wat betreft de warmtevisie hebben wij op het gebied van kosten grote vraagtekens. Wij vragen de Minister om energie vooral betaalbaar te houden.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Voorzitter. Er wordt vaak tegen de Minister van Economische Zaken en tegen woordvoerders Economische Zaken gezegd dat Nederland een ondernemend land is, maar dat de politiek zo weinig ondernemend is, dat daar zo weinig gebeurt en hoe je toch in die stroop kunt blijven overleven. Er zijn ook tegengeluiden. Zo is er een jaar of twee geleden een mooi boekje verschenen met de titel «De ondernemende staat» van Mariana Mazzucato. Ik heb er weleens aan gerefereerd in een overleg met deze Minister. Ik heb het boek vandaag ook meegenomen. Eigenlijk is deze Minister primair een ondernemer. Wij maken namelijk met elkaar een gigantische ondernemende omslag. We gaan immers van een samenleving die haar energie opwekt uit fossiele energie naar een samenleving die haar energie opwekt uit duurzame energie. Energie is een cruciaal onderdeel, een heel groot onderdeel van onze economie. Als we zo'n stap met z'n allen willen zetten, levert dat heel veel vraagstukken op en heel veel debat. Het is heel bijzonder om dat mee te mogen maken als Kamerlid en het is ook heel bijzonder om te zien hoe deze Minister dat doet.

Ik heb heel veel kritiek gehoord vandaag van woordvoerders. Ik heb natuurlijk zelf ook zo'n lijstje, maar ik vind het belangrijk om dit eveneens naar voren te brengen, want wat zijn we nu met z'n allen aan het doen? We plaatsen een enorme hoeveelheid windmolens op de Noordzee, waar dadelijk heel veel duurzame energie uitkomt. We plaatsen heel veel windmolens op land en dat doen we niet zomaar vanuit Den Haag. Nee, vrijwel alle provincies in Nederland hebben zelf bepaald waar die windmolens komen te staan. Dat veelgevraagde draagvlak daarvoor is er in Nederland. Wij schakelen nu over, mede naar aanleiding van een motie die ik samen met mijn collega van de VVD heb ingediend, naar warmte als

een belangrijke energiebron voor onze huishoudens. Daar ligt een uitgebreide warmtevisie voor op tafel. We wekken groen gas op. We zorgen ervoor dat biomassa wordt gestookt in onze kolencentrales. Het is een heel veelomvattend pallet, dat wij hier met z'n allen voor elkaar weten te krijgen. Dat is buitengewoon ondernemend en iedereen die altijd maar zegt dat er in Den Haag niets gebeurt en dat daar alleen maar gepraat wordt, iedereen die vooral kijkt naar de dagelijkse akkefietjes, realiseert zich niet aan wat voor enorme opgave hier voldaan wordt, en dat gebeurt onder regie van deze Minister. Ik heb ook een paar kritiekpunten, die komen nog, maar bij al die kritiekpunten wil ik dit toch gezegd hebben. Ik begin met de warmtevisie. Daar zit een uitvoeringsagenda aan vast. De visie is uitstekend en de uitvoeringsagenda is eveneens een goede aanzet. De motie die de VVD en de Partij van de Arbeid hebben ingediend, vraagt erom, 1 miljoen huishoudens op restwarmte, op warmte aan te sluiten. Hoe en wanneer gaan we dat concreet doen? Voor vrijwel alle andere vormen van duurzame energie hebben we uitgebreide plannen en schema's liggen, die ook volop in uitvoering zijn. Ik wil graag ook de warmtevisie beter en sneller geëffectueerd zien dan nu het geval is in de overigens – ik zeg het nogmaals – uitstekende notitie, die ook op breed draagvlak kan rekenen en die met heel veel partijen in de samenleving wederom is opgesteld. Hoe denkt de Minister over open en gesloten warmtenetten? Hoe ziet hij de verplichting op een aansluiting? Dat zijn toch kernvragen waarop ik de Minister graag nog een keer hoor ingaan. Ik kom op de vergelijking met Denemarken. Daar zijn cv-installaties afgeschaft. Bewoners van Denemarken mogen geen cv-ketel meer in hun huis installeren. Daar wordt restwarmte met een bonus-malussysteem in de industrie zwaar belast en gesubsidieerd. Ik geef dat maar even als voorbeeld, want de Minister zegt: wij schakelen over van gas naar warmte. Het is nog maar de vraag of we dat gasnet nog willen gaan vervangen en of we het verder willen onderhouden. Moeten we dan niet ook een stap verdergaan? Is dat wat ik tussen de regels door lees? Ik hoor ook de fractie van D66 zeggen: mensen willen geen gas, mensen willen warmte. Is D66 dan ook van mening dat die cv-ketel er bij nieuwbouw gewoon uit gaat? Gaan we dan over op warmte? Dat is dan toch de consequentie van wat we met z'n allen aan het doen zijn. We hebben al gesproken over wind op land. Alle provincies zijn hun afspraken nagekomen, maar Friesland nog niet. Er ligt nog een onderzoek. Met alle respect voor het feit dat we die plannen daadwerkelijk op tijd moeten uitvoeren, heb ik toch de vraag aan de Minister of hij die brief wil afwachten. Is hij daartoe bereid? Ik zeg daar wel bij dat de provincie Friesland haar tijd eigenlijk heeft gehad. Zij is de enige die de afspraken nog niet is nagekomen.

In Drenthe ...

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): De heer Vos en ik zijn het misschien niet helemaal eens over de voortgang die is geboekt, maar ik denk dat we het wel eens zijn over de uitdaging die er nog ligt. Volgens mij hoorde ik hem ook zeggen wat er moet gebeuren, en daar kunnen wij het ook eens over zijn, namelijk de vervanging van de gasleidingen. Als er ergens een vervanging gepland is, vindt de heer Vos dan ook dat de gemeente waar die vervanging aan de orde is, vanaf nu meteen al de afweging moet kunnen maken of er opnieuw een gasleiding wordt gelegd, die er dan weer voor zoveel decennia ligt, of dat men nu over wil gaan naar iets anders? De brief van de Minister is daar nog wat vaag over. Ik wil hem graag oproepen om wethouders vanaf nu in de gelegenheid te stellen om die keuze te maken. Ik dacht dat dit ook in lijn is met wat ik de heer Vos net hoorde zeggen, maar dat hoor ik hem graag nog bevestigen.

De heer **Jan Vos** (PvdA): In de grote steden, en zeker in die steden die dicht bij de industrie liggen, is het overschakelen van gas naar warmte

een voor de hand liggende oplossing. Er zijn in het hele land wethouders van alle politieke partijen. Als daarover belangrijke beslissingen worden genomen, dan is het goed om te weten waar dit kabinet staat. Dat is precies de vraag die ik aan de Minister voorleg. De warmtevisie is helder, de richting is geschetst, maar wat betekent dat nu in de praktijk? Dit is de eerste termijn in dit overleg. Ik wil de Minister graag de kans geven om daarop te reageren. Dan kan ik op de vraag van mevrouw Van Veldhoven terugkomen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Dan wacht ik nog even op het antwoord van de heer Vos. Het lijkt D66 zonde om nu weer opnieuw te investeren in gasleidingen als er een goed alternatief is, maar dat moet natuurlijk wel bekeken worden. Misschien is er niet overal een goed alternatief. Ik heb nog een vraag op een ander terrein, waarop we met elkaar meer voortgang moeten boeken, namelijk het isoleren van woningen. Ook daarvan zegt de Partij van de Arbeid dat het belangrijk is. Er ligt nog een motie van de leden Pechtold en Samsom om ook netwerkbedrijven daarin een rol te geven. Is de heer Vos bereid om samen met mij ook dat punt vandaag onder de aandacht te brengen bij de Minister? Is hij bereid om met mij te zeggen: laten we alles doen wat we kunnen doen?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Om bij het begin te beginnen ...

De **voorzitter**: Een ja of nee kan eventueel ook.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik wil mevrouw Van Veldhoven niet teleurstellen. Waar gasnetten vervangen kunnen worden door warmtewetten, met rendabele businesscases, vind ik dat we dat moeten doen. Dat kan met name in dichtbevolkte gebieden. Waar energieneutraal gebouwd kan worden, moeten we dat ook doen. Dat is echter wel een heel dure manier van bouwen. Het kan niet overal en het is ook niet overal een verstandige oplossing. Waar we bedrijven van de overheid gaan inschakelen om op de markt te opereren, denk ik dat we terughoudend moeten zijn. Dit is immers ook de Minister van Economische Zaken en dan komt toch om de hoek kijken dat ondernemers in Nederland – dat zou D66 als eerste partij moeten erkennen – niet in de wielen moeten worden gereden door staatsbedrijven.

De heer **Smaling** (SP): Ik hoorde de heer Vos net over die windmolens zeggen: in Drenthe, dus waarschijnlijk was hij nog maar halverwege zijn verhaal. Ik zal de vraag toch maar stellen. Hoe zit het op het moment precies bij de Partij van de Arbeid? De heer Vos zegt: ze hebben in Friesland toch wel genoeg tijd gehad. Ik hoor de commissaris van de Koning van de Partij van de Arbeid in Drenthe moord en brand schreeuwen als de Minister met een concept-aanwijzingsbesluit komt voor De Drentse Monden. Hoe zit het met dat draagvlak? Waar begint dat en waar houdt het op? Heeft Friesland zijn werk niet goed gedaan? Of moeten we concluderen dat het proces niet deugt, dat die rijkscoördinatie-regeling er gewoon toe geleid heeft dat er onrust, onvrede, frustratie is ontstaan in het noorden van het land en dat we terug moeten naar de tekentafel?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Als je een conservatieve ideologie aanhangt, blijft alles bij het oude. Wat ik nu juist zo te prijzen vind in dit kabinet, zoals ik ook al zei in mijn inleiding, is dat we zeer ondernemend bezig zijn om de energiehuishouding van Nederland drastisch te verduurzamen. Dat doen we om twee redenen, geopolitiek en omdat we het klimaat op deze aarde een beetje in balans willen houden. Aan uw adres zeg ik dus: de procedure klopt, de richting die we ingaan, is goed, de stappen die we aflopen, zijn goed, maar in Friesland hebben ze gewoon niet tijdig en

adequaat gereageerd. In alle andere provincies wel, met heel veel moeite, maar dat is ook logisch, want we zijn een klein, dichtbevolkt land en we zijn met een enorme operatie bezig. Dus zijn er veel mensen die daar last en hinder van ondervinden en die niet hun zin krijgen. Dat is inherent aan het proces dat we met z'n allen doorlopen.

Wat de situatie in Drenthe betreft is mijn fractie van mening dat er te veel ruimte wordt gegeven aan de initiatiefnemers. Als er geen inzet gepleegd wordt om de omklemming van Drouwenermond, Gastel en Veen te voorkomen, zal de provincie Drenthe doorgaan met de actie om die ene lijn met windmolens waarover het daar gaat, weg te krijgen. Dat is begrijpelijk. Wij zijn er, geloof ik, allemaal geweest: als je daar aan een keukentafel zit en je weet dat die mensen voor en achter hun huis windmolens krijgen, dan vraag je je toch ook af of dat nu echt is waar wij naartoe willen. Er zijn alternatieven genoemd: zwaardere molens, een verlenging van de lijn, een stukje van de lijn toch ergens anders plaatsen. Daarop wil ik toch graag nog een reactie horen van de Minister. Ik heb niet het idee dat die boeren daar echt veel verdienen en dat de mensen die in de wat kleinere huisjes langs de dijk wonen, onze achterban, daar toch een beetje de dupe van zijn geworden.

De voorzitter: Dank u wel. Dat was een creatieve manier om uw spreektekst uit te spreken.

De heer Smaling (SP): Ik voel mij gesterkt door het laatste wat de heer Vos zegt. Er zijn inderdaad een paar landeigenaren die helemaal binnenlopen, terwijl de mensen die dichtbij wonen, met de gebakken peren zitten en maar in zeer beperkte mate compensatie krijgen. Het is toch niet meer van deze tijd om met zo'n repressief instrument als een rijkscoördinatierегeling hele provincies in dit land een wil op te leggen? Er wordt op deze wijze voor gezorgd dat hernieuwbare energie mensen helemaal gaat tegenstaan. De heer Vos zal het met mij eens zijn dat wind op land nu helemaal aan de negatieve kant van het spectrum zit van het hele palet aan maatregelen dat we op dit moment nemen onder het energieakkoord?

De heer Jan Vos (PvdA): Dat denk ik nou ook weer niet. Heel veel mensen die ik spreek, zelfs aan de keukentafel in Drenthe en in Groningen, zijn – ik zou bijna zeggen: verbazingwekkend genoeg – voor duurzame energie en ze begrijpen dat we dit moeten doen. Zij weten ook dat we in een klein land wonen en dat zelfs in een wat ruimer landelijk gebied als waar zij in wonen, de consequenties van de stappen die we zetten, gevoeld worden. Ik heb nergens te horen gekregen: ik wil het niet, het moet niet, not in my backyard. Dat heb ik nergens te horen gekregen. Ik vond dat verbazingwekkend, herhaal ik. De mensen daar hebben wel degelijk een collectief besef en ze begrijpen dat wij dit met z'n allen moeten doen. Ik denk dat wij als politici de verantwoordelijkheid hebben om dat ook gezamenlijk uit te dragen.

Mevrouw Van Tongeren (GroenLinks): Als we nu toch aan het interrumperen zijn, dan pleeg ik mijn interruptie ook maar. De heer Vos en GroenLinks zijn beide voor snel naar duurzaamheid. Daar vertelde de heer Vos net heel veel over. Vindt hij dan ook, net zoals GroenLinks, dat het misschien wettelijk wel kan op Terschelling? Misschien dat er op Terschelling naar gas geboord kan worden, als wij alle stappen van de rijkscoördinatierегeling doorlopen. Maar vindt de PvdA net als GroenLinks dat er op een moment ook dingen zijn die wettelijk misschien net wel kunnen, maar dat het dan nog bijzonder onwenselijk is om in een werelderfgoedgebied naar gas te gaan boren, zeker gezien de opbrengst, die geschat wordt op tussen de 2 en de 4 miljard kuub?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Even feitelijk: het gaat hier niet om werelderfgoedgebied, het gaat hier, voor zover ik heb begrepen, om de Noordzee. Het gaat dus ook niet om de Waddenzee. Mijn fractie is zeer bezorgd over die plannen en de gevolgen die die plannen hebben voor de bevolking van de eilanden. Wij hebben daarom ook Kamervragen gesteld, net zoals mevrouw Van Tongeren heeft gedaan. Wij volgen die kwestie nauwlettend. Het is een moeilijke afweging. Mevrouw Van Tongeren weet net zo goed als ik dat gas een relatief schone brandstof is ten opzichte van kolen, om nog maar te zwijgen van bruinkool. Wij zijn beiden ook geen voorstander van kernenergie en we willen geen schaliegas, met alle gevolgen van dien. We praten hier vandaag uitgebreid over hoe lastig die windmolens zijn, maar wij willen allemaal toch wel onze huizen verwarmen. Ik heb er net over geklaagd dat de plannen voor de restwarmte nog niet operationeel genoeg zijn en dat we daarmee moeten opschieten. Tot die tijd zullen we toch onze huizen moeten verwarmen. Dat alles bij elkaar is het afwegingskader en dat we er nog niet helemaal uit zijn, moge duidelijk zijn.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik ben wat teleurgesteld over dit antwoord, want 2 tot 4 miljard kuub voor het verwarmen van de huizen in Nederland de komende jaren is natuurlijk niet meer dan een druppel op een gloeiende plaat. Maar kennelijk gaat het voor de PvdA niet om een plek waarvan zij zegt: het zou eventueel wettelijk wel kunnen, maar wij vinden het niet wenselijk. Het gebied grenst aan de Boschplaat van Terschelling en is wel degelijk werelderfgoed. De boringen zouden op het eiland zelf zijn, niet ver weg in de Noordzee, dus ik herhaal mijn vraag. De provincie Friesland wil het niet, Terschelling heeft zich duidelijk uitgesproken. Is er dan nergens in Nederland een plek waarvan de PvdA zegt: dat is nu toch bij uitstek niet zo'n geschikte plek om naar gas te gaan boren?

De heer **Jan Vos** (PvdA): De Partij van de Arbeid heeft ervoor gezorgd dat de putten bij Loppersum dichtgingen, om maar één plek te noemen waarvan wij hebben gezegd dat daar niet naar gas mag worden geboord. We hebben ook de schaliegaswinning in Brabant en in Flevoland tegengehouden. Dus in dat frame laat ik mij niet plaatsen. Ik ben blij dat u de correctie dat het niet om werelderfgoedgebied gaat, zoals u onterecht vermeldde, ter harte hebt genomen, en dat u nu meldt dat het aan de grens is van werelderfgoedgebied. En verder ben ik uw vraag vergeten.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Het is jammer dat de heer Vos zo...

De **voorzitter**: Nee, nee.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): De vraag is vergeten...

De **voorzitter**: Ja, herhaalt u de vraag, zonder commentaar te leveren op de reactie van de heer Vos.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Nou, voorzitter, er werd ook commentaar op mij geleverd, dus ik zou niet weten waarom ik...

De **voorzitter**: Nee, nee, want dan wordt het een derde interruptie en dat sta ik u niet toe.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Dan maak ik eerst een punt van orde.

De **voorzitter**: Een punt van orde mag altijd.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Als de heer Vos de Handelingen terugleest, zal hij zien dat ik heb gezegd dat het bij werelderfgoed was, en dat ik nooit heb gezegd dat Terschelling onderdeel is van het werelderfgoed. Aan de Minister heb ik dat ook zo gevraagd: waarom dat niet zo is.

Mijn vraag is of er voor de PvdA een grens is, tot waar het misschien wettelijk wel mag maar het in Nederland toch niet wenselijk is om gas te winnen.

De **voorzitter**: Ik wijs mevrouw Tongeren erop dat een punt van orde gaat over de procedure van een vergadering en niet over het corrigeren van iets wat in haar ogen wel of niet juist was.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Sorry, voorzitter, het was een persoonlijk feit en geen punt van orde.

De **voorzitter**: Hartelijk dank dat u uzelf gecorrigeerd hebt dat het geen punt van orde was.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik heb de vraag abusievelijk toch al wel beantwoord. In Boxtel, Brabant, mag niet naar schaliegas geboord worden. In Flevoland, naast een natuurgebied van Natuurmonumenten: idem dito. Dat geldt ook voor Loppersum in Groningen. Dat zijn drie van die voorbeelden van waar de Partij van de Arbeid het niet heeft toegestaan.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): De Partij van de Arbeid heeft een motie ingediend, die door mijn fractie ondertekend is, om de aanbevelingen van het rapport van de Onderzoeksraad Voor Veiligheid over te nemen. Die motie is aangenomen. Een van de aanbevelingen uit het rapport is om gemeenten en provincies een steviger positie te geven in de besluitvorming over gaswinning. Ik heb Kamervragen gesteld over de gaswinning in Friesland. In zijn antwoorden verwijst de Minister ernaar dat gemeenten en provincies betrokken worden bij de besluitvorming. Maar dat gebeurt conform de bestaande wet- en regelgeving: zij kunnen bijvoorbeeld zienswijzen indienen. Is dat voor de Partij van de Arbeid het voldoende betrekken van gemeenten en provincies?

De heer **Jan Vos** (PvdA): De centrale conclusie van het rapport van de Onderzoeksraad Voor Veiligheid is dat de bevolking van Groningen, en in het verlengde daarvan de bevolking van Friesland, niet genoeg betrokken is geweest bij de gaswinning. Ook heeft volgens het rapport het toezicht daarop niet onafhankelijk genoeg plaatsgevonden. We zullen daarover op een ander moment debatteren; dit staat vandaag niet op de agenda. Maar ik wil wel gezegd hebben dat het wettelijk onafhankelijk maken van het toezicht op de gaswinning voor de Partij van de Arbeid een zwaarwegend punt is. De huidige wijze waarop de Minister dat heeft verwoord, is wat ons betreft niet vergaand genoeg. Wij zullen verzoeken om SodM (Staatstoezicht op de Mijnen) op afstand te plaatsen van het departement van Economische Zaken. Om de vraag meer specifiek te beantwoorden: wij willen de provincies Groningen en Friesland een betere plek geven in de gaswinning dan zij nu krijgen. Maar gezien de conclusies van het rapport, lijkt het me eigenlijk overduidelijk dat het op dit moment niet adequaat gebeurt.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Het rapport van de OVV ging over Groningen, maar het is heel duidelijk dat de aanbevelingen ook betrekking hebben op andere gaswinningslocaties, waaronder in de provincie Friesland. Ik ben eigenlijk wel blij met het antwoord van de Partij van de Arbeid, namelijk: zoals de wet- en regelgeving nu in elkaar zit, vinden we

het eigenlijk onvoldoende. Dat betekent dat ook de antwoorden van de Minister op mijn Kamervragen voor de Partij van de Arbeid onvoldoende zijn. Ik vraag de Partij van de Arbeid dan ook om met ons te strijden voor een betere positionering van de gemeenten en de provincies in het hele besluitvormingsproces.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Op heel veel punten hebben we goed samengewerkt en ook op dit punt ga ik die samenwerking graag verder aan. Ik wil er wel bij zeggen dat het voor de Partij van de Arbeid om een balans gaat. Zoals ik al eerder heb gezegd, hebben we in Nederland wel energie nodig. Voor gaswinning geldt hetzelfde als voor de andere energiebronnen: we kunnen niet iedere gemeente, iedere burger en iedere provincie daarin volledig vrijlaten, want dan zou in dit land niets meer gebeuren. Die collectieve verantwoordelijkheid hebben we met zijn allen te nemen. We zullen het gas dus voor een belangrijk deel wel moeten winnen. Dat is belangrijk voor onze economie, voor onze huizen en voor onze industrie.

De **voorzitter**: Ik verzoek u om uw betoog te vervolgen, tenzij u aan het eind van uw inbreng was.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik heb mijn best gedaan om, zoals u terecht constateerde, een aantal punten in de vragen te vouwen, zoals dat hier in het jargon heet.

Ik wil het punt biomassa aanstippen. Wij zijn van mening dat biomassa op dit moment lijkt te worden overgesubsidieerd. Wij vragen de Minister om het SDE-tarief voor bij- en meestook van agrarische afvalstromen naar beneden bij te stellen, naar kostendekkendheid. Het gaat dan met name om cacao-doppen en om dierenmeel. Er zou op dit moment sprake zijn van 80 miljoen tot 200 miljoen aan oversubsidiëring. De Minister begrijpt vast wel waarom het gaat: we subsidiëren biomassa, maar reststromen zijn veel goedkoper. Als we het voor zo'n bedrag doen, is dat toch een beetje weggegooid geld. Zo ken ik de Minister niet, maar als ik verkeerd geïnformeerd ben, hoor ik dat ook graag van hem.

Mijn fractie is verder van mening dat duurzaamheidscriteria aan biomassa voor de energiesector, die zo succesvol zijn vastgesteld nadat de Kamer daarover een motie heeft aangenomen, ook van toepassing moeten worden op de chemie. Is de Minister bereid om hiertoe stappen te zetten? Aangezien hij een groot voorstander is van het zogenoemde gelijke speelveld kan ik mij eigenlijk niet voorstellen dat hij dat niet wil doen.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Ik las op Twitter dat uw collega Jacques Monasch zei dat de PvdA vandaag een vraag aan Kamp zou stellen om geen beslissing te nemen voordat het onderzoek van Súdwest-Fryslân naar plaatsing langs de Afsluitdijk klaar is. Ik heb bij de collega's nog even gecheckt dat we die vraag nog niet gehoord hebben. Wilde de heer Vos hem nog wel stellen? Want er waren net zo veel interrupties dat die vraag mogelijk per ongeluk niet gesteld is.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Naast mij wordt gefluisterd dat ik die vraag wel heb gesteld. Ik heb inderdaad aan de Minister verzocht om het onderzoek af te wachten alvorens tot besluitvorming over te gaan.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Helder.

De heer **Houwers** (Houwers): Voorzitter. Dank voor het welkom. Ik kreeg dat inmiddels anderhalf uur geleden, maar toch dank voor de plezierige woorden. Ik hoop binnenkort wel lid te zijn van deze commissie, maar dat gaan we even rustig afwachten.

Ik dank de Minister voor het antwoord over de laadpalen. Ik zie er een duidelijke lijn in, waarin hij aangeeft dat er geen sprake zou moeten zijn

van kruissubsidie, en dat taken en verantwoordelijkheden duidelijk gescheiden moeten zijn voor de elektrische laadpalen voor auto's. Ik maak direct het overstapje naar elektrische auto's en de subsidiëring daarvan. De heer Bosman heeft er vragen over gesteld en het houdt mij natuurlijk ook bezig. Hoe is het mogelijk dat we deze auto's het land uit zien gaan? We hebben begrepen dat die subsidie dan terugkomt. Maar wat doen degenen die zo'n auto gekocht hebben dan daarna? Zij hadden blijkbaar behoefte aan zo'n auto, die op enig moment weer verkocht is. Kopen ze daarna weer een nieuwe elektrische auto? Heeft de Minister daar zicht op? Ik ben er wel benieuwd naar hoe dat functioneert, want het zou een soort doorloopeffect moeten creëren.

Ik ben op zich verheugd dat er wat meer mogelijkheden zijn voor ondergrondse 380kV-leidingen. Ik begrijp de overwegingen wel, maar ik vind het jammer dat het op het traject Doetinchem-Wesel – de Minister kent dat gebied – niet kan. Is er wellicht al communicatie over geweest, of kan de Minister anders toezeggen dat in het gebied duidelijk gecommuniceerd wordt waarom dit gebied juist niet in aanmerking zou kunnen komen voor een pilot? Op sommige plekken zijn daar namelijk altijd weer bedenkingen bij bovengrondse leidingen.

Ik kom toe aan de warmtenetten. Dat is een toekomstgerichte ontwikkeling. Ik ben verheugd over de geleidelijke omslag die we steeds meer zien. De heer Vos en anderen hebben al gezegd dat die omslag heel veel effecten heeft. Het is goed als we met elkaar proberen om die in beeld te houden. Maar de lijn lijkt mij een goede. Ik ben alleen benieuwd op welke termijn er ruimte voor en duidelijkheid over die warmtenetten komt. Er wordt gesproken over socialisering van de kosten van de aanleg van die netten, maar op welke termijn kunnen we daarover met elkaar besluiten nemen en hoe snel kan een en ander geëffectueerd worden?

Als ik het over snelheid heb, is er ook nog een ander punt, namelijk de wko's. Er wordt gezegd dat bodemenergie kosteneffectief is en dat dit snel tot stand zou moeten komen. In de praktijk zien we alleen dat dit niet gebeurt. Bewerkstelligen onze regels misschien dat het niet snel gebeurt? Of zijn er andere ontwikkelingen die ik op dit moment niet overzie? Dat is nog mijn vraag aan de Minister.

Daarmee heb ik voldoende ingebracht en hoef ik mijn tijd niet volledig vol te maken.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Voorzitter. Dit is het AO Energie, maar wat mij betreft noemen we het voortaan het AO Energietransitie. Want alle onderwerpen die we vandaag bespreken, moeten in het teken staan van een energietransitie; de overgang van een systeem van fossiel naar duurzaam en decentraal, dicht bij burgers. Het klimaatvraagstuk en het vraagstuk van de kwaliteit van onze leefomgeving dagen ons uit om hierin voortvarend stappen te zetten. Ik bemerk bij mezelf en mijn fractie ook het sterke gevoel dat we eigenlijk veel sneller zouden moeten gaan. Er staan veel punten op de agenda en we zijn met elkaar op weg naar duurzame energie, maar de vraag dringt zich op of het allemaal wel snel genoeg gaat.

Ik begin met de gaswinning. Bij Terschelling en Schiermonnikoog staat de mogelijkheid van gaswinning nog steeds open. Ik noem ook Oppenhuizen en Woerden. In antwoord op mijn Kamervragen heeft de Minister aangegeven dat van afwenteling van verminderde gaswinning in Groningen geen sprake is. Kan hij dit ook onderbouwen met productie-cijfers en nieuwe vergunningaanvragen?

De Minister verklaart bovendien dat gemeenten en provincie wel degelijk inspraak kunnen hebben op de besluiten. Ik heb de antwoorden op mijn Kamervragen goed gelezen, maar ik zie die momenten niet, behalve dan via een zienswijze bij de ruimtelijke besluiten. Dat is de optie die er nu ook al is en die ook voor burgers openstaat. Provincie en gemeenten kunnen hun zienswijze geven over de productie-installatie, maar dan is het besluit

allang genomen. In het interruptiedebatje met de Partij van de Arbeid kwam het al naar voren: mijn grote vraag is of het rapport van de Onderzoeksraad Voor Veiligheid niet aanleiding geeft om ook in deze procedures de positie van gemeenten en provincie veel beter te borgen. Ik denk daarbij ook aan de besluiten over schaliegaswinning, waar de meeste gemeenten en provincies echt niet op zitten te wachten. Ook het punt van de begrenzing van het UNESCO-werelderfgoed is al aan de orde gekomen. Ook mijn fractie wil daarop graag een reactie van de Minister. Ik krijg een beetje dezelfde gevoelens als bij het Groene Hart, dat steeds herbegrensd wordt om woningbouwlocaties mogelijk te maken. Volgens mij kan dat niet de bedoeling zijn, zeker niet voor het wad. Ik kom nu bij wind op land. Uit de Monitor Wind op Land blijkt dat de Minister en de provincies nog een hele uitdaging te wachten staat om aan de doelen van het energieakkoord te voldoen. In elf provincies liggen de plannen al wel vast in de provinciale structuurvisies. Wat zijn de vervolgstappen om de 6.000 MW ook echt te realiseren? Klopt het dat 2.250 MW nog onzeker is? De vraag dringt zich dan ook op: wat nu? Hoe gaan we dit oplossen?

Ik deel de vragen van collega's over een aantal locaties waar het draagvlak onder druk staat. Mijn fractie is van mening dat bij participatie en draagvlak echt nog een wereld te winnen is. We hebben nu verschillende gedragscodes. De lijn van bijvoorbeeld Vereniging Eigen Huis om omwonenden vanaf de beginfase inspraak te geven en de mogelijkheid te geven om te participeren, lijkt mij heel goed. Maar ik vind het een veel beter idee om dit model ook wettelijk vast te leggen. Een toezegging van de Minister is dat dit volgt in de Omgevingswet, maar die is er pas in 2017. Nu is aan de orde dat we pas in de loop van dit jaar een evaluatie krijgen van de bestaande afspraken, terwijl op dit moment de realisatie van allerlei windparken in de beginfase zit. Dan zouden bewoners toch juist nu al, vanaf de start, recht op inspraak en participatie moeten hebben? Graag ontvang ik een reactie van de Minister daarop. Ik kom op de warmtevisie. Laat ik vooropstellen dat mijn fractie van mening is dat we te afhankelijk zijn van aardgas om onze huizen te verwarmen. De bevingen in Groningen zijn het bewijs dat we die afhankelijkheid per direct moeten verminderen. Dat moet allereerst gebeuren door energie te besparen. De ChristenUnie wil een snelle uitbreiding van het aantal energieneutrale en gasonafhankelijke huizen en wijken met nul op de meter. De warmtevisie is lang verwacht en eindelijk aan de Kamer gezonden. Het is ook wel wat onbevredigend om die nu in een AO te bespreken, maar laten we dat dan maar zo doen. De komende jaren zal de restwarmte uit de industrie beter moeten worden benut. Ik kijk bijvoorbeeld naar het recente onderzoek van Ferry Van Kann van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij stelt dat restwarmteleveranciers vaak niet willen investeren in het leveren van warmte aan huizen of glastuinbouw, terwijl de terugverdientijd zes jaar is. Wat gaat de Minister daaraan doen? Mijn fractie vindt het realiseren van warmtenetten geen vrijbrief om oude, fossiele systemen overeind te houden. Ik denk aan de kolencentrales op de Maasvlakte en in de Eemshaven. Restwarmte is en blijft een alternatief in de transitie naar echt schone energie. Kan de Minister dit bevestigen? En bekijkt hij ook altijd de lokale situatie waarin bijvoorbeeld geothermie een nog veel betere oplossing kan zijn?

Mijn fractie mist concrete doelstellingen en maatregelen in de visie van de Minister. Hoe wil de Minister de overgebleven 80 petajoule voor warmte uit het energieakkoord realiseren? Hoe wil hij geothermie daarbij beter benutten? En wil hij warmtepompen fiscaal aantrekkelijker maken? Wat wil hij doen aan de ongelijke behandeling van de infrastructuur voor gas en elektriciteit enerzijds en voor warmte anderzijds? Overweegt de Minister de kosten voor het warmtenet te socialiseren? Wordt het aansluitrecht voor gas afgeschaft in de wet? Dat is een pleidooi van mijn fractie, want wij vinden het absoluut achterhaald gezien het feit dat er nu

al wijken gasonafhankelijk worden gebouwd. Ik sluit mij aan bij het pleidooi van mevrouw Van Veldhoven van D66 daarover. Krijgen gebruikers van duurzame warmte dan ook een eerlijke prijs voorgeschoteld? Niet Meer Dan Anders (NMDA) is de afspraak, maar ik blijf er maar mails over ontvangen. Het is overduidelijk een twistpunt. Dan biomassa. De ChristenUnie blijft het oneens met de keuze om grootschalige biomassabijstook te subsidiëren. Het is een subsidie aan kolencentrales die ook nog eens een cadeau hebben gekregen door de afschaffing van de kolenbelasting. Een verplichting tot bijstook was effectiever en een stuk goedkoper geweest. Die had ons namelijk 4 miljard euro gescheeld. Het is helemaal onverteerbaar dat 15% ander materiaal kan worden bijgestookt voor de subsidie die gebaseerd is op houtpellets. Dat is toch overstimulering, zo vraag ik aan de Minister. En waarom 15%? Eerst hadden we het namelijk over 10%.

De bedrijven en de ngo's zijn het eens geworden over het ingroeipad van de certificering van biomassa, maar mijn fractie heeft nog wel vragen over de manier waarop de eis van FSC, of gelijkwaardig daaraan, goed kan worden toegepast. Hoe zit het met de sociale criteria bij het FSC-keurmerk, zoals landgebruik? Worden die ook verplicht bij biomassa? Mijn laatste punt is de SDE+ en Zon-PV. Als de Minister kiest voor subsidiëring van biomassa, verbaast het mij dat zonne-energie pas na biomassabijstook in de SDE+-regeling zit. Zon-PV wordt namelijk steeds goedkoper; de ontwikkelingen gaan snel. Biomassabijstook wordt duurder in de toekomst als er grotere volumes worden gebruikt. Is het dan niet een veel beter idee om technieken die op korte termijn veel goedkoper worden in een eerdere fase in aanmerking te laten komen voor subsidie? Ik begrijp heel goed dat het niet mogelijk is om een aparte categorie voor Zon-PV in de SDE+ op te nemen, maar laten we ondernemers dan wel uitdagen dat zij intekenen op de SDE+, waarbij zij dus een voorschot nemen op technologische vooruitgang en dalende kosten. Is de Minister bereid om dat te onderzoeken?

De **voorzitter**: Ik schors voor tien minuten zodat iedereen in de gelegenheid is voor een sanitaire stop of anderszins. Wij gaan over tien minuten weer verder.

De vergadering wordt van 11.40 uur tot 11.52 uur geschorst.

De **voorzitter**: Wij gaan weer beginnen, dames en heren. Ik geef graag het woord aan de Minister voor de beantwoording in eerste termijn.

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik moet mijzelf even motiveren, want ik kreeg van negen woordvoerders vragen, en nu zijn er drie woordvoerders om naar mij te luisteren. Dat is een beetje wonderlijk.

De **voorzitter**: Ik snap dat, maar we gaan niet wachten. Tien minuten zijn tien minuten.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Wij willen de Minister in ieder geval heel graag horen.

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik zal proberen om toch op de opmerkingen en vragen van alle negen woordvoerders in te gaan. Zij hebben tientallen onderwerpen aan de orde gesteld en enkele honderden vragen gesteld. Ik zal proberen om het een beetje te ordenen. Misschien moet ik in de loop van mijn verhaal nog een keer terugkomen op een enkel punt omdat het is blijven liggen in het begin.

Eerst maak ik een algemene opmerking over waarmee we bezig zijn. Een van de woordvoerders zei dat we in het vervolg eigenlijk niet moeten spreken over een algemeen overleg Energie maar over een algemeen

overleg Energietransitie. Daarmee wordt de spijker op zijn kop geslagen. We zijn inderdaad bezig met een transitie naar een volledig duurzame energiehuishouding. Dat is een grote ambitie die in het regeerakkoord staat en in het energieakkoord is overgenomen. We streven dus naar de transitie naar duurzame energie, maar willen tegelijkertijd zorgen voor een betrouwbare en betaalbare energievoorziening. Betrouwbaar spreekt niet vanzelf; dat hebben we laatst nog meegemaakt met de storing van de elektriciteit in Noord-Holland. Voor de betaalbaarheid hebben we nu de wind mee omdat de prijzen van energie dalen, maar investeringen in duurzame energie kosten geld en dat verhoogt de prijs weer.

We willen dus naar een duurzame energiehuishouding en willen ook de betrouwbaarheid en betaalbaarheid de aandacht geven die ze verdienen. Het is dan nodig dat er een economische aanpak komt. We moeten de energievoorziening in ons land dus zodanig organiseren dat het economisch goed werkt. De investeringszekerheid, de internationale samenwerking en de brede maatschappelijke betrokkenheid moeten daarbij de belangrijkste focuspunten voor ons zijn. Het heeft geen zin om je energievoorziening niet internationaal op te zetten. Investeringszekerheid is nodig om de enorme bedragen die in de transitie moeten worden gestoken, los te krijgen uit de markt. De maatschappelijke betrokkenheid is natuurlijk ook van het grootste belang. Maar er moet uiteindelijk wel verantwoordelijkheid genomen worden, er moeten beslissingen genomen worden en de doelstellingen die we met elkaar hebben afgesproken moeten gerealiseerd worden.

Er zijn veel onderwerpen aan de orde gesteld. Ik begin met wind op land, omdat veel woordvoerders daarover gesproken hebben. Met wind op land hebben we nu 2.500 MW productievermogen voor elektriciteit. We hebben met elkaar afgesproken dat in 2020 6.000 MW productievermogen voor elektriciteit uit wind op land moet draaien. Provincies hebben daaraan uitstekend meegewerkt. Zoals de heer Smaling zei, zijn de problemen op dit moment het grootst in het Noorden: in Drenthe, Groningen en Friesland. Ik zal op die drie provincies kort ingaan. Met uitzondering van Friesland zijn ook daar echter de afgesproken planologische stappen gezet. Ik kan daar dus mee verder om voor elkaar te krijgen dat in het jaar 2020 die molens inderdaad draaien. Als we dat proces op de een of andere manier gaan vertragen, is direct het gevolg dat ik de 14%-doelstelling in het jaar 2020 voor duurzame energie niet haal. Ik denk dat de woordvoerders zich dat net als ik realiseren.

Ik kan het beste eerst even ingaan op de provincie Friesland. Er is nu kritiek op het besluit dat ik heb genomen om op een bepaalde plek in het IJsselmeer een bepaalde hoeveelheid windmolens te plaatsen, maar het is misschien goed om onder ogen te zien dat deze hele procedure al drie jaar loopt. In de structuurvisie Wind op land is een locatie vastgelegd voor windmolens in het IJsselmeer. Dat is precies de locatie die ook de voorkeur had van Friesland. Friesland heeft aangegeven dat dit de door hen gewenste locatie was. Die voorkeur is duidelijk uitgesproken, door ons gehonoreerd en vastgelegd in de structuurvisie Wind op land. Op basis daarvan is de procedure om het te kunnen realiseren gevolgd. We zijn al een heel eind in die procedure.

Pas bij brief van 19 december 2014 heb ik het bericht gekregen van het provinciaal bestuur van Friesland dat ze die lopende procedure niet langer steunen en ze af zijn gestapt van de voorkeur die destijds door ons aangereikt was. Dat is een gegeven dat er ligt. Ik heb bekeken wat er vervolgens zou moeten gebeuren, want de tegenwerking van de provincie Friesland is een feit waarmee je rekening hebt te houden. Friesland zei: wij willen eigenlijk dat die windmolens langs de Afsluitdijk worden geplaatst. Ik heb bekeken wat dat voor gevolgen heeft.

In de eerste plaats vraag ik mij af of Friesland zich realiseert dat je er niet met één of twee rijen langs de Afsluitdijk bent. Het vermogen dat daar moet worden gerealiseerd, de afstanden die er tussen de windmolens

moeten zijn en het deel van de Afsluitdijk van Friesland in aanmerking nemend, schat ik in dat je vijf, misschien zes, rijen windmolens langs de Afsluitdijk krijgt. Dat is een heel ander beeld dan men in Friesland voor ogen heeft, zo is mijn indruk.

In de tweede plaats heb ik bekeken wat de effecten zouden zijn voor de tijdsplanning, als wij op een andere locatie dan die is vastgelegd in de structuurvisie Wind op land zouden overstappen, en de hele procedure zouden beëindigen en opnieuw zouden beginnen. Dan zouden we een vertraging van twee jaar krijgen. Dat betekent dat de bijdrage van Friesland aan de doelstelling van 6.000 MW in het jaar 2020 als onderdeel van de 14% duurzame energie die in dat jaar moet worden gerealiseerd, niet gehaald wordt. Ik kan geen vertraging van twee jaar accepteren. Om die reden heb ik onlangs aan de provincie Friesland laten weten dat ik vasthoud aan wat in de structuurvisie Wind op land staat, een locatie die door henzelf is aangereikt. Ik denk ook dat die locatie op dit moment de beste locatie is.

Een gemeente die betrokken is bij dit proces heeft besloten om zelf onderzoek te doen. Dat kan een gemeente natuurlijk altijd doen; gemeenten zijn zelf bevoegd om onderzoeken te laten doen als ze dat willen. Ik ben verder niet bij dat onderzoek betrokken, maar ik weet wel dat ik al twee keer uitstel heb gegeven aan Friesland. Op dit moment is er door hen een voorkeur uitgesproken die tot twee jaar vertraging leidt. Ik heb nu twee keer uitstel gegeven en men komt nu met een plan dat tot twee jaar uitstel leidt. Dat gaat mijn incasservermogen te boven. Ik ga nu dus niet meer langer wachten op onderzoeken van gemeenten. Ik heb het zelf ingeschat en onderzocht en heb zelf in beeld wat de effecten zijn, zowel van de locatie in het IJsselmeer als langs de Afsluitdijk, hoewel ik me afvraag of je bij vijf of misschien zes rijen nog van «iets langs de Afsluitdijk» kunt spreken. Dan kom je eigenlijk ook diep in het IJsselmeer terecht. Ik zie geen heil meer in het verder wachten en denk dat het nu tijd is om door te pakken en verdere vertraging in Friesland te voorkomen.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Stel nou dat volgende week blijkt dat het allemaal wel zou kunnen voor 2020. Dan heb je hiervoor waarschijnlijk wel ontzettend veel draagvlak, of in ieder geval meer dan voor de plannen die er nu liggen. Is de Minister dan wel bereid om nog in gesprek te gaan met de gemeente Súdwest-Fryslân? Stel dat zij echt goed onderbouwd hun plannen op tafel leggen en zeggen dat het nog wel kan voor die tijd. Op de vertraging die de Minister schetst, zitten wij hier immers ook niet te wachten. Maar stel nou dat het toch zou kunnen. Is de Minister dan alsnog bereid om het gesprek aan te gaan?

Minister **Kamp**: Daarop positief reageren zou inhouden dat ik dat een reële mogelijkheid vind, maar het is geen reële mogelijkheid. Wij kennen die procedure natuurlijk heel goed; wij zijn er al drie jaar mee bezig. Het gaat om onze eigen rijkscoördinatierегeling. Onze mensen hebben bekeken wat je op zijn snelst kunt realiseren op een verantwoorde manier als we die lopende procedure – daarin zijn we al een heel eind – stoppen en opnieuw beginnen op een andere locatie. Dat geeft een vertraging van twee jaar. Ik ga echt niet een vertraging van twee jaar voor mijn rekening nemen. Als je jezelf zware opgaven gesteld hebt, moet je daaraan vast durven houden als het er echt op aankomt. Als je dat niet doet, haal je de opgaven niet, met alle consequenties van dien. Het zijn voor mij geen vrijblijvende opgaven. Dit zijn afspraken die we in het regeerakkoord en het energieakkoord hebben gemaakt. Ik zie, met alle respect, echt niet hoe het onderzoek dat nu door een gemeente wordt gedaan, mij af kan brengen van de conclusie dat het overgaan op een nieuwe locatie twee jaar vertraging meebrengt. Om die reden wil ik niet positief reageren op de vraag die mevrouw Mulder aan mij heeft gesteld.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Het gaat hierbij echt om één week en mogelijk dezelfde uitkomst voor 2020. Mijn fractie hecht eraan dat de Minister dat gesprek alsnog aangaat, ook al begrijpen we best dat de Minister zegt: ik wil geen vertraging meer. Ook het CDA wil geen vertraging. Maar zowel de Minister als het CDA wil uiteindelijk heel graag draagvlak. Als er voor de andere variant wordt gekozen, zoals de Minister nu heeft voorgesteld, wil dat toch ook niet zeggen dat het niet tot vertraging kan leiden? Want ook dan zullen waarschijnlijk partijen processen gaan aanspannen en loopt de Minister diezelfde vertraging op. Kan de Minister daarop nog reflecteren?

Minister **Kamp**: Dan lopen we niet dezelfde vertraging op. We zijn namelijk bezig met de procedure van de rijkscoördinatieregeling. Die procedure is erop gericht dat je zorgvuldig maar snel tot een besluit komt. Die procedure wordt nu gevolgd. Als we die nu afmaken – we zitten bijna aan het eind van de lopende procedure – kan er snel gebouwd worden en kunnen die molens in 2019 draaien. Als we die hele procedure nu stoppen en opnieuw beginnen, lukt dat niet. Maar laten we even naar de feiten kijken. Die locatie in het IJsselmeer is aangedragen door Friesland. Ik heb ze twee keer uitstel gegeven. Ze komen nu, aan het eind van de procedure, met het voorstel om een nieuwe procedure te beginnen. Ik heb moeten vaststellen dat dit twee jaar vertraging oplevert. Het heeft dan echt geen zin dat ik nog een week ga wachten; dat ga ik niet meer doen. Ik laat het wat Friesland betreft hier nu dus bij.

De heer **Smaling** (SP): We willen bijna allemaal die omslag naar duurzame energie maken. Die 14% is het doel. Dat willen we ook allemaal graag halen. Maar het begint er nu toch wel een beetje op te lijken dat als we die 14% niet halen en het moment daar is, de hemelpoort niet voor de Minister zal openzwaaien. Ik denk dan: wat is twee jaar vertraging op een mensenleven of een geologische tijdschaal? De Minister kan op allerlei knoppen drukken om de transitie naar duurzame energie te maken. Wind op land is er daar een van. In zijn positie heeft de Minister een heel palet aan acties. Op dit punt, dat heel kritiek is en dat heel moeilijk ligt bij veel mensen – ik spreek blijkbaar andere mensen dan de heer Vos, want ik kom alleen maar weerstand tegen – moet je het dan op kunnen brengen om te zeggen: dit geeft zo veel problemen; we gaan even met een frisse blik naar de materie kijken. Waarom kan dat nou niet?

Minister **Kamp**: Mijn opvatting is dat we dat op dit moment al met een heel frisse blik doen, maar stel dat ik op een andere manier naar de materie in Friesland ga kijken, en zeg: we stoppen de procedure en gaan eens bekijken wat we kunnen doen. Dan vragen Groningen en Drenthe natuurlijk hetzelfde. De heer Smaling zei dat zelf ook. En waarom zouden andere provincies er dan niet over beginnen? Bij wind op zee zouden er gemeenten voor de kust zijn die zeggen: kijk er nou ook eens even met een frisse blik naar; willen we die windmolens wel op 12 mijl of 10 mijl afstand? Het kijken met een frisse blik klinkt dus heel leuk, maar dat houdt eigenlijk in dat je jezelf eerst doelstellingen stelt en dan, als het erop aankomt dat die doelstellingen gehaald moeten worden en je ze kunt halen op een verantwoorde manier, terugdeinst en zegt: we doen het niet. Als wij in de procedure van de rijkscoördinatieregeling stappen, is het ook niet zo dat wij als een wals overal overheen gaan. Ik geef het voorbeeld van Drenthe. Daar gaan we met de rijkscoördinatieregeling aan de gang. Binnen die regeling is er natuurlijk de mogelijkheid van inspraak en om, als je het er niet mee eens bent, in beroep te gaan. Dat zit allemaal ingebakken in die procedure. Maar als je die procedure start en je een besluit neemt om het zo te doen, moet je wel de bedoeling hebben om hem tot een goed einde te brengen. Als we dat laten lopen en bij een AO zeggen dat we stoppen en weer met een frisse blik beginnen, dan is het

resultaat dat je de doelstelling niet haalt. De woordvoerders dringen er allemaal op aan dat de transitie naar duurzame energie succesvol wordt gemaakt, maar die wordt dan niet succesvol gemaakt.

De heer **Smaling** (SP): Ik wil toch nog een poging wagen. Over wind op zee hebben we pas het debat gevoerd. We hebben die wet aangenomen, dus dat heeft de Minister gewoon in de pocket. Dat laat onverlet dat de badplaatsen er misschien iets anders tegen aankijken, maar die stap is gezet. Binnenkort behandelen we de Wet STROOM. Dan kunnen we misschien ook vaart maken. Geothermie gaat misschien veel meer opleveren dan we nu vermoeden. Maar op dit lastige dossier hebben we te maken met de Nederlandse Vereniging Omwonenden Windturbines, die de gedragscode niet onderschrijft. We hebben het plan Fryslân foar de wyn, waaraan de heer Winsemius heeft meegewerkt. Dat biedt de mogelijkheid om in Friesland het vereiste vermogen op te stellen. Er liggen dus gewoon mogelijkheden om het toch voor elkaar te krijgen. Die zouden we dan laten lopen. En als het gaat om draagvlak is het niet zo dat je honderd procent van de mensen hun zin hoeft te geven. Mensen willen ook gehoord worden; ze willen deelnemer zijn aan het proces. Je kunt die molens alsnog plaatsen, maar dan zitten mensen er met hun geest anders in dan nu. Ik zou zo graag die slag nog willen maken met de Minister.

Minister **Kamp**: Waarom zouden wij suggereren dat de mensen niet gehoord worden? Zij worden voortdurend gehoord. Ik heb voortdurend algemeen overleggen in de Kamer waarbij ieders opvatting uitdrukkelijk aan de orde is. De mensen brengen die ook via de gemeente en de provincie naar voren. We zijn al drie jaar met de gemeente en de provincie bezig. We hebben een locatie gekozen, die door de provincie zelf is aangereikt. We hebben twee keer uitstel gegeven. Uiteindelijk is daar iets uitgekomen wat zou inhouden dat we de bestaande procedure zouden moeten stoppen en opnieuw zouden moeten beginnen, met een vertraging van twee jaar tot gevolg. De doelstellingen die we gesteld hebben, kunnen we halen als we op alle onderdelen de vaart erin houden; als we zorgvuldig blijven maar ook de snelheid erin houden. Zodra we die eruit laten gaan, opnieuw gaan beginnen en toe gaan geven op het moment dat het er juist op aankomt om door te zetten, glipt het tussen je vingers en worden de doelstellingen niet gehaald. We kunnen niet zeggen dat we veel te weinig duurzame energie hebben in Nederland en dat het veel meer moet worden en tegelijkertijd, als er concrete voorstellen liggen om er meer van te maken, op het laatst terugdeinzen. Dat kan niet. In Groningen heeft de provincie, en vervolgens ook de Kamer, mij gevraagd om bij de rijkscoördinatieregeling een zesde variant te betrekken. Dat zal gebeuren. Iedereen wordt weer in de gelegenheid gesteld om met zienswijzen te komen. Pas als de m.e.r. daar voltooid is, zal ik een besluit nemen. Ondertussen zal het contact tussen de initiatiefnemers van het windpark, het ministerie, de provincie en de gemeenten door blijven gaan. We zullen ook de bewonersorganisaties voor gesprekken uitnodigen, net als vertegenwoordigers van de provincie en de initiatiefnemers. We gaan met dat proces in Groningen door volgens de lijn die inmiddels ook hier in de Kamer duidelijk is geworden. Dan ga ik in op wat er in Drenthe speelt met Drentse Monden en Oostermoer. In dat gebied is een windpark tot stand gekomen volgens een voorkeursvariant. Een aparte voorzitter van een kleine groep heeft, op basis van alles wat er aan de orde is geweest, bekeken wat de beste detaillering is als je daar het windpark van de afgesproken omvang wilt realiseren. Over de voorkeursvariant die daaruit is gekomen, heb ik overleg gevoerd met de initiatiefnemers. Zij hebben die geaccepteerd. Op grond daarvan gaan we verder. Dat betekent dat de zaak verder uitgewerkt wordt tussen nu en het einde van het jaar. Ik zal aan het einde van het jaar een besluit moeten nemen. Daarna moeten er nog een aantal stappen

worden gezet. De initiatiefnemers moeten onder andere de financiering en de technische invulling van het plan rondkrijgen. Zij zullen dan op het laatste moment moeten besluiten hoe het technisch precies uitgevoerd gaat worden. De detaillering van het plan staat nu dus vast; dat is de voorkeursvariant. Hoe dit precies tot in alle laatste details eruit gaat zien, zal ik aan het einde van dit jaar beslissen, als het benodigde voorwerk daarvoor is gedaan en ik mijn besluit over het inpassingsplan moet nemen. De initiatiefnemers zullen daarna, op het allerlaatst, als ze voor de techniek moeten kiezen, bekijken hoe groot ze de windmolens maken, welk vermogen de turbines hebben en welke consequenties dat eventueel heeft voor het aantal te plaatsen molens.

Misschien is het goed om nu ook iets te zeggen over het draagvlak dat nodig is. De woordvoerders hebben allemaal gesproken over het draagvlak, dat zeker voor wind op land van groot belang is. De heer Smaling deed dat net opnieuw. Dat is natuurlijk absoluut zo. Voor alle grote infrastructuurprojecten moet je proberen om draagvlak te krijgen. Iedereen vindt dat er een goede elektriciteitsvoorziening moet zijn en dat die duurzaam moet zijn, maar niemand heeft graag windmolens vlakbij. Dat is heel begrijpelijk, maar uiteindelijk moet iets tot een besluit worden gebracht. Dat moet je doen op een manier dat je er zo veel mogelijk draagvlak voor verwerft. Bij het realiseren van windparken is het van belang dat de overheid en de initiatiefnemers voortdurend bekijken hoe ze de mensen in de omgeving waar het plan gerealiseerd moet worden, optimaal kunnen informeren en zo veel mogelijk bij het plan kunnen betrekken. Ik denk dat je dat gestructureerd moet doen. We zijn op dit moment met heel veel activiteiten bezig: wind op land, wind op zee en allerlei andere activiteiten. Dan moet je op een gestructureerde wijze omgaan met de mensen in de omgeving. Om mensen in staat te stellen mee te denken en hun opvatting te onderbouwen, zal ik ervoor zorgen dat ze van informatie worden voorzien. Ik geef het voorbeeld van een pilot die we hebben opgestart, met een kennisplatform voor het geluid van windturbines. Daar zal een kennisbericht uit voortvloeien, waarin wordt aangegeven wat er allemaal speelt met windturbines en geluid. Dat gaat naar de omwonenden, de wetenschappers, de ondernemers en de lokale overheden, zodat ze op dit punt beter onderbouwd met hun opvattingen kunnen komen. Maar omdat er zo veel dingen samenhangen, denk ik dat het verstandig is dat we met een wat bredere visie komen op het omgevingsmanagement dat nodig is voor dit soort projecten. Ik ben die nu aan het opstellen. Daarin geef ik aan hoe we het omgevingsmanagement voor al dit soort energie-infrastructuurprojecten willen organiseren. Ik zal dat kort na de zomer aan de Kamer voorleggen, om aan te geven hoe ik het ga doen. In de tussentijd ga ik uitvoering geven aan een motie van de Kamer waarin werd gezegd dat je per project met een omgevingscoördinator zou moeten werken. Een aantal projecten is al een heel eind gevorderd. Bij andere projecten moet nog een hele weg gelopen worden. Mijn uitgangspunt is dat we een omgevingscoördinator aanwijzen voor alle projecten waarbij het meerwaarde heeft. Zo kunnen alle dingen die er spelen met betrekking tot de mensen die in de omgeving wonen de juiste aandacht krijgen, en wordt aan hen snel genoeg en zorgvuldig genoeg recht gedaan.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik ben heel blij met deze woorden van de Minister. Ik ben ook blij met de toezegging dat hij een coördinator gaat aanstellen. Hij zegt dat het gaat om het erbij betrekken, dus niet alleen informeren, van de burgers die het direct betreft, omdat het om hun huis gaat of het bos waarin zij altijd wandelen. De Minister zegt ook dat hij dat gestructureerd wil doen. Ik zie de uitwerking daarvan na de zomer heel graag tegemoet. Ik heb nog een puntje van zorg. Ik las in de brief van de Minister dat het gebeurt waar er behoefte aan is. Mijn vraag is dan: hoe gaat de Minister beoordelen waar er behoefte aan is? Wat D66 betreft zou

het in ieder geval moeten worden aangeboden als het gaat om een project onder de rijkscoördinatieregeling. Als dan blijkt dat er geen behoefte aan is, kan het natuurlijk vervallen, want als er niks «betrokken» hoeft te worden, hoef je zo'n coördinator niet op een leeg kantoor te laten zitten. Maar kan de Minister bevestigen dat het uitgangspunt van de rijkscoördinatieregeling is dat standaard de mogelijkheid wordt geboden van zo'n coördinator?

Minister **Kamp**: Het uitgangspunt is steeds dat we zo'n coördinator projecten met de rijkscoördinatieregeling aanstellen. Alleen in bijzondere gevallen met bijzondere omstandigheden zal daarvan worden afgeweken. Een van die omstandigheden kan zijn dat een project al zover gevorderd is dat het geen meerwaarde meer heeft. Maar het uitgangspunt is dat we het wel doen.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Dank voor deze heldere toezegging. Dat roept meteen een vervolgvraag op. Wat gaat de Minister doen met de situatie in met name Drenthe en Friesland? Daar lopen op dit moment projecten met de rijkscoördinatieregeling, die al wel in een redelijk vergevorderd stadium zijn maar waarover ook de onrust groot is. Uit de brieven van de Minister spreekt vooral «we gaan het de mensen nog een keer vertellen». Dat biedt misschien niet de oplossing die we wel zouden kunnen bieden door ook die mensen het gevoel te geven dat er echt wordt geluisterd naar hun zorgen en dat die zorgvuldig in het proces worden meegenomen.

Minister **Kamp**: Het is niet zo dat mensen dat gevoel alleen kunnen ontlenen aan de coördinator die aangewezen wordt. Alle procedures die we hier met elkaar hebben vastgesteld en de intentie waarmee wij vanuit Economische Zaken ons werk doen, zijn al de beste garantie voor het luisteren naar de mensen in de omgeving. Wij doen niet anders dan met de mensen in de omgeving, de provincies en de gemeenten overleggen. Ook met de Kamer overleggen wij daarover. Die communicatie is er dus volop. Het gaat er met de coördinator vooral om dat je er specifiek voor de lopende procedure van de rijkscoördinatieregeling voor zorgt dat je de direct betrokkenen er optimaal bij betreft. Ik denk dat Friesland zo'n coördinator toegewezen moet krijgen en ik denk ook dat Drenthe zo'n coördinator toegewezen moet krijgen.

Dan kom ik te spreken over de warmtevoorziening. Ik kom daar later aan de hand van vragen, bijvoorbeeld van mevrouw Klever, nog op terug. Eerst zal ik ingaan op de algemene opmerking die ook door de woordvoerders is gemaakt. Twee derde van het energiegebruik in Nederland is warmtegebruik; daar gebruiken we de energie voor. Het gas dat we in Nederland ter beschikking hebben, wordt voor het grootste deel gebruikt voor de warmtevoorziening. Warmte is in het geheel van onze energie dus een bijzonder belangrijk element. Die warmtevoorziening ondergaat de komende jaren een grote verandering, omdat wij ons steeds meer bewust worden van de mogelijkheden om verstandiger dan we nu doen met warmte om te gaan, maar ook omdat het gebruik van gas voor warmte een grote impact heeft, in het bijzonder op Groningen. We zijn de richting ingeslagen dat we de gasproductie in Groningen zo veel mogelijk verminderen. Je moet daarom extra aandacht geven aan warmte en de mogelijkheden daarvan. De mogelijkheden om beter gebruik te maken van wat er aan warmte is in Nederland, zijn groot. Om een indruk te geven: de totale warmtevraag is in Nederland 1.200 petajoule. Ik zal daar zo iets meer over zeggen. Een groot deel daarvan wordt gebruikt in de industrie, namelijk 44%. 20% wordt gebruikt door huishoudens. In de utiliteitsbouw, dus kantoren en bedrijven, wordt 27% gebruikt. In de landbouw wordt 7% van de warmte gebruikt.

Het potentieel voor verduurzaming, restwarmtebenutting en warmtebesparing is groot. Neem het potentieel voor verduurzaming. Bijvoorbeeld van de mogelijkheden van geothermie, biomassa en zonthermie wordt op dit moment tussen 74 petajoule en 140 petajoule niet benut. Optimaal benutten gaat niet vanzelf. Daar moet heel veel voor gedaan worden, maar je kunt het voor elkaar krijgen. 140 petajoule is haalbaar. Dat is gelijk aan het gasverbruik van 3 miljoen huishoudens in Nederland. Dan de warmtebesparing, waar ik ook het gebruik van restwarmte maar even bij meeneem. Die gaat nu voor een deel bij de afvalverbranding en in de industrie de lucht in en die kun je opnieuw gebruiken. Als je alle mogelijkheden voor warmtebesparing gebruikt, inclusief de restwarmtebenutting, is in 2020 een winst van 166 petajoule te realiseren. Die is gelijk aan het gasverbruik van 3,6 miljoen huishoudens. Het gaat dus om heel grote hoeveelheden. Daarom ben ik zeer gemotiveerd om, beter dan nu, gebruik te maken van de mogelijkheden om warmte optimaal in te zetten. Ik heb in de warmtevisie aangegeven hoe we dat gaan realiseren. Ik heb daarin aangegeven dat ik initiatieven die er zijn, wil ondersteunen. Ik wil restwarmteprojecten ondersteunen en faciliteren. Ik wil met individuele bedrijven uit de industrie spreken over het benutten van de mogelijkheden die zij bieden. Ik wil ook de SDE+ bijstellen als stimulans om meer gebruik te maken van warmte. En misschien wel het belangrijkste dat op dit moment moet gebeuren, is dat ik de Warmtewet ervoor wil aanpassen. De huidige Warmtewet is een initiatief geweest van de Kamer. Er bleken haken en ogen aan te zitten die het noodzakelijk maakten dat er een reparatiewet voor kwam. Die is er, maar nog steeds zijn er grote problemen. De Kamer heeft een hoorzitting gehad waarbij al die problemen naar voren zijn gebracht. Het is mij inmiddels duidelijk dat ik er niet kom met het bijstellen van de Warmtewet. De uitgangspunten van die wet moeten fundamenteel opnieuw bekeken worden. Als wij veel meer dan nu gebruik willen maken van warmte, is er echt een andere Warmtewet nodig. Het is dan bijvoorbeeld niet goed om maar te blijven zitten op de lijn van Niet Meer Dan Anders, wat inhoudt dat je voor het gebruiken van warmte nooit meer zou mogen betalen dan voor gas. Op zo'n manier krijg je het niet van de grond. Gas heeft aparte businessmodellen en warmte moet ook aparte businessmodellen hebben. Die moeten optimaal zijn en de prijs moet zo laag mogelijk zijn, maar je moet die markt als een aparte markt behandelen en daar aparte businessmodellen voor hebben. Ik zie af van het opnieuw aanpassen van de huidige Warmtewet. Dat is een heilloze weg. Er moet een nieuwe Warmtewet komen. Die wet ga ik dit jaar maken en die breng ik volgend jaar in procedure, dus die kan in het laatste kwartaal van volgend jaar bij de Kamer komen. In de tussentijd zit ik natuurlijk met knelpunten. Een belangrijk knelpunt is dat de verenigingen van eigenaren (vve's) niet goed behandeld worden in de huidige Warmtewet. Zij hebben allerlei verplichtingen gekregen die niet redelijk zijn en bij hen tot een grote last leiden zonder dat dit meerwaarde heeft. Ik heb de ACM gevraagd om daarmee rekening te houden. De huidige wet is aan vervanging toe. Ik werk inmiddels volop aan een nieuwe wet. In de tussentijd zullen wij en de ACM er verstandig mee om moeten gaan. Ik heb dus de ACM gevraagd om bij knelpunten, in het bijzonder bij dit knelpunt, rekening te houden met de praktische situatie en daar de handhaving op af te stemmen.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Allereerst vraag ik graag een VAO aan. Ten tweede gaf de ACM tijdens de hoorzitting aan dat niet alle kostenposten worden meegenomen. Ik hoor de Minister net zeggen: ik vind het belangrijk dat de ACM in de tussentijd zaken goed kan beoordelen. Gaat dit verder dan alleen het punt van de vve's? Of ziet de Minister het alleen maar in relatie tot de vve's? Misschien kan hij daar nog helderheid over geven.

Minister **Kamp**: Er zijn een groot aantal knelpunten opgesomd. Behalve dat we een heel nieuwe opzet willen kiezen, is de reden dat er een nieuwe wet moet komen dat er een oplossing moet komen voor de knelpunten. Dat is binnen de huidige wet volgens mij niet mogelijk. Maar die wet is er, dus die zal ik moeten respecteren. We zullen echter ook praktisch moeten handelen. Hoe dat precies moet gebeuren, is aan de ACM. Ik heb aan de ACM uitgelegd hoe de situatie is, wat er volgens mij wel en niet mogelijk is en wat er moet gebeuren. Ik heb aan hen gevraagd om daar bij de handhaving rekening mee te houden. Ik heb bijzondere aandacht gevraagd voor het punt van de vve's, maar gegeven de wet en mijn voornemens zullen zij bekijken wat er op het punt van de handhaving mogelijk is. We hebben daarvoor een onafhankelijke toezichthouder nodig die daar zelf over moet besluiten.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Tijdens de hoorzitting gaf de ACM aan dat op dit moment niet alle kostenposten konden worden meegenomen, maar ik begrijp uit de beantwoording van de Minister dat het nu aan de ACM is om het breder op te vatten. Dat brengt mij op een tweede vraag. Is de Minister bereid om een praktijkonderzoek te doen? Zo kan er goed zicht komen op de meerkosten waarmee de huishoudens met warmtelevering te maken hebben. Dit is een suggestie van de Vereniging Eigen Huis. Neemt de Minister deze suggestie over?

Minister **Kamp**: Anders dan sommigen lijken te denken, hebben we in ons land al duizenden warmtenetten. Die zijn altijd lokaal. Voor de warmtenetten was er steeds een businesscase op grond waarvan wordt gewerkt. We hebben dat verder gereguleerd met een wet. Dat hebben we zo goed mogelijk gedaan. Er blijken nu knelpunten te zijn. Daarvoor moeten we een oplossing vinden. Ik richt mij nu op een nieuwe wet om te zorgen dat er een goede nieuwe opzet komt, waarbij de knelpunten meteen worden meegenomen. Allerlei deelonderzoeken doen die nog gebaseerd zijn op de oude wet lijkt mij minder zinvol. Er moet zo snel mogelijk een nieuwe wet komen op grond van nieuwe uitgangspunten, waarbij je de knelpunten kunt oplossen. In de tussentijd zal er in de handhaving praktisch opgetreden moeten worden door de ACM. Ik heb de ACM gevraagd om dat te doen.

Voorzitter. Ik heb al gezegd dat er op dit moment duizenden warmtenetten zijn. Door woordvoerders is gezegd dat je eigenlijk geen nieuwe gasaansluitingen zou moeten realiseren maar je alles zou moeten doen met warmte in plaats van gas. Dat kan overwogen worden door de wethouders van D66, van de PvdA, van de VVD, van de SP. En natuurlijk door de GroenLinks-wethouders waar we ook heel blij mee zijn, zo zeg ik tegen mevrouw Van Tongeren. Dat kan dus overwogen worden als er een nieuwe wijk wordt aangelegd of totaal wordt gerenoveerd. De bestaande situatie in Nederland is dat 98% van de huishoudens op gas is aangesloten. Daarvoor kunnen we de ogen niet sluiten. We hebben daar verschrikkelijk veel geld geïnvesteerd. Nu staan we op het punt dat we daarnaast warmte hebben en dat dat meer aandacht moet krijgen. We gaan de komende tijd dus het accent op warmte leggen. Maar daarvoor moet je wel weer een heel traject doorlopen. Er moeten plannen worden ontwikkeld. Er moet infrastructuur worden aangelegd. De wetgeving moet op orde zijn. Businessmodellen moeten de kans krijgen om ontwikkeld en gerealiseerd te worden. Daar moet dus een heleboel voor gebeuren. Er zijn al veel initiatieven geweest, waardoor er nu al veel warmtenetten zijn. Er zijn er duizenden, zoals ik al heb gezegd. Ik heb er laatst nog eentje geopend in Nijmegen, waar een hele nieuwe wijk aangesloten is op een afvalverbrandingsinstallatie. Die woningen zijn dus niet op gas aangesloten. Dat zal je in de toekomst steeds meer krijgen. Niets staat de wethouders in de weg om initiatieven te nemen. Ik ben blij met die initiatieven en zal ze ook ondersteunen, maar wat mij betreft kan het niet

bij die initiatieven blijven. Neem dat project in Nijmegen, dat ik heel mooi vind. In Weurt is een grote afvalverbranding. Tussen Arnhem en Nijmegen is een grote nieuwe wijk gekomen. Die zijn met elkaar verbonden. Maar zoals een van de woordvoerders zei, hebben de mensen geen warmte meer als die ene leverancier wegvalt. Wij moeten dus voor elkaar zien te krijgen dat we meerdere leveranciers van warmte op de netten krijgen in de dichtbevolkte gebieden van ons land waar kans is om warmtenetten grootschalig uit te rollen, bijvoorbeeld in de Randstad, waar het zeer grootschalig mogelijk is. Dat zal een onderdeel zijn van de planvorming. Ik moet daar op een hoog abstractieniveau ook mee bezig zijn, om de voorwaarden te creëren waarbinnen lokale initiatiefnemers de gelegenheid krijgen om een initiatief zo vorm te geven dat men niet afhankelijk is van een of enkele leveranciers maar er meerdere leveranciers zijn. Dat betekent dat de warmtenetten grootschaliger zullen worden en dat de vraag in beeld komt hoe we de kosten gaan verdelen. Tot dusver werden de kosten voor kleinschalige netten door de direct betrokkenen gedragen. Maar als je de netten heel grootschalig maakt, kom je ook te spreken over socialiseren. Oftewel: moet je niet al die kosten bij alle burgers in rekening brengen? Daar ben ik nog niet uit, omdat grote delen van ons land niet op warmte kunnen worden aangesloten. In dunnerbevolkte delen van ons land, of de delen van ons land waar geen geowarmte of industrie met restwarmte beschikbaar is, zal er toch gas moeten blijven. Het ligt niet voor de hand dat je een groot aantal mensen in dit land laat meebetalen voor iets waarvan zij niet profiteren. Je zult daar dus een goede oplossing voor moeten vinden.

Het is duidelijk dat de mix van investeringen die we rechtstreeks doen in warmte, elektriciteit en gas opnieuw moet worden bekeken, maar je moet ook de fiscale behandeling van die drie verschillende energievormen opnieuw bekijken. Tot dusver drukt er veel belasting op elektriciteit, minder op gas en geen op warmte. In de toekomst zal er een nieuwe mix gecreëerd moeten worden. Dit soort dingen zullen we moeten ontwikkelen. Dat gaan we in stappen doen. Om te beginnen heb ik de warmtevisie gepresenteerd aan de Kamer. Ik kom aan het einde van het jaar met een energierapport waarin ik hierop nader inga. En ik kom volgend jaar met een wetsvoorstel voor een nieuwe Warmtewet, waarbij dat allemaal in de praktijk verder wordt uitgewerkt. De Kamer kan daaruit de conclusie trekken dat ik dit onderwerp bijzonder serieus neem, dat ik het gedegen wil aanpakken en dat ik warmte als alternatief een van de belangrijkste accenten vind van de verdere verduurzaming van onze energiehuishouding.

De **voorzitter**: Mevrouw Van Veldhoven wil haar tweede en laatste interruptie inzetten.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik wil even gemeld hebben dat maar twee interrupties bij zo'n enorm AO met zo veel onderwerpen natuurlijk wel heel weinig is. Dat heeft alles te maken met de tijd en het feit dat we veel woordvoerders hebben, maar ik zeg even tegen de collega's dat de afweging voor een plenair debat te maken kan hebben met het feit dat je in een AO maar zo weinig mogelijkheid hebt om met de Minister in debat te gaan.

Tussen alle punten die ik had kunnen kiezen, kies ik dan maar een punt uit dat niet alleen de agenda van vandaag betreft maar ook gaat over de principiële keuze van het hele traject dat de Minister ons net heeft geschetst. Is hij van plan om in het hele traject dat hij nu ingaat, technologieonafhankelijk te opereren? Vindt hij dat je de ene bron van warmte of energie principieel anders zou moeten behandelen dan de andere bron? Of vindt hij dat de technologie erachter principieel eigenlijk niet relevant zou moeten zijn en je het allemaal als gelijkwaardig zou moeten behandelen? Ik geef een voorbeeldje van iets waarbij hij dat misschien niet doet.

De Minister vroeg zich net af of we warmte wel moeten socialiseren omdat niet iedereen in Nederland er gebruik van kan maken. Op het moment dat we warmtenetten gaan aanleggen, profiteert ook niet iedere Nederlander meer van gasnetten. Aan gas en het hernieuwen van het gasnetwerk kun je dus exact dezelfde redenering ophangen: moet je het nog wel socialiseren? Waarom zou je de ene bron van warmte anders behandelen dan de andere? Is de Minister dus van plan om technologie-neutraliteit als insteek te kiezen?

Minister **Kamp**: Op de vraag of dat mijn insteek is, antwoord ik: ja. Wat mevrouw Van Veldhoven zegt over gas is natuurlijk waar, maar de praktijk op dit moment is dat 98% van de mensen op gas is aangesloten. Het is dus logisch dat je daarbij socialiseert. Relatief weinig mensen zijn op warmte aangesloten, maar dat gaan er veel meer worden. Gas wordt minder en warmte wordt meer. Dan moet je het opnieuw bekijken, zoals ik net ook heb gezegd. Ik heb sterk de neiging om energieneutraal te zijn. Ik denk dat het heel slecht is als je als overheid in de techniek gaat sturen. Daar heb je niet de deskundigheid voor in huis en bovendien: anderen hebben niet de wijsheid in pacht, maar uiteindelijk blijkt in de praktijk en in de markt wat wel en wat niet werkt. Het beste is dus om regelingen technologie-neutraal op te stellen. We hebben de SDE+-regeling ook technologie-neutraal opgesteld. Maar het is wel zo dat we daar om goede redenen op onderdelen van afwijken. Dan zeggen we: daar en daar maken we een aparte categorie van of we gaan iets extra's doen aan innovatie. Daar moet toch over gesproken worden, op grond van de praktische situatie. Maar het uitgangspunt deel ik met mevrouw Van Veldhoven. Over de vraag hoe het precies uitgewerkt wordt in de praktijk hebben we het de komende tijd, eerst bij het opstellen van het energierapport en daarna bij het doen van een voorstel aan de Tweede Kamer en daarna de Eerste Kamer voor een nieuwe Warmtewet.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik ben blij dat de Minister dit uitgangspunt deelt, want we hebben het natuurlijk niet over het socialiseren van de kosten van het netwerk dat er ligt, maar over de vraag wat er moet gebeuren als er vervangingen moeten plaatsvinden. Want we hebben het nu niet alleen over het aanleggen van netwerken in nieuwe wijken, maar ook heel erg over het straks vervangen van het gasnetwerk in bestaande wijken. Als je het hebt over al dan niet socialiseren, doet zich dus wel degelijk de fundamentele vraag voor of je de kosten van een nieuw gasnetwerk in een bestaande wijk anders moet behandelen dan de aanleg van een warmtenet in een bestaande wijk. Mijn concrete vraag aan de Minister is: als hij de technologieonafhankelijkheid als uitgangspunt van zijn beleid wil nemen, is hij dan ook van plan om dat meer door te voeren in de fiscale prikkels die er zijn? Want de SDE+ is technologie-neutraal, maar de fiscale behandeling van gas en elektriciteit is dat natuurlijk nog lang niet. Is de Minister dus van plan om het overal door te voeren?

Minister **Kamp**: Zeker. Ik heb al gezegd dat wij daar ook de fiscale behandeling bij moeten betrekken. In de huidige situatie halen we vooral belasting bij elektriciteit vandaan, bij gas veel minder, en laten we die niet drukken op warmte. We gaan een nieuwe situatie creëren waarin er een mix komt voor de warmtevoorziening en waarbij elektriciteit en gas op termijn flink teruggedrongen gaan worden. Dan moet je ook de fiscale behandeling opnieuw bekijken. Dat komt zeker ook in beeld. Mevrouw Van Veldhoven zei in een bijzin dat er ook opnieuw bekeken moet worden wat er gebeurt als een gasnet moet worden vervangen. Dat is waar. Het gaat dan niet alleen maar om de kosten van het gasnet. Aan het gasnet zijn allerlei huizen gekoppeld, en daar kan soms vijf jaar, twee jaar of twee maanden geleden een nieuwe gasinstallatie zijn geplaatst die waardeloos is als er geen nieuw gasnet wordt aangelegd maar de mensen

gedwongen worden om op warmte over te gaan. Daar moet allemaal rekening mee gehouden worden. Het is heel complex. Zo'n overgang zal je niet zomaar, in één keer, maken. Dat zal geleidelijk en op een verantwoorde manier moeten gaan. En het zal vooral planmatig en goed doordacht moeten gaan. Vandaar dat we het aanpakken zoals ik het net aan de Kamer heb geschetst.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Zoals we de Minister kennen, is het een uitstekende, zeer zorgvuldige procedure, waarbij heel veel zaken worden meegenomen om warmte in Nederland in te zetten. Maar ik wil er toch op wijzen dat de Tweede Kamer op 17 november vrijwel unaniem een motie heeft aangenomen van de VVD en de Partij van de Arbeid, waarin verzocht wordt om 1 miljoen huishoudens op restwarmte te verwarmen. Als ik het tijdpad afloop met de Minister, denk ik dat we zo'n beetje in 2017 zitten voordat we er echt op uitkomen. Of chargeer ik dan, begrijp ik de Minister niet goed of heb ik misschien niet goed geluisterd? Hoe denkt de Minister kortom uitvoering te geven aan deze motie van de Tweede Kamer?

Minister **Kamp**: Ik denk niet licht over een motie van de Tweede Kamer, maar het is natuurlijk wel zo dat de Kamer een uitspraak naar mij toe heeft gedaan dat de doelstelling 14% in 2020 moet zijn. Vervolgens moet ik dat in de praktijk zien waar te maken; daarover hebben we het net gehad. De Kamer zegt: 1 miljoen huishoudens. Maar ik moet het in de praktijk zien waar te maken, op een verantwoorde manier. Ik heb net aangegeven wat daarvoor moet gebeuren. Op dit moment lopen er al veel projecten. Ik heb het project in Nijmegen genoemd, waar eerst 4.000 woningen waren en men 14.000 woningen wil aansluiten. In Rotterdam zijn, zo zeg ik uit mijn hoofd, al 70.000 woningen op warmte aangesloten. Nu wordt onderzocht of je de warmte van de Rotterdamse industrie ook naar Den Haag en Leiden kunt geleiden. We onderzoeken met diepteboringen ook of je in de Randstad, met name in het Westland, uit de diepe ondergrond warm water kunt halen dat je in kunt zetten. Op dit moment heb ik lopende projecten in beeld die zo'n 670.000 woningen erin betrekken. Terwijl we bezig zijn voor de lange termijn en we de zaak voor de lange termijn structureel goed organiseren, bekijk ik dus ook welke mogelijkheden er op korte termijn al zijn. Die zal ik zo veel mogelijk proberen te benutten.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Is de Minister bereid om een tijdlijn te geven van de wijze waarop hij de ambitie van de Kamer van die 1 miljoen woningen op warmte denkt te realiseren?

Minister **Kamp**: Ik ben van plan om mij aan de tijdlijn in de motie te houden. Daarin staat dat in het jaar 2020 1 miljoen woningen op warmte moeten zijn aangesloten. Dat is de tijdlijn waarop ik stuur. Gelet op wat er is, wat erbij komt en wat er aan plannen in ontwikkeling is, denk ik dat het haalbaar is. Zonder tegenbericht van mijn kant stuur ik aan op 1 miljoen huishoudens in 2020.

De heer **Smaling** (SP): Het is een helder verhaal over de Warmtewet. We moeten nog zien hoe we dat precies duiden, maar op zich kunnen we dat wel onderschrijven. Ik zit nog even met de fiscale kant. Er lopen natuurlijk heel veel zaken, de ene sneller dan de andere. Op allerlei niveaus moeten ook afwegingen gemaakt worden: gaan we voor een bepaalde richting als je die drie keuzes hebt tussen warmte, elektriciteit en gas? De glastuinbouw heeft met Power-to-Heat bijvoorbeeld behoefte aan een andere tariefstructuur voor elektriciteit. Hoe kun je dat op de korte termijn aanpakken en hoe kun je inzicht geven in de manier waarop de fiscale structuur eruit gaat zien, zodat datgene wat loopt tempo kan houden en

we niet hoeven te wachten tot de concept-Warmtewet in onze handen is beland?

Minister **Kamp**: Dat kan ik niet. We ontwikkelen een nieuwe opzet waarvoor we een wet moeten maken. We denken dat we een en ander aan het einde van dit jaar goed doordacht hebben en dat de opzet dan klaar is, zodat we hem in procedure kunnen brengen. Onderdeel van die wet is het beleid dat nodig is om de wet op een goede manier werkelijkheid te laten worden. Daarvoor moet een heleboel werk gebeuren. Ik ben begonnen met de warmtevisie. Ik begrijp dat daar in de Kamer brede steun voor is. Aan het einde van het jaar, bij de behandeling van het energierapport, ben ik weer een aantal stappen verder. Dan kom ik erop terug. Als de wet bij de Kamer komt, ben ik er weer verder in gekomen. Ik kan niet nu al vooruitlopen op wat er uiteindelijk in de Warmtewet en de voorzieningen daaromheen geregeld zal zijn. Op dit moment moet ik uitgaan van wat er nu aan mogelijkheden is. Dat is niet niks. Op warmte drukt bijvoorbeeld geen energiebelasting; dat is al een gegeven. Er zijn reële mogelijkheden om restwarmte te benutten. In een aantal gevallen is daar een goede businesscase voor te maken. Op dit moment heb ik het dus te doen met wat er nu ligt. Ik moet nu proberen om zo snel mogelijk tot nog betere omstandigheden te komen. Ik heb net geschetst hoe ik dat wil doen.

De heer **Smaling** (SP): Dat snap ik, maar is het niet mogelijk om in een brief wat als-dansscenario's te schetsen? Want veel mensen die nu stadsverwarming hebben maken zich zorgen of NMDA wel gehandhaafd blijft. Wat zijn straks de consequenties van open netten, waaraan ongetwijfeld veel voordelen zitten? Omdat elektriciteit, gas en warmte in veel situaties communicerende vaten zijn, zal een ingreep in het een effect hebben op het ander: je hebt een waterbed met drie partners. Het zou in die zin wel zinvol zijn als we grosso modo inzicht zouden hebben in de fiscale en financiële consequenties als er een keuze wordt gemaakt. Daarmee hoeft de Minister zich nog niet te verplichten tot een keuze, maar zitten we niet tot eind 2016 met heel veel mensen die iets willen maar niet weten of ze er uiteindelijk financieel iets mee opschieten of niet.

Minister **Kamp**: Ik wil niet meer stukken aankondigen dan ik nu heb gedaan. Ik ben met een warmtevisie gekomen. Ik kom met het energierapport, waarin ik een stap verderga. Vervolgens kom ik met een nieuwe wet, met een toelichting op alle punten die daarbij relevant zijn. Ik ben niet bereid om tussendoor nog met stukken te komen waarin ik scenario's ga schetsen. Er moet heel veel werk gedaan worden en we moeten ons op de belangrijke dingen concentreren. Ik heb drie stappen te zetten, die denk ik heel redelijk en reëel zijn. Daarbij wil ik het laten. Ik ga dus niet nog meer stukken toezeggen.

Mevrouw **Klever** (PVV): De Minister komt met een warmtevisie. Hij geeft aan dat verder uitgewerkt moet worden hoe het met de verdeling van de kosten en dergelijke gaat. Dat begrijp ik. Maar hij zal er toch wel enigszins over nagedacht hebben, want anders kom je niet met zo'n visie. Nu is warmte peperduur en wordt die aan twee kanten gesubsidieerd. Enerzijds krijgen de producenten SDE+-subside. Tot nu toe is daar 3,4 miljard euro in gegaan. Anderzijds betalen consumenten geen energiebelasting, maar wel het bedrag van de energiebelasting aan de leverancier van de warmte. Dat is nu gemiddeld € 300 per huishouden. Als de Minister 1 miljoen huishoudens in 2020 op warmte wil hebben aangesloten, hoe gaat hij dan om met de gedeelde energiebelasting van gemiddeld € 300 per huishouden? Dat wordt meer, want ook de SDE+ loopt op. Gaan die andere 6 miljoen huishoudens dan meer betalen? Of zegt de Minister: dan gaan we de totale belastingontvangsten naar beneden bijstellen?

Minister **Kamp**: Ik kan me heel goed voorstellen dat er allerlei interessante vragen te stellen zijn. Daar luisteren we ook met gespitste oren naar. Wij hebben zelf ook nog een heleboel vragen. Anderen komen ook bij ons met een heleboel vragen. Het is nu mijn taak om te komen met antwoorden, en niet zomaar vrijblijvende antwoorden maar antwoorden die in een kader zijn gezet. Eerst komt er dus een aparte Warmtewet. In de energierapporten schets je het totaal aan ontwikkelingen op energiegebied, waaronder warmte. Vervolgens ga je het onderdeel warmte in een wet verder uitwerken. Dan heb je uiteindelijk de antwoorden op de vragen. Maar ik kan niet nu, aan het begin van het proces, de antwoorden al geven; dat gaat gewoon niet.

Mevrouw **Klever** (PVV): Ik begrijp dat de Minister niet in detail kan antwoorden, maar hij heeft erover nagedacht, want hij heeft een visie neergelegd. Als we nu al weten dat warmte stukken duurder is dan gas, dan heeft de Minister toch ook nagedacht over de vraag hoe hij met die kosten zou moeten omgaan en waar hij ze dan wel neer denkt te leggen? Kan de Minister niet een tipje van de sluier oplichten?

Minister **Kamp**: Warmte is niet sowieso stukken duurder dan gas. Op dit moment ligt er een wet waarin wordt uitgegaan van het Niet Meer Dan Anders-principe. Het uitgangspunt van de wet is dus dat een huishouden, als het warmte afneemt, niet meer betaalt dan als het op gas aangesloten zou zijn. Uitgaande van de huidige wet kun je vaststellen dat er geen optimale ontwikkeling van het verder gebruiken van warmte in Nederland kan zijn. Daar zijn andere uitgangspunten voor nodig. Je hebt dan met andere dingen rekening te houden. Je moet ook rekeninghouden met een andere verdeling van de fiscale behandeling van de verschillende soorten energie. Dat moet je in zijn verband verder uit zien te werken. In die visie heb ik aangegeven waar we op termijn met warmte naartoe kunnen gaan. Ik heb zelfs heel gedetailleerd aangegeven wat de besparingsmogelijkheden zijn die we daarmee kunnen realiseren. Maar dat kost natuurlijk geld, want er moet weer in een nieuwe infrastructuur geïnvesteerd worden. Het is nooit voor niks. Als wij naar duurzame energie willen en daar windmolens voor nodig hebben, moeten die wel neergezet worden. Als wij windmolens op zee willen zetten omdat we er niet het hele land mee vol willen zetten, moeten die wel aangesloten worden op het land, en dat kost geld. Als wij meer mensen op warmte willen aansluiten terwijl iedereen nu op gas aangesloten is, moet daar ook een rekening voor betaald worden. Vervolgens moet je bekijken hoe hoog die rekening wordt, hoe je die zo laag mogelijk kunt houden en hoe je de kosten moet verdelen. Daar zijn we nu met elkaar mee bezig. Als dat werk klaar is, kan ik daar de antwoorden op geven.

Voorzitter. Ik pak er het onderwerp biomassa uit voordat ik inga op de vragen van de woordvoerders. Over de duurzaamheidscriteria had ik een brief gestuurd naar de Kamer. Omdat de natuur- en milieuorganisaties en de energieproducenten in hun onderhandelingen niet tot in het laatste detail tot overeenstemming waren gekomen, zou ik over dat laatste detail de knoop doorhakken en het zus en zo gaan doen. De Kamer heeft mij gevraagd om toch nog een keer te proberen die onderhandelingen ook op dat laatste punt tot resultaat te laten leiden. Ik heb dat zelf niet gedaan, maar ik heb de heer Nijpels gevraagd om dat te gaan doen. De heer Nijpels is erin geslaagd om alsnog overeenstemming te bereiken. Het eindresultaat is dat wij nog steeds de meest vooruitstrevende en vergaande duurzaamheidscriteria ter wereld hebben en dat we afspraken hebben gemaakt over een zeer vergaand controlesysteem. We zijn het er nu over eens geworden hoe we van het reeds bestaande adequate controlesysteem naar het best mogelijke controlesysteem kunnen gaan. Daarover zijn afspraken gemaakt tussen energieproducenten en natuur- en milieuorganisaties. Dat is dus een heel goede zaak. Ook hebben wij

overeenstemming bereikt over de hoeveelheid biomassa die gebruikt zal worden voor duurzame energie en de eisen waaraan die biomassa moet voldoen.

Mag ik daar nog een enkel ding over zeggen in meer algemene zin? De Kamer wijst er regelmatig op dat Nederland het nog niet goed doet op het gebied van duurzame energie. In de Europese landen die het op dat gebied wel goed doen, Finland, Zweden en Letland, wordt enorm veel gebruikgemaakt van biomassa. Dat zijn landen waar heel veel hout groeit, dat voor een deel wordt gebruikt als biomassa voor duurzame energie. In Zweden kunnen ze daarnaast ook gebruikmaken van hydro-energie, waardoor de energieopwekking daar voor meer dan 50% duurzaam is. Nederland zit op 4,5% tot 5%. Die landen maken dus op veel en veel grotere schaal dan wij gebruik van biomassa. Wij hebben ons beperkt tot 25 petajoule. Dat is trouwens niet weinig, maar daar willen we niet overheen gaan. Wij hebben ervoor gekozen om in een land met niet zo heel veel zon, veel te doen aan windenergie en andere vormen van energieopwekking, zoals vergisting, aardwarmte en, voor zover dat mogelijk is, zonne-energie. Wij hebben ervoor gekozen om ons aandeel biomassa te beperken in omvang en daar heel harde criteria aan te koppelen. Ik denk dat dat een goede keuze is geweest. Daarmee hebben we ons beperkt, maar dat leidt er wel toe dat ons aandeel duurzame energie uit biomassa verantwoord is.

Woordvoerders hebben erop gewezen dat de biomassa die wordt gebruikt voor de bij- en meestook niet alleen houtpellets maar ook goedkopere producten bevat, zoals diermeel en allerlei afvalproducten uit de voedingsindustrie. Daar zou bij de SDE+-regeling geen rekening mee gehouden zijn. Het gevolg daarvan zou zijn dat er overgesubsidieerd wordt. Ik heb dat uitgezocht en kan de woordvoerders geruststellen: dat is niet het geval. Het prijseffect van het maximaal voor 15% meestoken van andere producten naast de 85% houtpellets is tussen de 1,1% en 3,8%. Dat is binnen de onzekerheidsmarges. Het is niet nodig om daar apart beleid op los te laten. Die bijproducten, waarvoor trouwens ook duurzaamheids-criteria gelden, kunnen wat mij betreft meegaan met die houtpellets en voor de bij- en meestook worden gebruikt, zonder dat daarvoor een bijstelling van het subsidiëringsregime noodzakelijk is.

Dan is het misschien goed om nu nader in te gaan op het onderwerp energiebesparing. Ik heb daar al het nodige over gezegd. Mevrouw Van Veldhoven kenschetste de stand van zaken met betrekking tot het energieakkoord heel negatief. Mevrouw Klever stelde zelfs dat het tweeënhalf jaar geleden is ondertekend en dat er nu nog niks is bereikt. Tegen mevrouw Klever zeg ik: we hebben het niet tweeënhalf jaar geleden maar anderhalf jaar geleden ondertekend. En mevrouw Van Veldhoven ziet toch ook wel dat er wel degelijk heel veel is bereikt. Tussen de producenten en de natuur- en milieubeweging zijn er dus afspraken gemaakt over biomassa. Die kunnen we nu gaan uitvoeren. Op het punt van wind op zee zijn de voornemens inmiddels omgezet in een wetsvoorstel dat de Tweede Kamer al is gepasseerd. Ik heb een routekaart gemaakt, die aangeeft hoe het kan worden uitgevoerd. Ik heb de situatie gecreëerd dat we eind dit jaar de eerste tender kunnen openen en dat we volgend jaar, het jaar daarna, het jaar daarna en het jaar daarna ook weer tenders kunnen openen. Dat loopt dus allemaal goed. Ten aanzien van wind op land hebben elf van de twaalf provincies gedaan wat ze moesten doen en heb ik voor de twaalfde provincie zelf een besluit genomen. In de geest van het energieakkoord hebben we dus al een heleboel gerealiseerd, om uiteindelijk in het jaar 2020 de doelstelling van 14% en in het jaar 2023 die van 16% te kunnen behalen. Ik denk dus dat het energieakkoord succesvol is. Om ervoor te zorgen dat dat zo blijft, hebben we een borgingscommissie ingesteld die dat allemaal volgt. Die commissie functioneert uitstekend. Voor het geval dat een en ander desondanks toch nog tot strubbelingen zou leiden, volgt er volgend jaar, in 2016 een

evaluatie, waar dan ook nog weer consequenties uit kunnen worden getrokken. Ik koers erop aan dat we de doelstelling van 14% en 16% halen, en dat we de 1 miljoen halen waar de heer Vos net over sprak. Die doelstellingen zijn wat mij betreft allemaal haalbaar. Het gevoerde beleid is erop gericht en is kansrijk om die doelstellingen ook te halen.

In de energieverkenning staat dat de doelstelling van 1,5% energie-efficiency, die wij volgens de Richtlijn energie-efficiency van de Europese Unie moeten halen, ook gehaald zal gaan worden. Wij zullen dat voor elkaar krijgen. Ik heb net gezegd wat we op het punt van warmte gaan doen. De versterkte handhaving van de Wet milieubeheer is in gang gezet. Er zijn inmiddels erkende maatregellijsten opgesteld door het Ministerie van I en M en het bedrijfsleven. Het Ministerie van I en M heeft, met de VNG en de 26 regionale uitvoeringsdiensten en de gemeenten, afgesproken hoe de prioriteiten bij energiebesparing zullen worden gelegd. Ook hebben we de Wet milieubeheer aangepast, waar nog een onregelmatigheid in zat voor wat betreft het rekening houden met de bedrijfseconomische omstandigheden van bedrijven. We zijn een pilot begonnen voor een Energie Prestatie Keuring (EPK). Deze pilot is met negen projecten van start gegaan en kan in het najaar worden geëvalueerd. We hebben vastgesteld dat de afspraken uit het MEE-convenant met de industrie zijn gehaald. Bovendien hebben we de afspraken verstevigd en aangegeven hoe daar een extra besparing van 2,5 petajoule kan worden gerealiseerd. Met de grote industrie lopen nu alle een-op-eenbesprekingen, om per bedrijf optimale resultaten te kunnen bereiken. Ik zal de Kamer voor de zomer ook over de voortgang op dat punt informeren. Al onze activiteiten voor energiebesparing op een rijtje zettende, is het mijn overtuiging dat we het doel van 100 petajoule energiebesparing in 2020 zullen gaan halen.

Diverse woordvoerders hebben gesproken over elektrische auto's. Daarbij spelen drie reële problemen. Ten eerste stimuleren wij alle elektrische auto's. Tesla gaat een elektrische auto op de markt brengen met 700 pk; 700 pk zit ook in een Formule 1-auto. Je kunt je afvragen waarom je dat fiscaal zou stimuleren. Het tweede probleem betreft de hybride auto's. Het is bekend dat ze op grote schaal worden gebruikt om op gewone brandstof te rijden. Vanwege die extra voorziening voor elektrisch rijden, die ze niet gebruiken, is de wagen zwaarder en verbruikt hij meer brandstof dan een niet-hybride auto. Daar word ik ook niet direct vrolijk van. Het derde probleem betreft het bericht dat elektrische auto's eerst in Nederland gesubsidieerd worden, maar vervolgens naar Noorwegen gaan.

Wat het eerste en tweede probleem betreft: we bekijken momenteel hoe we de stimulering van elektrische en hybride auto's optimaal kunnen vormgeven. Mijn collega Wiebes is daarmee bezig, ook in het kader van de brief over autobelastingen, die hij naar de Kamer zal sturen. Daar komt mijn collega op terug. De zaken die spelen, hebben we dus op het netvlies staan. Ik ben nog steeds gemotiveerd om elektrische auto's te stimuleren; ik vind dat heel nuttig. Elektrische auto's hebben in potentie een enorme opslagcapaciteit. Als je duurzame elektriciteit opslaat in de batterijen van elektrische auto's, waar je vervolgens mee gaat rijden, dan denk ik dat je daarmee de zaak goed hebt opgezet. Vanuit een positieve intentie zijn wij dus bezig om te bekijken welke veranderingen er nodig zijn.

Ik zie ook onder ogen dat er nog een andere manier is om elektriciteit op te slaan, namelijk in de vorm van waterstof. Waterstof kan in auto's op elektrische wijze worden gebruikt voor de aandrijving. Waterstof is een interessante energiedrager die aandacht verdient. Daar zijn we ook mee begonnen. De autofabrikanten Hyundai en Toyota hebben de eerste waterstofauto's op de markt gebracht. Nederland heeft inmiddels drie tankstations voor waterstof. We zullen ervoor zorgen dat er in 2020 twintig van die waterstoftankstations zijn en we zullen deze vorm van elektrisch rijden de aandacht geven die het verdient. Ik zie dus de problemen die er

zijn, maar ik zie ook het belang ervan. Daarom gaan we proberen om het op die manier in goede banen te leiden.

Over het derde probleem, van de auto's die allemaal naar Noorwegen zouden gaan, het volgende. Het heeft helemaal geen zin om een elektrische auto te kopen en die vervolgens naar Noorwegen te laten gaan. Het voordeel van een elektrische auto zit «m in het feit dat je geen motorrijtuigenbelasting betaalt en weinig bijtelling hebt. Als je die auto verkoopt, heb je beide voordelen niet meer. Bovendien moet je de subsidie die je hebt gekregen op de aanschafprijs van de auto, weer terugbetalen als je de auto uitvoert. Daar schiet je dus ook niets mee op. De export van auto's is dus in feite een retailkwestie. Er zijn handelaren in Nederland die gelet op het Nederlandse prijsniveau van de kale elektrische auto en het prijsniveau in andere landen, mogelijkheden zien om hier auto's aan te schaffen en deze vervolgens door te voeren. Dat moeten ze vooral doen. Als handelaren 200 exemplaren tegen een lagere prijs kunnen kopen dan de 100 die ze nodig hebben in Nederland, dan zetten ze de andere 100 op een schip naar Noorwegen. Dat moeten ze allemaal zelf weten. Ik maak mij dus geen grote zorgen over die export. Wel zal ik natuurlijk goed blijven volgen wat daar gebeurt, want ik heb geen zin om mij bij de neus te laten nemen. Mocht die indruk bij mij ontstaan, dan zal ik daar samen met mijn collega van Financiën maatregelen tegen nemen.

Dan kom ik bij de vragen die door de woordvoerders separaat zijn gesteld, en die ik nog niet had meegenomen. De heer Bosman vroeg zich af of de veelomvattende Wet STROOM, de herziening van de Gas- en de Elektriciteitswet, spoedig naar de Kamer komt; ook vroeg hij zich af of de Kamer dan voldoende tijd krijgt voor de behandeling en of het voldoende behapbaar is voor de Kamer. Ik had het wetsvoorstel voor het eerste kwartaal beloofd. Dat betekent dat de Kamer het in maart had moeten hebben, maar het komt pas eind april, begin mei. Dat spijt me; ik kon het niet eerder voor elkaar krijgen. Ik heb het advies van de Raad van State ontvangen. Ook heb ik bijna het stuk voor het kabinet klaar. Daarna gaat het naar de Kamer toe. Ik hoop dus echt dat het voor het eind van deze maand bij de Kamer ligt. Op haar verzoek hebben wij het wetsvoorstel al opgesplitst. Het wetsvoorstel dat de Kamer nu krijgt, behandelt de vraag wat er allemaal komt kijken bij de aanleg van een net op zee ten behoeve van de windenergie, welke gevolgen dat heeft voor de tariefregulering en hoe de regels gewijzigd moeten worden ten behoeve van de taakuitvoering en inrichting van netbeheerder TenneT. Volgend jaar, eind 2016, krijgt de Kamer het tweede deel van de Wet STROOM, de herziening van de Gas- en Elektriciteitswet. Dat deel betreft de consumentenbescherming en de eenvoudige totstandkoming van de zogenaamde technische codes. We hebben het al opgesplitst, dus wat de Kamer binnenkort ontvangt is volgens mij behapbaar voor u, mijnheer Bosman. Als u vliegtuigen kunt besturen, kunt u ook een Wet STROOM behandelen. Daar heb ik geen vraagtekens bij.

De heer **Bosman** (VVD): Ze zeggen altijd vol gas. Wat is uw deadline? Wanneer moet het wetsvoorstel bijvoorbeeld door de Eerste Kamer om alle deadlines voor de implementatie te halen?

Minister **Kamp**: Voorzitter. Ik ben niet degene die de Kamer onder druk mag zetten; ik weet dat ik een maand te laat ben, want het had eind maart bij de Kamer moeten liggen en dat wordt waarschijnlijk eind april. Maar het zou mij zeer helpen als de Kamer het allemaal voor het zomerreces zou kunnen afhandelen, want dan kan ik het tijdig door de Eerste Kamer krijgen. Daar komt een extra probleem bij in de Eerste Kamer. Er wordt een regeling over het correctief referendum van kracht. Dat betekent dat iets pas van kracht mag worden als onderzocht is of er iets zou kunnen spelen op het gebied van het correctief referendum. Iets wat we vroeger

voor het eind van het jaar door de Eerste Kamer moesten hebben, moet daar nu eigenlijk al voor eind oktober doorheen. Ik zou er dus zeer mee geholpen zijn als de Tweede Kamer de behandeling voor het zomerreces zou afronden, zodat het nog voor de zomer bij de Eerste Kamer kan liggen.

De heer Bosman heeft ook gesproken over de betrouwbaarheid van het net. In dat verband zal ik tevens ingaan op de stroomstoring waarmee we geconfronteerd werden. Eerst zal ik meer in het algemeen ingaan op de betrouwbaarheid van het net en op de effecten van de huidige overgang naar duurzame energie. Wij hebben een goed netwerk en een goede netbeheerder, zowel TenneT op het hogere niveau als Enexis en Liander daaronder. Het loopt goed met onze netten. De netbeheerders zijn in staat om zich aan te passen aan de nieuwe situatie, die vereist is voor een overgang naar duurzame energie. We hebben ook veel internetcapaciteit met de buurlanden. Ook produceren we op dit moment nog een behoorlijke overcapaciteit. De flexibiliteit die er is, wordt nog verder vergroot. Ik denk dus dat we dit aankunnen. Kijk ook naar Duitsland waar ze onder druk van het sluiten van de kerncentrales en het op grote schaal subsidiëren van zonne- en windenergie al een paar stappen verder zijn. Zelfs daar slagen ze er dus in om de zaak onder controle te houden, mede met behulp van TenneT, dat ook in Duitsland op grote schaal actief is. We kunnen er dus in slagen om de betrouwbaarheid van het net op het huidige hoge niveau te laten blijven.

De heer Smaling en anderen zijn ingegaan op de storing. Het was een ernstige storing. Het was de grootste storing in de afgelopen twintig jaar. Het was de eerste storing sinds achttien jaar in ons 380 kV-hoogspanningsnet. Het is een storing in een net waarvan de elektriciteitszekerheid vorig jaar 99,9999% is geweest; de betrouwbaarheid in Nederland is dus extreem hoog. Als het echter een keer voorkomt op deze schaal, is het meteen zeer ernstig. 1 miljoen mensen hebben er last van gehad. Gelukkig zijn er geen persoonlijke ongelukken gebeurd, maar men had er wel heel veel last van. Het is zeer hinderlijk geweest voor zeer veel mensen; het is ook slecht geweest voor de economie. We moeten dus heel goed uitzoeken wat er zich precies heeft afgespeeld. TenneT doet dat zelf, maar laat het daarnaast extern uitzoeken door DNV GL, het vroegere KEMA-KEUR uit Arnhem. Ook de ACM stelt een apart onderzoek in. De Onderzoeksraad voor Veiligheid heeft zich georiënteerd en heeft vastgesteld dat die onderzoeken met elkaar de aandacht geven die dit grote probleem verdient. Verder zijn wij al druk bezig om in de Randstad het project Randstad380kV voor elkaar te krijgen. Daarmee willen we in de Randstad ook op het punt van de hoogspanning een dubbel netwerk creëren. Dat betekent dat, als er een storing is in één van de twee netwerken, Tata Steel gewoon kan worden voorzien vanuit het andere netwerk. Ook Schiphol kan dan gebruikmaken van het andere netwerk. Er is dus al een technische voorziening in aanbouw om ervoor te zorgen dat de zaak minder kwetsbaar wordt. Ik kan de Kamer verzekeren dat ons de ernst hiervan glashelder voor ogen staat; dat vertaalt zich in de onderzoeken die nu gedaan worden en de bereidheid om daaruit lessen te trekken.

De heer Smaling vond het een beetje raar dat je bij 150 kV-netten mensen en bedrijven wel compenseert voor geleden schade en bij 380 kV-netten niet. Dat is de regeling die we getroffen hebben. Het uitgangspunt van de regeling was ook niet om de schade van mensen te vergoeden. Het uitgangspunt was om de beheerders van de netten de juiste prikkel te geven om ervoor te zorgen dat schade niet voorkomt. Wij hebben met elkaar vastgesteld dat die prikkel vooral zinvol zou zijn voor de beheerders van de lagere netwerken, Enexis en Liander. Van het hogere netwerk van TenneT zijn we nog steeds overtuigd dat dat een goed netwerk is. Op dat hogere spanningsniveau wordt er alles aan gedaan om de zaak op orde te hebben en is er geen regeling voor schadecompensatie. Zij is dus niet van

toepassing in dit geval en ik ben ook niet van plan om haar daarop van toepassing te laten zijn. Ik wil het laten bij de bestaande schadecompensatieregeling en er vooral voor zorgen dat we nog meer maatregelen nemen om een volgende 380 kV-storing te voorkomen. Een andere grote investering doen wij op dit moment in Brabant, waar een tweede verbinding tussen Borsele en Tilburg wordt aangelegd; dit betreft een investering in de orde van grootte van 1 miljard, die ook weer tot meer zekerheid zal leiden, niet alleen in dat gebied maar in het gehele land. De heer Bosman vroeg ook aandacht voor voldoende back-upcapaciteit. Die is er absoluut. We hebben dat in het jaar 2013 onderzocht. Stel dat er ergens in Nederland een storing is, is er dan op alle niveaus back-upcapaciteit aanwezig? Geconstateerd is dat het vaak goed zit, maar vastgesteld is ook dat er op onderdelen nog doelmatige en wenselijke investeringen mogelijk zijn. Die gaan wij meenemen in het voorstel voor de Wet STROOM. Op die manier komen we daaraan tegemoet. De heer Bosman heeft verder gesproken over de laadpalen. Is het niet verkeerd dat Allego, een dochter van netwerkbedrijf Alliander, waar ook netbeheerder Liander onderdeel van is, daaraan meedoet? Vindt er daarmee geen concurrentievervalsing plaats? Ik denk dat we dat «aardig goed» geregeld hebben. We maken onderscheid tussen een netbeheerder en een netwerkbedrijf. De netbeheerder beheert een elektriciteitsnet of een gasnet en mag zich alleen daarmee, en verder met niets anders, bezighouden. Het netwerkbedrijf mag wat meer doen, maar de dingen die het doet, mogen niet in strijd zijn met de Wet markt en overheid. Ook mogen de winsten die het bedrijf maakt met netbeheer, niet worden gebruikt voor het netwerkbedrijf. Als het netwerkbedrijf met laadpalen bezig is, mag het deze regels dus niet overtreden. Dat hebben we al aardig geregeld in onze wet, maar die regeling kan nog aangescherpt worden om misstanden te voorkomen. Dat zal gebeuren middels de Wet STROOM. Dat neemt niet weg dat ik het wel heel gewenst vind dat die laadpaalinfrastuur er komt en dat ik waardering heb voor het bedrijf Allego dat daaraan een belangrijke bijdrage levert.

De heer **Bosman** (VVD): Het was geen constatering van mij dat er sprake zou kunnen zijn van concurrentievervalsing. De ACM heeft dat gemeld en er zou een onderzoek komen. Ik heb gevraagd of dat onderzoek al loopt en wanneer wij daarvan de resultaten kunnen verwachten. Het gaat om het grijze gebied. Als blijkt dat er geen sprake is van concurrentievervalsing moeten we ook heel eerlijk zeggen dat daar geen sprake van is.

Minister **Kamp**: Zo is het precies. Dat ben ik met de heer Bosman eens. Het onderzoek is al gestart. Wanneer het klaar is, weet ik niet. De ACM moet eerst bekijken wat eruit komt; het kan zijn dat zij op grond van de bevindingen wat langer de tijd nodig heeft. Dat zal geen kwestie van enkele jaren maar van enkele maanden zijn.

De heer Bosman sprak over het inzetten van mest, in plaats van kunstmest, voor energie. Ik zal even voorbijgaan aan de verleiding om over Zeeland te praten. De heer Bosman woont in Zeeland en weet dat daar een heel grote fabriek voor de productie van kunstmest staat, die voor veel werkgelegenheid zorgt. Dat is trouwens een heel mooi bedrijf. Het inzetten van mest in plaats van kunstmest krijgt in het kader van het energiebeleid volop aandacht. Mestvergisting is een onderdeel van onze strategie voor duurzame energie en van de SDE+-regeling. Er zijn al vele projecten op het gebied van de mestvergisting gerealiseerd en er zijn nog vele op komst. Ook onder de eerste aanvragen voor de SDE+ 2015 bevinden zich zulke projecten. Ik heb zelf weleens de indruk dat er meer aanvragen zijn dan mevrouw Van Tongeren of mevrouw Ouwehand leuk vinden.

Mevrouw Mulder zei dat het wel mooi is dat er nu risicoanalyses worden gemaakt voor Groningen, maar dat er meer is dan Groningen; er zijn ook

kleine velden, waarvoor je dezelfde risicoanalyses zou moeten maken. Tot mijn grote genoegen kan ik zeggen dat ik het helemaal eens ben met mevrouw Mulder. Daarover komt nog aparte besluitvorming, maar we zijn nu in ieder geval al aan het handelen. We gaan ervoor zorgen dat we de kleinere velden in Nederland dezelfde aandacht geven als het grotere Groningenveld.

De **voorzitter**: Ik maak iedereen erop attent dat we nog een dertigleden-debat over de risicoanalyses met betrekking tot de kleine gasvelden hebben. Wellicht dat we het in eerste termijn hierbij kunnen laten en dat de Minister door kan gaan met de vele andere vragen die nog openstaan, zodat we dit overleg nog enigszins binnen de tijd kunnen afronden.

Minister **Kamp**: Oké, mijnheer de voorzitter. Mevrouw Mulder heeft een vraag gesteld over Drenthe. Zij vindt eigenlijk dat je voor dat windpark in Drenthe alternatieven in beeld moet brengen, zoals zonne-energie. Dat ga ik niet doen. Om de doelstelling van 14% te halen, heb ik alles nodig: zonne-energie, mestvergisting, geothermie en wind op zee, wind op land et cetera. Ik ga de voorzieningen voor windenergie in Nederland en Drenthe realiseren. Daarnaast sta ik zeer open voor zonne-energie, maar ik merk op dat de kostprijs voor wind op land € 0,086 per kWh en voor zonnepanelen € 0,141 per kWh is. Zon is dus veel duurder. Daarom ligt het ook niet voor de hand om het goedkope los te laten en op het dure over te stappen. Om op heel grote schaal elektriciteit uit de zon te kunnen halen, heb je heel grote oppervlakten nodig. Die grond kun je dan niet voor andere doeleinden gebruiken. Dat moet ook een overweging zijn in een dichtbevolkt land als Nederland.

Ik ben al ingegaan op de een-op-eenafspraken. Hopelijk is dat ook voldoende voor mevrouw Mulder. Ik zal de Kamer voor de zomer rapporteren over de resultaten van die een-op-eenafspraken over energiebesparing.

Over de uitvoering van het energieakkoord merkt mevrouw Mulder op dat ik zeg dat overall acties lopen. Laten we blij zijn dat die acties lopen. Stel dat wat we allemaal moeten doen met wind op land, wind op zee en alle andere dingen, niet zou lopen. Dat hebben we met elkaar afgesproken en dat loopt ook. Ik denk dat we daarover met elkaar blij kunnen zijn.

Mevrouw Mulder heeft ook gezegd dat zij voortdurend geïnformeerd wil zijn over de voortgang die wij boeken met de uitvoering van het energieakkoord. Ook mevrouw Van Veldhoven heeft daarom gevraagd. De Kamer wordt daarover geïnformeerd. We hebben afgesproken dat we in de Nationale Energieverkenning (NEV) ieder jaar precies laten zien wat de stand van zaken is. Dat zal ik ook dit jaar weer doen. Eind dit jaar verschijnt er weer een NEV, waarin de Kamer precies kan zien hoe de zaak er op dat moment voor staat.

Mevrouw Mulder zei dat we innovatieve projecten voor duurzame energie moeten gaan inrichten. Ik ben het zeer met haar eens dat innovatie belangrijk is. Daarom hebben we het generieke innovatiebeleid, waarmee de overheid op allerlei manieren innovatie ondersteunt. Ook hebben we een aparte stimuleringsregeling voor energie-innovatie gemaakt. Een aparte topsector is ermee bezig. Ook hebben we een deel van de SDE+-gelden voor innovatie geormerkt. Dat zijn de mogelijkheden, en het is aan de initiatiefnemers op het punt van energie om daarvan gebruik te maken. We zullen hen er heel graag bij helpen om te laten zien en te laten vertellen wat er op dat punt allemaal mogelijk is.

Mevrouw Van Tongeren sprak, net als de heer Van Ojik vlak voor de verkiezingen, over het belang van windenergie langs rijkswegen. Dat is meegenomen in de structuurvisie Wind op land. Het gaat erom hoe wij die 6.000 MW willen invullen. De locaties langs de rijkswegen zijn daar door provincie en Rijk bij betrokken. Ik denk dat het heel goed is om dat in beeld te houden en te bekijken wat er in toekomst nog meer mogelijk is;

we zijn nog niet klaar met wind op land. Ik zie ook zeker goede mogelijkheden om voor de volgende periode een extra accent op de rijkswegen te leggen. Het is trouwens niet zo dat je daar heel gemakkelijk een heel groot draagvlak voor hebt. Daar spelen ook allerlei andere belangen mee. Als dat heel gemakkelijk zou zijn, hadden de provincies daar en masse voor gekozen. De provincies hebben er op een verantwoorde manier voor gekozen in een mix van plannen, maar het zou kunnen dat er in de toekomst extra accenten op dit onderdeel worden gelegd.

Mevrouw Van Tongeren vraagt hoeveel geld er naar de kolencentrales gaat voor biomassa. Ik ben zo gelukkig geweest om daarover net vragen van de heer Smaling te hebben kunnen beantwoorden. De antwoorden zijn gisteren naar de Kamer gestuurd; ik hoop dat daarmee ook antwoord is gegeven op de vraag van mevrouw Van Tongeren.

Mevrouw Van Tongeren sprak over gaswinning op Terschelling. Zij en anderen vinden dat we het plan voor gaswinning op de Waddeneilanden uit ons hoofd zouden moeten zetten, en dat die velden toch niet zo belangrijk zijn. Als we stellen dat Groningen heel belangrijk is en dat we daar zo min mogelijk moeten winnen, kunnen we niet zeggen dat die kleine velden niet zo belangrijk zijn en we daar niet hoeven te gaan winnen. Het is verstandig om een afweging te maken. Die afweging hebben we gemaakt met betrekking tot Groningen en die zullen we nog een aantal keren moeten maken. Van die kleine velden hebben we inmiddels al heel veel capaciteit gebruikt. Ten aanzien van die resterende capaciteit zullen we per veld een verstandig besluit moeten nemen. Dat geldt ook voor de Waddenzee, waar op dit moment al gas wordt gewonnen op een manier waarover we destijds afspraken hebben gemaakt. In de praktijk blijkt dat we heel goed binnen die afspraken kunnen blijven. Nieuwe initiatieven kunnen niet aan de orde zijn voor gebieden die behoren bij het werelderfgoed, maar wel voor gebieden daarbuiten. Vervolgens zal daar een individueel besluit over moeten worden genomen. Dat geldt ook voor de aanvraag met betrekking tot Terschelling die op dit moment voorligt. Ik zal alle regels en randvoorwaarden toepassen die gelden voor mens, natuur en milieu. Op grond daarvan zullen we tot een besluit komen over dat veld en andere velden. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor het veld in Woerden, waar mevrouw Dik-Faber even over sprak. Dat veld is al sinds 1986 bekend. Het is een heel klein veld dat enkele honderden kubieke meters per dag levert. De hoeveelheid gas die daaruit komt is vergelijkbaar met de energie van één kleine windmolen van 2 MW. Dat is dus een relatief klein veld, maar ook daarvoor geldt dat het individueel beoordeeld moet worden.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik had in mijn inbreng ook de studie van de NSOB genoemd, omdat daarin expliciet staat dat we niet moeten proberen te stoppen met de gaswinning en over moeten op schoen, maar dat we nog veel langer door kunnen gaan; dat noemen ze een «verlengde lading». De Minister heeft recentelijk toestemming gegeven voor 15 miljard kuub meer gaswinning onder de Waddenzee. We zijn daar al sinds 2007 bezig. Uit de monitorrapportages maak ik op dat we nog steeds geen zekerheid hebben dat de natuur daar niet aangetast wordt. De gaskraan gaat dus misschien een heel klein beetje dicht in Groningen; wordt er nu dus versneld gekeken naar andere gasgebieden in Nederland?

Minister **Kamp**: Ik kan alleen maar herhalen dat we ons heel goed realiseren welke belangen daar allemaal spelen. De belangen van de mensen op Terschelling, de belangen van de natuur en de belangen van het milieu, voor zover dat niet als natuur kan worden aangemerkt. Wij zijn ons daar heel goed bewust van. Ik vind het prima als mensen een bijdrage leveren om dat goed in beeld te brengen. Uiteindelijk zal ik volgens de wettelijke procedures, die daarvoor gelden en waaraan ik mij te houden

heb, tot een besluit komen. Daarbij zal ik heel goed rekening houden met al die verschillende belangen. Ik kan het niet mooier vertellen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Misschien kunnen we dan op een ander moment een appreciatie krijgen van dat NSOB-rapport. Ik vond het echt alarmerend. Daarin wordt voorgesteld om de gaswinning niet langzaam af te bouwen maar om verder te gaan. Ook staat er dat de bevolking er maar aan moet wennen dat dit ook in kwetsbare gebieden gaat gebeuren. Daarom vroeg ik ook naar de gaswinning onder de Waddenzee. Daar is sinds 2007 10 miljard kuub uitgehaald. De Minister heeft net toestemming verleend om daar nog eens 15 miljard kuub uit te halen. Ondertussen toont geen enkel rapport aan dat de natuur in de Waddenzee zelf niet aangetast wordt. Er wordt gezegd dat de rapporten het niet laten zien; wij weten het niet en er moet meer onderzoek komen. Ondertussen wordt de gaswinning wel verhoogd. Voor het Nesveld bijvoorbeeld wordt de winning verdrievoudigd. Is er dus een beleid om kwetsbare gebieden meer aan te spreken en is er een beleid om de gaswinning die in Groningen een heel klein beetje minder is, te verplaatsen naar kwetsbare natuur, bijvoorbeeld onder de Waddenzee en op de Waddeneilanden?

De **voorzitter**: Ik wijs de collega's en de Minister erop dat wij nog een dertigledendebat hebben over eventuele gasboringen op en rondom Terschelling, dat is aangevraagd door mevrouw Van Tongeren. Ik zeg dit met het oog op de klok.

Minister **Kamp**: De besluitvorming over de Waddenzee heeft plaatsgevonden toen mevrouw Van Tongeren nog geen Kamerlid was. Ik kan haar verzekeren dat er zeer, zeer uitgebreid is gesproken over de voorwaarden om onder de Waddenzee te kunnen boren: vanaf het land, schuin eronder, waarbij het inzakkingsgevaar is gemeten en is gekeken naar het zand dat tussen de eilanden door instroomt en naar wat de uiteindelijke effecten zijn. We hebben daar heel harde voorwaarden aan gesteld. We hebben het hand-aan-de-kraanprincipe gehanteerd. Tot dusverre is gebleken dat wij steeds binnen die harde voorwaarden zijn gebleven. Wat dat betreft is er geen probleem ontstaan waaruit we de conclusie zouden moeten trekken dat er minder gas gewonnen zou moeten worden. Mevrouw Van Tongeren spreekt over het rapport van de NSOB – ik spreek liever van een essay – waarin de vraag wordt gesteld of de productie van gas uit velden in kwetsbare gebieden onder maatschappelijk gedragen condities kan plaatsvinden. Ja, dat is het geval. Ook is het waar dat er een nieuw evenwicht moet komen tussen betrokken partijen ten aanzien van tegenstrijdige publieke waarden. We hebben regels vastgesteld om daarin goede afwegingen te kunnen maken. Die regels zijn heel goed en verantwoord en die volg ik ook op. Iedereen die informatie aandraagt die bijdraagt aan het goed toepassen van de regels en aan goed inzicht, ben ik dankbaar. Die informatie zal ik gebruiken.

De **voorzitter**: Ik wil de collega's een voorstel doen. Gezien de tijd komen we niet toe aan twee volle termijnen. Ik weet dat een aantal collega's deze middag nog andere afspraken en vergaderingen heeft staan. Ik stel daarom voor om dit debat tot één termijn te beperken. Na de beantwoording van de Minister zullen we bekijken of er nog vragen zijn blijven liggen waarop de leden per se op dit moment een antwoord willen krijgen. Houd daarbij in het achterhoofd dat er nog een drietal dertigledendebatten gepland staat over onder andere gasboringen op Terschelling, een woonwijk in Woerden, de bouw van windmolens, het windmolenbesluit Veenkoloniën en de risicoanalyses van kleine gasvelden. Er komen dus nog heel veel momenten voor een aantal van die onderwerpen.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Dat begrijp ik. Dit is een gevolg van nogal wat gesteggel op de procedurevergadering. Die dertigledende-batten komen mogelijk pas over een jaar aan de orde. Er was een verschil van inzicht in de commissie over de vraag of er een apart AO over mijnbouw zou moeten worden gehouden waar deze zaken in konden worden behandeld.

De **voorzitter**: Ik leg nu een voorstel voor en ...

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Mijn respons zou zijn om op een ander moment een tweede termijn te houden. Er wordt een enorme agenda opgetuigd ...

De **voorzitter**: Er wordt een nieuw voorstel gedaan door mevrouw Van Tongeren. Laten we de twee voorstellen naast elkaar leggen.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Uitstekend voorstel. Ik zou de leden daar ook ...

De **voorzitter**: Laten we proberen geen reacties op elkaar te geven. We zitten nu niet in een procedurevergadering en de klok tikt verder. Bent u het ermee eens of niet?

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik denk dat het goed is als men zich realiseert dat ...

De **voorzitter**: Mijnheer Vos, alstublieft. U hebt uw steun uitgesproken. Ik dank u daarvoor.

Mevrouw **Van Veldhoven** (D66): Ik denk dat we praktisch gezien niet verder komen dan de afronding van de eerste termijn. Laten we met elkaar in de procedurevergadering bespreken hoe we daarmee verdergaan.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Eens met het voorstel van D66.

De heer **Bosman** (VVD): Ik denk dat we dit vandaag gewoon moeten afronden. Er volgen in de toekomst nog genoeg debatten.

De heer **Smaling** (SP): Ja, dat is een praktische oplossing.

Mevrouw **Klever** (PVV): Dat lijkt mij ook prima.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Ik ben het eens met het voorstel van mevrouw Van Tongeren.

De heer **Houwers** (Houwers): Ik ben het er ook mee eens.

De **voorzitter**: Ik concludeer dat er een gemengd beeld is. Ik stel vast dat wij ons vandaag beperken tot de eerste termijn en dat we volgende week in de procedurevergadering bepalen of dat de enige is geweest en we eventueel openstaande zaken op een andere manier oplossen.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Wetend dat er inderdaad nog dertigledende-batten op de agenda staan, heeft mijn fractie wel behoefte aan een nadere onderbouwing van de stelling van de Minister dat de verminderde productie in Groningen niet leidt tot hogere productie elders. Op mijn Kamervragen heeft de Minister letterlijk geantwoord dat dit niet aan de orde is. Het blijft echter bij die vaststelling. Ik zou heel graag productiecijfers zien en een overzicht van nieuwe vergunningaanvragen, zodat ik dit beter kan uitleggen aan de mensen in het gebied. Ik heb

namelijk wel de indruk dat er veel kleine velden worden aangesproken, omdat de productie in Groningen omlaaggaat.

Minister **Kamp**: Ik zal ervoor zorgen dat mevrouw Dik-Faber, en met haar de Kamer, de informatie krijgt die zij wil hebben. Dat kan worden meegenomen in de brief die ik volgende week aan de Kamer stuur. Ons beleid was erop gericht om maximaal gebruik te maken van de kleine velden en minder van Groningen. De kleine velden zijn voor een groot deel uitgeput en daarom groeide de winning in Groningen, totdat wij besloten hebben om in Groningen minder te gaan winnen. Dat heeft allerlei consequenties waarover wij een aantal debatten hebben gevoerd, maar ik ben natuurlijk bereid om de meer specifieke cijfers beschikbaar te stellen aan de Kamer.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Ik ben blij met de toezegging van de Minister dat de Kamer die informatie op termijn kan ontvangen. De Minister gaf net aan dat hij zich ten aanzien van de gaswinning bij Terschelling houdt aan bestaande wet- en regelgeving. Zo ken ik de Minister ook en daar vertrouw ik ook op. In antwoord op mijn Kamer-vragen heeft de Minister aangegeven dat hij de betrokkenheid van gemeente en provincie vormgeeft binnen de bestaande wet- en regelgeving. Ziet hij in het rapport van de Onderzoeksraad Voor Veiligheid echter geen aanleiding om te kijken of er niet ergens een schep bovenop moet? Het is namelijk expliciet een voorstel van de OVV geweest om gemeenten en provincies er nog meer bij te betrekken dan nu met elkaar is afgesproken.

Minister **Kamp**: Het antwoord daarop is ja. De Onderzoeksraad Voor Veiligheid heeft gezegd dat de betrokken provincie en de betrokken gemeenten met name een rol kunnen spelen in een aantal planologische procedures. Op advies van de OVV ga ik een stap verder en dus zal ik ze ook gaan betrekken bij het winningsplan. Ik zal ze dus niet alleen betrekken bij de planologische procedures, maar ook bij het echte besluit met betrekking tot in dit geval de gaswinning. Ik zal de wetgeving ook veranderen om een adviesrecht voor provincies en gemeenten inzake het winningsplan vast te leggen. Ook ben ik van plan om daar, nog voordat die wet veranderd wordt, in de praktijk naar te handelen. Dit als toelichting op het «ja» in de richting van mevrouw Dik-Faber. Ik vervolg mijn betoog met het thema lokale energie. Mevrouw Van Tongeren en andere woordvoerders hebben daar iets over gezegd. In overeenstemming met de toon van dit debat is op een vrij kritische manier gezegd dat het daarmee «eigenlijk ook niet goed gaat». Daarbij kijk ik overigens niet naar de heer Bosman en de heer Vos. Ik denk dat het juist heel goed gaat met de lokale energieopwekking. Ik ben heel erg gemotiveerd om lokale energie op te wekken. Ik vind dat dat heel goed past in de tijdsgeest. Het past in de transitie naar duurzame energie en in het streven om burgers bij energie te betrekken en ze te laten meedenken over alle bijbehorende dilemma's.

We stimuleren dat dus op drie manieren. De eerste is de saldering achter de meter. Dat is een zeer genereuze en succesvolle regeling. De tweede is subsidiëring van lokale energie via de SDE+-regeling. Ook dat is een groot succes. De derde is een regeling die ik altijd aanmerk als de Regeling verlaagd tarief energiebelasting en die door de Kamer hardnekkig de postcoderoosregeling wordt genoemd. Wij steken er veel energie in om die regeling tot een succes te maken. Er waren een aantal problemen met die regeling. Je had meerdere aansluitingen nodig; dat heb ik veranderd. Ondernemers mochten niet meedoen; dat heb ik ook veranderd. Er moest dubbele btw worden betaald; ook dat heb ik veranderd. De afschrijvingsperiode was tien jaar en moest op initiatief van de Kamer naar vijftien jaar worden gebracht. De regeling die al behoorlijk was, hebben we nog

verder verbeterd. Op dit moment maken vijf goedgekeurde projecten gebruik van die regeling. Vier aanvragen zijn nog in behandeling en de Belastingdienst merkt dat er veel belangstelling is bij de initiatiefnemers om van die regeling gebruik te maken. Daarmee ben ik er nog niet, want ik zal binnen een jaar bekijken of het verloop van die regeling bevredigend is. Als dat niet zo is, zal ik kijken wat er nog meer gedaan kan worden om de Regeling verlaagd tarief energiebelasting tot een even groot succes te maken als de SDE+-stimulering van lokale energie en de saldering achter de meter.

Daarmee meen ik de vragen van mevrouw Van Tongeren te hebben beantwoord.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): U bent mijn vraag over de laadstations vergeten.

Minister **Kamp**: Daar ben ik op ingegaan toen ik de vraag van de heer Bosman over Allego beantwoordde. Ik zou er nog een kwartier over kunnen praten, maar als dat niet hoeft ...

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): De Minister heeft inderdaad wat gezegd over de netbeheerders, maar mijn vraag ging specifiek over het gunnen van de stations langs de rijkswegen. Ik heb daarover informatie gekregen van Fastned; ik weet niet of andere ondernemers daar ook mee te maken hebben. Toen Fastned de vergunningen bemachtigd had, schijnt het niet geweten te hebben dat het geen toiletfaciliteiten mocht aanbieden en geen koffie en thee mocht serveren. Fastned zegt dat pas gehoord te hebben nadat het die vergunningen had verworven. Ook heeft Fastned mij verteld dat er ondertussen via een vertrouwelijke procedure aan benzinstations vergunningen voor laden worden gegund, en dat het er dus geen protest tegen kan aantekenen dat benzinstation heel dicht bij Fastned ook een laadpunt hebben. Zij zeggen dus dat er geen gelijk speelveld is. Ik weet niet of het klopt, maar dat zou ik van de Minister willen weten.

Minister **Kamp**: Ik denk niet dat het zo verstandig is om overall koffieautomaten en toiletten te bouwen. Als je het verkeer wilt bedienen, lijkt het mij verstandig om dat zo veel mogelijk te concentreren. Ik kan mij dus heel goed voorstellen dat je daar waar nu diesel, lpg en benzine in de verschillende varianten getankt kunnen worden, straks ook waterstof en elektriciteit kunt tanken. Dat lijkt me heel logisch. Dan kun je meteen gebruikmaken van de aanwezige faciliteiten. Ik ben blij en vind het ook gewenst dat de exploitanten van de benzinstations overwegen om dit te gaan doen. Ze hebben gewoon het recht om dat te gaan doen. Anderen willen iets realiseren buiten de bestaande faciliteiten om. Ik heb me te houden aan de regels die daarvoor gelden. Ik kan niet zomaar toestemming geven voor dingen waarvoor ik geen toestemming mag geven. Ik vind de totstandkoming van een laadpalennetwerk zeer gewenst en ben bereid om te spreken met degenen die daarbij problemen ondervinden, en om met hen naar oplossingen te zoeken.

Mevrouw **Van Tongeren** (GroenLinks): Ik vind het een goede toezegging dat de Minister bereid is om in gesprek te treden met Fastned. De Minister zegt dat benzinstations dit ook kunnen doen. Dat klopt niet. Er zijn zelfs rechtszaken over gevoerd dat elektriciteit geen brandstof is, dus dat benzinstations niet automatisch een concessie hebben om elektrische voorzieningen te leveren. Het probleem begon ermee dat benzinstations het gewoon niet wilden. Daarom moest er een andere faciliteit komen. Meerdere ondernemers zijn daarvoor in de markt gestapt. Die hebben vervolgens geld neergelegd om die vergunningen te krijgen. Pas daarna is door het ministerie besloten dat zij geen koffie, thee en toiletten mogen faciliteren. Ook mensen in een Tesla met 700 pk moeten op een gegeven

moment naar de wc en willen weleens een beetje drinken. Die gaan niet eerst naar de wc bij een benzinstation om vervolgens door te rijden om ergens anders te laden.

Minister **Kamp**: Ik zal niet ingaan op de relatie tussen dat blikje drinken en de wc. Als het wegverkeer gebruikmaakt van auto's die op verschillende manieren geladen moeten worden, dan lijkt het mij heel logisch dat je stations hebt waar je op alle mogelijke manieren kunt laden. Ik zou absoluut niet weten wat daartegen is. Ik ben dus van plan om door te gaan op de door mij ingezette koers en dat gewoon mogelijk te maken. Ik vind het ook heel goed dat er buiten die bestaande stations extra laadpalen beschikbaar zijn. Ik wil best praten met degenen die daarvan problemen ondervinden. Laten we het zo doen. Ik denk dat we inhoudelijk op dit punt niet ver van elkaar af staan.

Hopelijk is mevrouw Van Veldhoven het inmiddels met mij eens dat haar constatering dat het energieakkoord in bijna niets concreet is geworden, niet juist is. Integendeel. Haar overige punten heb ik al beantwoord. Dan kom ik bij de heer Smaling. Ik ben uitgebreid ingegaan op de storingen en op de warmtevisie. Hij sprak ook over de wkk; dat vind ik een erg interessant onderwerp. Net als de heer Smaling zie ik de voordelen daarvan. In de praktijk heb je twee soorten wkk's. Een «must run»-wkk, die altijd moet draaien, en een flexibele wkk, die ingeschakeld kan worden. Ondanks dat wij bij wkk's geen energiebelasting hebben, zijn de «must run»-wkk's bij de huidige elektriciteits- en gasprijzen niet rendabel. Dat is een gegeven. Jarenlang was dat wel zo, maar de omstandigheden zijn veranderd. De prijzen zijn veranderd. Ik kan het ook niet veranderen dat dat niet rendabel is. Voor de flexibele wkk's zijn er echter wel degelijk mogelijkheden. Je merkt ook dat er nieuwe bij komen. Dat onderscheid moet wel worden gemaakt. Ik vind het ook gewenst dat er in de toekomst gebruikgemaakt blijft worden van die flexibele wkk's.

Mevrouw Klever wenst dat de gegevens in de Nationale Energieverkenning 2015 met betrekking tot de lasten voor een gemiddeld huishouden nader worden uitgesplitst. Dat heeft ze al eerder gezegd. Toen heb ik al gezegd dat ik bereid ben om de mutaties die er zijn, inclusief de energiebelasting en de opslag op duurzame energie in de periode 2015–2020, opgesplitst inzichtelijk te maken voor de Kamer.

Mevrouw Klever heeft mij ook gevraagd te voorkomen dat er weer fouten worden gemaakt in de Nationale Energieverkenning. We zijn allemaal maar mensen. Ook de mensen die de Nationale Energieverkenning maken, kunnen fouten maken. Van de talloze berekeningen die ze hebben gemaakt, zijn er enkele niet goed gegaan. Dat vinden ze zelf heel vervelend; wij ook. Daar hebben we met hen over gesproken. Wij zullen extra ons best doen om ervoor te zorgen dat de informatie die de Kamer de volgende keer krijgt, honderd procent correct is. In ieder geval zullen we daarnaar streven.

Ik ben ingegaan op de warmtenetten en de belastingaspecten die daarmee verbonden zijn.

Mevrouw Klever heeft ook gevraagd of ik bereid ben om de AMvB, die bij het voorstel Wet STROOM hoort en waarin regels worden opgenomen voor de afweging tussen de aanleg van een gasnet en een warmtenet, naar de Kamer te sturen, zodat die apart van het wetsvoorstel behandeld kan worden. Dat zal ik doen. Ik had ook al eerder tegen de Kamer gezegd dat die AMvB zal worden voorgehangen. Op dit moment staat er trouwens geen bepaling in over de afweging tussen de aanleg van warmte- en gasnetten, omdat we dit onderdeel laten zijn van het energierapport dat ik eind van dit jaar afrond. Ik heb daar net ook over gesproken met betrekking tot warmte. Nu ligt er een warmtevisie, eind van dit jaar komt het energierapport en eind volgend jaar komt de nieuwe Warmtewet.

Mevrouw Klever zei ook dat de tarieven van de netbeheerders sinds 2000 met 400% waren gestegen. Ik kan die cijfers zo niet bevestigen. Ik kan alleen zeggen dat de tarieven in de periode waarop ik kan terugkijken, namelijk vanaf 2006, zijn gedaald in vergelijking met de inflatie. Er was dus geen stijging maar een daling. In de periode van 2009 tot 2012 zijn de tarieven voor gas gestegen met 1,66% en voor elektriciteit met 4,13%. Voor de iets langere periode 2006–2012 was de stijging van de tarieven van de netbeheerders dus lager dan de inflatie. Voor de periode 2014–2016 heeft het ACM besluiten genomen waardoor die tarieven nog verder moeten dalen.

Mevrouw Klever heeft gezegd dat ik lng heb afgeschoten. Ik heb lng helemaal niet afgeschoten; hoe komt ze erbij? Ik heb gezegd dat lng ook een reële mogelijkheid is en dat wij in dit land, als wij minder gas uit Groningen willen halen, over alternatieven moeten beschikken. We hebben gesproken over warmte, we hebben erover gesproken of wij het wenselijk vinden om gas uit landen in het oosten van Europa te importeren, en wij hebben over lng gesproken. Daarvoor hebben we een grote terminal in Rotterdam. De situatie op de wereldmarkt is op dit moment echter dusdanig dat er heel veel vraag is en nog te weinig aanbod van lng in het Verre Oosten. Als die situatie verandert, zal de prijs mogelijk dalen. In het Verre Oosten, in Australië en andere landen, komt steeds meer productie; die gaat naar Japan en naar Korea toe. In de energiemix waaraan ons land behoefte heeft en waarin voorzien moet worden, zal lng zeker ook een rol gaan spelen. lng is op dit moment nog relatief duur. De prijs ligt nog aanmerkelijk boven de Europese gasprijs. Daarom is er op dit moment weinig import van lng. De verwachting is dus dat dat in de toekomst zal veranderen.

Mevrouw **Klever** (PVV): Even een paar verduidelijkingen. Dat de netwerkkosten sinds 2000 zijn gestegen met 400%, staat in de Nationale Energieverkenning. Die cijfers heeft de Minister dus zelf verstrekt. Ik ben blij om te horen dat de Minister lng nu wel serieus neemt, want in het begrotingsoverleg over energie zei hij nog dat hij mijn voorstel met betrekking tot lng niet serieus nam. Ik ben blij dat hij dat wel doet, want lng is in ieder geval een stuk goedkoper dan warmte. Ik dank de Minister voor de toezegging dat er in de volgende Nationale Energieverkenning koopkrachtplaatjes komen voor verschillende types huishoudens, uitgesplitst naar de verschillende onderdelen.

Minister **Kamp**: Wat lng betreft heb ik nu niets anders gezegd dan de vorige keer. We hebben een grote terminal. De prijs op de wereldmarkt is erg hoog. Op dit moment is het geen belangrijke factor in Nederland, maar ik denk dat het in de toekomst wel een belangrijke factor zal gaan worden, als er minder gas uit Groningen komt en er misschien minder bereidheid is om het gas uit Rusland te halen. Het kost nog enige tijd om het warmtenet verder uit te rollen. Dat betekent dat als de prijs van lng daalt, het dan inderdaad in beeld kan komen. Wij moeten ons goed realiseren wat lng is. Dat is gewoon aardgas dat ergens heel ver weg wordt gewonnen. Vervolgens wordt het vloeibaar gemaakt en naar Nederland gebracht. Hier wordt het weer gasvormig gemaakt en gaat het het Nederlandse netwerk in. Kun je nagaan wat er allemaal met gebeuren voordat het uiteindelijk als gas voor de huishoudens en de bedrijven beschikbaar is. Daarvoor moeten heel veel kosten worden gemaakt en dat heeft natuurlijk een effect op de vraag naar dat product. Wat de 400% betreft: over de tarieven van de netbeheerders heb ik gezegd wat ik ervan kon zeggen. De woordvoerder van de Partij van de Arbeid heeft steun gegeven aan de warmtevisie. Hij heeft aangedrongen op uitstel in Friesland. Ik ben daar uitgebreid op ingegaan.

Over de duurzaamheidscriteria heeft de heer Vos gezegd dat het goed is dat die voor de bij- en meestook voor elkaar zijn, maar dat je ze eigenlijk ook moet gaan gebruiken voor de chemie. Als er in de chemie op dezelfde manier als in de elektriciteitscentrales gebruik gemaakt gaat worden van biomassa die afkomstig is van afvalproducten uit de bosbouw, dan moeten daarvoor inderdaad dezelfde regels gaan gelden als voor de elektriciteitscentrales. De heer Vos gaat nog een stap verder. Als je die biomassa in de chemische industrie gebruikt voor de chemisch-industriële processen, dan zou je ook die criteria moeten hanteren. Ik denk dat dat een logische en ook waardevolle opmerking van de heer Vos is waarover de komende tijd nog het nodige vervolgoverleg zal moeten plaatsvinden. De heer Vos sprak ook over de wenselijkheid om het SodM op afstand van het Ministerie van Economische Zaken te zetten. In een apart debat over het rapport van de OVV zal ik daar nog nader op kunnen ingaan. Die aanbeveling van de OVV over het SodM wil ik opvolgen. Ik heb me nooit gedragen op een manier die strijdig is met wat de OVV wil. Ik heb er nooit druk op gezet, ook niet ambtelijk. Dat ga ik ook nooit doen. Wettelijk is vastgelegd dat het SodM er moet zijn, en ik ga zijn positie ook aanvullend wettelijk verankeren. Als de heer Vos het nog verder op afstand wil zetten, kan ik mij voorstellen dat hij doelt op een agentschap of een zbo. Bij de behandeling van het OVV-rapport in de Kamer zullen wij verder kunnen ingaan op wat wenselijk is.

De heer Vos ventileerde zijn opvatting over wat er moet gebeuren bij de aanleg en de vervanging van gasnetten. Ik ben daar uitgebreid op ingegaan. Ik heb gezegd dat we dat allemaal in een drietal stappen moeten gaan opzetten. Ik hoop dat hij dat op dit moment voldoende vindt. De heer Houwers heeft mij ook aangesproken op de elektrische auto's. Daarop ben ik ingegaan.

De voorzitter: De heer Vos heeft nog een vraag.

De heer **Jan Vos** (PvdA): Ik wil de Minister graag bedanken voor de beantwoording van de vragen. Ik heb nog een vraag over de reststromen. De Minister zei dat het gaat tot 3,8%. Over een totale periode van acht jaar gaat het om zo'n 4 miljard. Voor de vuist weg gerekend kom je dan toch uit op zo'n 152 miljoen. Is dat correct?

Minister **Kamp**: Dat is niet correct. Die rekensom zal alleen opgaan als die hele 25 petajoule dit jaar met biomassa zou worden ingevuld. Maar dat is niet het geval. Dat moet allemaal geleidelijk, in de komende jaren, worden opgebouwd. Voor wat er nodig is voor het bij- en meestoken van biomassa, zit je in een van de hogere SDE+-categorieën. In de laagste categorie wordt er nu al flink ingeschreven, dus de verwachting is absoluut niet dat wij heel snel die volledige 25 petajoule kunnen invullen. Ik heb dat meer gedetailleerd beschreven in antwoord op de vragen van de heer Smaling. Mochten die antwoorden nog niet gedetailleerd genoeg zijn of mochten er nog aanvullende vragen zijn, dan kan de heer Vos mij dat formeel of informeel laten weten. Vervolgens zal ik met aanvullende informatie naar de Kamer komen.

De heer Houwers zei dat het mooi is dat een gedeelte van die hoogspanningsnetten misschien toch onder de grond kan. Als dat voor de nieuwe interconnectie Doetinchem-Wesel niet kan, dan moet je dat in het gebied communiceren. Daarin heeft de heer Houwers gelijk. Er is nu sprake van dat de 380 kV-verbindingen in Nederland op bepaalde stukken onder bepaalde voorwaarden bij knelpunten ondergronds kunnen gaan. Dat kost wel vijf keer zo veel. Bovendien moet je dan een strook van 40 meter hebben die volstrekt kaal is. Daar mogen geen bomen en struiken op groeien, omdat je er altijd bij moeten kunnen. Er zitten dus haken en ogen aan. Toch is het een reële mogelijkheid voor knelpunten bij de 380 kV-verbindingen. Door TenneT is wel aangegeven dat die mogelijkheid

zich niet voordoet bij de kernring van het 380 kV-net. Die moet vanwege leveringszekerheid helemaal bovengronds lopen. Ook kan het niet voor de interconnectieverbindingen, dus ook niet voor Doetinchem-Wesel. De heer Houwers zegt dat je dat dan ook duidelijk moet maken in dat gebied. Die opmerking neem ik graag mee. Ik zal kijken hoe ik daaraan tegemoet kan komen.

De heer Houwers wil graag spoedig duidelijkheid hebben over warmtewetten. Op dat punt en andere punten van de heer Houwers ben ik in mijn eerdere inbreng ingegaan.

Van mevrouw Dik-Faber heb ik een aantal vragen gekregen die ik voor een deel al beantwoord heb. Ik ben ingegaan op Terschelling en Woerden en op de positie van de gemeenten en de provincies. Ook heb ik geantwoord op haar vraag over de prijs van Zon-PV.

Ik vlei mij met de gedachte dat ik op de meeste vragen van de Kamerleden ben ingegaan.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Ook ik zal met belangstelling de antwoorden op de Kamervragen van de heer Smaling over de cijfers bekijken. Daar komen nog wat vragen bij, maar dat komt dan later wel. Ik hoop dat ook voor mijn fractie geldt dat we de formele of de informele route voor eventuele nadere vragen kunnen bewandelen. Waar ik tegen aanloop, is dat de biomassaabijstook – onze fractie wil die liever niet – vanwege de systematiek op dit moment eerder dan Zon-PV in de SDE+ zit, terwijl in de komende jaren biomassa waarschijnlijk duurder en Zon-PV goedkoper wordt. Dan zitten we toch met bestaande bedragen omdat er nu wordt ingetekend. Is het niet mogelijk om ondernemers een businessmodel te laten ontwikkelen waarin ze ook rekening houden met toekomstige ontwikkelingen? Over enige tijd zal biomassa immers duurder zijn en Zon-PV goedkoper, terwijl we nu al de afspraken daarover maken.

Minister **Kamp**: Mevrouw Dik-Faber moet zich realiseren dat het uitgangspunt van de SDE+-regeling is dat zij technologieneutraal is. Eerder is ook door de heer Vos benadrukt dat dat van belang is. In die SDE+-regeling hebben we een zogenaamde vrije categorie opgenomen, waarvan je ook voor zonne-initiatieven gebruik kunt maken. Verder denk ik dat we de systematiek van de SDE+ moeten aanhouden.

Mevrouw **Dik-Faber** (ChristenUnie): Ik wil op een later moment hierop terugkomen, omdat ik op zoek ben naar mogelijkheden om binnen de afgesproken systematiek van de SDE+ toch rekening te houden met technologische ontwikkelingen. De prijzen die nu gehanteerd worden, zullen de komende jaren namelijk veranderen. Dat betekent dat wij over een paar jaar andere keuzes dan nu zouden maken. Dat zou jammer zijn.

Minister **Kamp**: Het zou niet slim zijn om geen rekening te houden met technologische ontwikkelingen. Daar houden we ook rekening mee. We zeggen niet dat je zoveel dit of zoveel dat moet doen, dat dit pas hier mag en dat pas daar. Nee, je mag zelf met voorstellen komen. Als je dat voor de laagste prijs kunt doen, dan maakt het ons niet uit of het nou wind op zee of wind op land of zonne-energie is. Als je dat voor een goede prijs kunt doen, dan kun je daar subsidie voor krijgen. Ik denk dat dat de goede benadering is die we moeten vasthouden. Bij zonne-energie moeten wij ons realiseren dat Nederland geen Spanje is. Wij hebben heel veel minder zonne-uren. Nederland is ook Polen niet. Ons land is heel dicht bevolkt waardoor wij heel zuinig moeten omgaan met de schaarse grond die wij hebben. Dat grote hoeveelheden duurzame energie uit zonnepanelen tot een heel groot ruimtebeslag zouden leiden, heeft ook weer nadelige effecten voor onder andere de agrarische sector. Met die kanttekeningen ben ik positief over zonne-energie en vind ik ook dat daarvoor goed gebruik moet kunnen worden gemaakt van de SDE+-systematiek.

De **voorzitter**: Ik dank de Minister. Daarmee zijn we aan het einde gekomen van de eerste termijn van dit overleg. Ik spreek het volgende af met de collega's. De agenda van de procedurevergadering zal een voorstel bevatten over de voortgang. Ik heb een aantal toezeggingen genoteerd.

- Na de zomer ontvangt de Kamer de resultaten van de pilot Kennisplatform Windenergie in een kennisbericht voor betrokkenen.
- Voor de zomer van 2015 wordt de Kamer geïnformeerd over de voortgang ten aanzien van activiteiten op het gebied van energiebesparing. Dit naar aanleiding van de energiebesparingsverplichting voor de industrie.

Minister **Kamp**: Dat gaat om de een-op-eengesprekken die ik op dit moment voer.

De **voorzitter**: Correct.

- In de brief over de proefboring in Woerden wordt ook meer concrete informatie over cijfers gegeven. Deze brief ontvangt de Kamer volgende week.

Minister **Kamp**: Dat gaat over de cijfers van de gaswinning uit kleine velden.

De **voorzitter**: – De ontwikkelingen ten aanzien van de energierekening worden inzichtelijk gemaakt en naar de Kamer gestuurd en marge van de Nationale Energieverkenning.

Minister **Kamp**: Dat gaat om de specificatie waar mevrouw Klever eerder om gevraagd heeft. Die heb ik toen ook al toegezegd. Die zal ik de Kamer geven.

De **voorzitter**: Dat zijn de toezeggingen die wij hebben genoteerd.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Volgens mij heeft de Minister ook toegezegd dat hij voor de kleine velden risicoanalyses gaat maken.

Minister **Kamp**: Ja, maar dat is geen toezegging die ik nog moet nakomen aan de Kamer. Dat is een mededeling van mij aan de Kamer dat ik dat nu al ga doen.

Mevrouw **Klever** (PVV): De Minister heeft ook toegezegd dat de AMvB om warmtenetten aan te wijzen, via de Kamer komt.

Minister **Kamp**: Dat bevestig ik.

De **voorzitter**: Dat is mooi. Aan mevrouw Mulder meld ik dat het VAO niet wordt doorgegeven, want we moeten volgende week in de procedurevergadering besluiten wat het eventuele vervolg op dit AO is. Ik dank eenieder voor zijn bijdrage aan dit overleg.

Sluiting 14.02 uur.

Volledige agenda

1. Antwoord op vragen van de leden Leegte, De Liefde en Ziengs over activiteiten van netbeheerbedrijven op de markt voor laadpalen voor elektrische auto's
Aanhangsel Handelingen II 2014/15, nr. 820 – Schriftelijke vragen d.d. 27-10-2014
Tweede Kamerlid, R.W. Leegte (VVD)
2. Goedkeuringsbesluit Monitoringsprogramma 2014–2019 Gaswinning Moddergat, Lauwersoog, Vierhuizen
Kamerstuk 29 684, nr. 119 – Brief regering d.d. 19-12-2014
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp
3. Toezending brief aan gemeente Borger-Odoorn over windmolenpark Drentse Veenkoloniën
Brief regering d.d. 23-12-2014
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp
4. Aanbieding van het Jaarverslag 2013, Delfstoffen en aardwarmte in Nederland en het Jaarverslag 2013 van EBN B.V.
Kamerstuk 34 000-XIII, nr. 145 – Brief regering d.d. 21-01-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp
5. Ministerial Conference on the International Energy Charter in Den Haag d.d. 20 en 21 mei 2015
Kamerstuk 21501–33, nr. 521 – Brief regering d.d. 30-01-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp
6. Reactie op de brief van het Regiecollege Wadden (RCW) over windenergie in het Waddengebied
Brief regering d.d. 02-02-2015
Minister van Infrastructuur en Milieu, M.H. Schultz van Haegen-Maas Geesteranus
7. Uitvoeringsagenda Energieakkoord 2015
Kamerstuk 30 196, nr. 296 – Brief regering d.d. 19-02-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp
8. Reactie op de moties van de leden Jacobi en Aukje de Vries over gaswinning bij Terschelling (Kamerstuk 33 450, nr. 31) en van het lid Ouwehand c.s. over de opschorting van vergunningaanvragen in het Waddengebied (Kamerstuk 33 450, nr. 32)
Kamerstuk 33 450, nr. 43 – Brief regering d.d. 17-03-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp
9. Informatie over grootschalige stroomuitval in de regio Noord-Holland en Flevoland
Kamerstuk 29 023, nr. 183 – Brief regering d.d. 28-03-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp
10. Beantwoording vragen commissie over het antwoord op vragen van de leden Leegte, De Liefde en Ziengs over activiteiten van netbeheerbedrijven op de markt voor laadpalen voor elektrische auto's, over het Goedkeuringsbesluit Monitoringsprogramma 2014–2019 Gaswinning Moddergat, Lauwersoog, Vierhuizen, over toezending brief aan gemeente Borger-Odoorn over windmolenpark Drentse Veenkoloniën, over «Ministerial Conference on the International Energy Charter in Den Haag d.d. 20 en 21 mei 2015», en «over de reactie op de brief van het Regiecollege Wadden (RCW) over windenergie in het Waddengebied

Kamerstuk 30 196, nr. 306 – Brief regering d.d. 02-04-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp

11. Warmtevisie

Kamerstuk 30 196, nr. 305 – Brief regering d.d. 02-04-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp

12. Ondergrondse aanleg van nieuwe hoogspanningsverbindingen

Kamerstuk 31 574, nr. 37 – Brief regering d.d. 02-04-2015
Minister van Economische Zaken, H.G.J. Kamp